

TÖRTÉNELMI BÖLCSESZET.

VÁZLATA.

IRTA

BESZE JÁNOS.

1885.

Ára 1 forint.

SZEGEDEN.

NYOMATOTT TRAUB B. ÉS TÁRSA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

Nincs dicsőbb az alkotmánynál,
Szabad szónál és sajtónál.
Mely nemzet mindezzel bír,
S mégis sorsa felett sír,
Az nem érett szabadságra,
S ne számítson boldogságra,
Törvénye a fegyelem,
Létele csak kegyelem.

B 84616

TÁJÉKOZÁS.

A TÖRTÉNELEM előtti emberiségre vonatkozható adatok, még a barlangok, vízmedrek alatti föld rétegeiben szenderegnek, és a megkövesülve feltalált emberek hulladékaiban mutatkoznak. A tudományos vizsgálódások még csak harminc ezer évek előtti időkig követhették az ősemberek nyomait.

A torz agyrémekek éjjeléből mesésen fejlődő történelem bölcsőjét, amint az emberiség társulódni kezdett, azonnal az eszesebbekkel egyesült erősebb egyesek ringatták s egyesek önérdeke zsarnokoskodott.

A rettelmeket okozott természetes események okait fel nem foghatván, azokat mindenható hatalmú lényeknek tulajdonították, melyeknek azonnal támadtak áldozói s papjai. Évezredek folyamában, elmebéli fokozataik szerint, a földindulások, kitörések, vízözönök, menykő-csapások s döghalál pusztításának rettelmei közepette teremtték magoknak a rettellem istenségeit. De minthogy örömeiket is élveztek, jó istenek képeit is faragának maguknak, s így fogamzott a jó és a gonosz szellemek eszméje, ezek alapján az ősz mythológiák s ezek theológiái. Így emelkedtek a setétítők, így az ezekkel karöltve működő zsarnokok az emberiség fölé, s vakhitet és engedelmességet követelve, alapíták urálmaikat, melyek sanyargattak, és pusztítva gátolták az emberiség előhaladását.

Mindezek ellenére, alig észrevehetőleg, de mégis szakadatlanul küzdött a tökéletesedés felé ösztönző természet törvénye, melyet a mindenség ösereje születésünkkel oltott kebleinkbe, adván hozzá elmebéli fogékonyságot, vagyis észet, és érzéssel testi erőt is. Az egyesek életéhez

mérve a századok az emberiség életében alig egy napot tévén, az emberiségnek a szép, a jó és igazban gyökerező boldog, szabad, testvéries diadala, csak idő kérdése, mert ez a természet parancsa. És így teljesedni kell azon reményeknek, melyekre bennünket, az egy „Atyában“ testvéresülni rendelt Jézus, a miatyánk imádságában tanított, mondván: „És jőjjön el a te országod, s legyen meg a te akaratod!“ Kik tehát a tökéletesedést önértékből gátolni vakmerősködnék, azok, a természet és Isten parancsa elleni merényletet, s így iszonyú bűnt követnek.

Elszaporodván az emberiség, népfajokra oszlott. Ime, e munka bevezetéseül szolgáljon egy rövid széttekintés, mely kimutatandja azt, hogy: valahányszor az évezredek folyamában, a bálványok, újabb s világosabb tanok következtében halomra dültek s az újabb mythológiák korszerűleg átalakítva lőnek, és így fokonként tökéletesedni kezdődtek, mindég átvették a megszűntek alapelveiből azokat, melyek az orakulumok, vagyis a főpapság és a hatalmaskodók érdekeit támogatták.

Az indusok szent könyve, a Wedas szerint Parabrama három millió esztendőök előtt mondá: „Én vagyok én, és az én nevem marad én!“

Hogy ezt az utódok örök időnkig hirdethessék, teremtett egy hólyagot, melyet elpattantván, teremté a természet istenasszonyát, a mindeneket nemző Bhavárit, ki mindenek előtt Brahmát, Wischnut és Schiva főisteneket szülte, azután szült sok aprórendű istenségeket és 1180 millió szellemeket, s megparancsolá Parabrama, hogy ezen szellemek, az ő dicsőítésére, a tizenöt menyei országokban szép egyetértésben éljenek. De ezek közül igen sokan fellázadtak, kiket büntetésül Schiva által a feneketlen setét mélységbe dobott le, kik is gonoszokká, demonokká, vagyis ördögökké váltak. Ime, itt a most is létező angyalok és lenni hirdetett ördögök eredete.

Az említett szent könyvben meg van írva: „Az emberek bűneit az istenségek tovább nem tűrhethvén, elhatározták, hogy: „Sajavatra és családja, és Mischik és felesége kivételével, vízözön által, az egész emberiséget kipusztítják, meghagyván Sajvatrának, hogy csudálatosan majd előtűnendő mentőhajóra, mindenféle állatokból egy párt felvegyen, mi meg is történt.“ — Ime, itt a Deukalion és a Noe ájtatos hagyomány eredete.

A khinaiai első emberét, Puon-kút, Ormuzd a jónak istene, egy tojásból léptette ki. A Zendaveszta szent könyv szerint, melyet Zoroaszter négyezer esztendőök előtt kapott, az indiaiak hiszik, hogy a világot a teremtető hat korszak alatt teremtette, az etruskaik minden korszakot hatezer esztendőöknek vallanak.

Mindezeket Ábrahám első polgárosító apostola, Mójzes, korszerűleg átalakítá és erkölcsizmosítólag s lelket emelőleg Parabrama, Ormuzd, Jupiter stb. helyett Ábrahám, egy igaz istenét imádtatta, és a tizparancsolatban letevén az erkölcsös polgárosodás világhírű alapját, Puonku-ból Ádám és a hatezer teremtetési évekből hat nap foglalt helyet geneisében.

Sok századok folytával, az örök vérengzések dacára, a kor szelidülése hajnalán, Sokrat, Antigoniai Soko és Hilel dicsfénykövette magasztos ihletségek Izrael népében nagyrészt megfogamzva, tűnt fel Jézus, a názareti bölcs, ki Ábrahám, Mójzes és így Izrael istenét közatyánknak hirdeté és az emberiség szeretetbeni testvéresülésének szent tanát halálával pecsételé.

A történelmi bölcsészet alapját Dániel világhírű könyvébe, a Nerónál kegyetlenebb Antonius Epifanus idejébe, s így számításunk előtt 320 esztendővel tette le, mondván: „Az egész világ történelme, és így minden események, mind az Izrael népének érdekében történnek, mert Izrael érzi, felfogta és imádja az egy igaz istent, ki Izraelt választott népének fogadta és soha el se hagyá,

mert végtelen tökéletességénél fogvást, hozzá közeledő tökéletesedésben öröme telik.“

A történelmi bölcsészetnek tehát feladata, az események tengerében búvárkodva, azon okokat keresni, melyek a kereszténység terjedését, minden varázs ereje s isteni ihlettség ellenében gátolják és így a valódi szeretetnek, felvilágosodással járó testvéresülésnek útját állják, hogy az akadályok felfedeztével, azok a haladás útjából félreszoríthatassanak. Az emberiség sorsa még felette szomorító!

A hetven ezer □ mérföld területű, négyszáz millió lakossal bíró Khinában, e mai napig Wischnu egy végtelen nagyságú tekenősbékának képében, hátán tartja a világot, nehogy imádott elefántjaival a tengerbe sülyedjen.

Léteznek még fél és egész vad embertársaink is, kik egymásra vadásznak, egymást megölik és a megöltet meg is eszik! Fájdalom, hogy még egész népek s nemzetek képesek egyesek parancsára egymást halomra ölni, pusztítani, pedig a leölteket meg se eszik. Hol itt a szeretet, hol a kereszténység? Hol az emberiség?!

Európa nemzetei hivatása testvéreileg frigyessülve, a felvilágosodás fáklyáját, a szellemi éjsetétben tespedező s zsarnokság alatt görnyedező népek elé lobogtatni, de non possumus, nem tehetjük s így kereszténységünknek nem felelhetünk meg, mert a harcok kikerülésének ürügyénél fogvást, Európa egy kaszárnnyává alakulván, a népek a fegyver súlya alatt roskadoznak, s az ármádiák érdekében oly mértékben terheltek, hogy a minden néven nevezendő s kigondolható túlesigázott adók mellett is, már csak minden évben szaporodó adósságok halmozásával képesek a kormányok tengődni és így magunk közt kereszténytelenkedve sülyedünk. Így szegényedik, így sülyed azon évezredes alkotmányú nemzet, mely Európa és a polgárosító kereszténység érdekében sok századokig vérzett, Hunyady, Zrinyieket, Rákóczyakat,

Széchenyit, Kossuthot nemzett, így szomorkodik, nem csüggedő, de haladni, tökéletesedni buzgólkodó kedves hazánk.

A történelem bizonyítja s a közös bajok éreztetik, hogy a legrégibb ősidőktől, a setét középszázadokon át, még Európa legnagyobb részében a mai napig, a hierarchiák, a világi hatalmasságokkal kezef fogva, mindég a szellem bilincsein kovácsoltak. Az elsőbbek, az egyedül testvéresítő kulturmozgalmaknak csak hallatára is, mint felzúdult darázsfszék zsibognak s a nevelés gyepelőihez göresös kézzel ragaszkodnak. Az utóbbiak pedig, a hatalmaikat egyedül védeni balul hitt hadseregeket szemök fényeinek tekintve, ezek érdekében, az egész emberiséget, csak mint ezek nemzőit s eltartóit gyámolítva, egyesek anyagi gyarapodásával s kitüntetéseivel elhanyagolják, s véres verítékkal meggazdálkodhatott fillérjeit, a pénzfukar börzék hatalmasai Agiotage által kiszivattyúztatni engedik, melyek hatalomra vergődvn, már most a kormányok nézeteinek irányt is adni törekednek.

Örök harcok vívattak a léleksetét emberiséggel. Janus temploma Numa Pompiliustól kezdve, egész az első puni háború végeztéig, tehát úgy a császárok, mint a köztársaság, diktátorság, hármás és tízes uralom lefolyása alatt, csak egyszer esukatott be. Delphy, Dodona, Pitthiák előtt görnyedezve hódoltak a fejedelmek, és szakadatlanul vérzett az emberiség, mert a jó szellem felett a gonosz győzedelmeskedett. Igaz, hogy az orakulumok idejében is támadtak haredicsőítette férfiak, bölcsék és polgárosítani törekvő törvényhozók, dicsfényben ragyogott Athen, Sparta, Theba, Lacedemon, Róma, de Athen fel is emésztette Spartát, mert ez legyőzte Thébát, Theba Lacedemont, mind ezeket Róma, és végtére Róma önmagát, mert a legyőzettek felett kegyetlenkedve uralkodtak, egyedül háziisteneiknek éltek, és így a természet törvényei ellen dobzódva, romlott erkölcsökkel helyet

kellett adni az új római szereteten alakulni kezdett hatalomnak, mely azonban mihamar utódinak hagyott Jézus töviskoronáját, a papi hatalom terjedésével hármass fejedelmi koronává változtatá s a világi uralkodók fölé emelkedett.

Mojzestól kezdve több mint háromezer esztendeje isten nevében hirdettetik, hogy: „Ne ölj!“ mégis a hierarchiai uralkodás érdekében, csak hogy a világi fejedelmek hatalma pápai kegyelemnek tekintessék, nagy Károlytól kezdve, a keresztes háborúkat nem is tekintve, nyolcszáz esztendőn át, embervérrel áztattatott Európa földje.

Az emberiség hivatása, a művelődés által szerzett szeretet meleg sugárral a kebleket átmelegítve és így testvéries érzetek közt e földtekét örömkertté alakítani, és így szellemi s anyagi munkálkodással e rövid életet örömtelýessé varázslani.

Hogy? mely úton? s miképen működve tökéletesíthetik az emberiség anélkül, hogy a fennálló rendszerek csendes átalakulása gátoltathassék? Ezen kérdések megfejtésének kalauza, a történelmi bölcsészet, melynek ABC-jét hetvennégy éves koromban, minden írói képesítés nélkül megírni s hattyúdalként nyilvánosság elé bocsátani csakis azon remény bátorított, hogy ezen szent János bogárkaféle csillámlás után majd találkozzanak nálamnál szakavatottabb, s minden tekintetben értelmesebb és tekintélyesebb nevű férfiak, kik ezen ABC-nek grammatikáját is elkészítendik, melynek nyelve synthetikus gondolkozásra és így cselekvésre bátorítandja a fiatalabb nemzedéket, kiknek unokái aztán a valódi testvéresülésben szeretettel egyesülve, a szabad gondolkozás s így a tökéletesedés által edzett szellemi kulcsal ki is nyitandják az emberiség boldogságának templomát, s így hivattatásuknak megfelelő, célt is értenek.

Szeged, 1885.

Besze János.

ELSŐ FEJEZET.

I.

Az ember és emberiség.

Lyell, Huxley, Bucher, Darwin, természet dicső bűvárinak, az emberiség ősfaji eredetére vonatkozó s a jövő századok tudósainak hálás kalauzul szolgálандó theoriájok örvendetes méltánylása mellett, a mai napig terjedt tudataink szerint, biztosan csak az állítható, hogy: Az ember, ezen két harmadrészben vízzel borított, földnek nevezett égitestnek, legnemesebb és legtökéleteseíthetőbb megtestesült kisugárzása.

Legnemesebb, mert érzékei minden állatok közt leg-szebb, vagyis legnagyobb őszhangzásban működnek. Legtökéleteseíthetőbb, mert testéhez mérve legtöbb agy-velőt öröklött. És így a természet ezen adományaival egyetemben velünk született a tökéletesedés törvénye.

A tökéletesedés, épen mint az örök idő, végtelenségénél fogvást le nem írható, nem definiálható, mert az összes mindenségtől el nem mezsgyéíthető, de minthogy a tökéletesedés napról-napra virulóbb életfájának gyökerei, a szép, jó és igaz, mint érzett egyháromsága az erkölcsnek, haladásra ösztönző, tehát megközelítőleg tárgyalható.

Valóban ezen gyökerek törzsösítik az erkölcsöt, s ezen életfának ágai, a tudomány és a munka és így a szellemi és anyagi jólét. Virágai az ihletség, öntudat s haladási buzgalom. Gyümölcse a közös boldogság, melynek érlelését elősegítendi a csendes, fokozatos és így biztos haladás varázsmelege. Majd ha ez, a kiváltságok pecséteit elolvasztotta s a hagyományok setétítő szentélyeibe behatott s körül övedzendi a trónokat, akkor a tökéle-

tesedés életfáján, mint annak koronája, végidőig lobogni fog a szabadság, egyenlőség és így a valódi testvériség zászlója.

A szépre vonatkozólag: A látható, vagy hallható alaki szépnek alapja: Az összhangzó hullámmászás. A szellemi s az erkölcsi szépnek: Az ihletséges tudományos műveltség. Az előbbinek országa a művészet, a remek felé törekvés s ez ízlést nemesít. A másiknak alapja, a természet nagy bibliája, s ez szellemet magasztosít s haladásra buzdítva erkölcsöt izmosít.

Mentől műveltebb az ember, a szépnek érzete annál magasztosabban gyönyörködteti a szemlélőt.

Még az ausztráliai félvad embertársunkat is eszmélkedésre bírja a hajnal pírját követő napnak kiemelkedése, megbámulja azt, egyet sóhajt s foglalkozása után lát. De a polgárosodott ember, műveltsége fokozatához mérve, a füvek szálain s a virágkelyhekben rezgő harmatsöppek szivárvány zománcai tündöklete által lelkesítve, Auróra bájos szárnyain, egy mély sóhajt a mindent éltető naphoz reppentve, eszmevilágában elmélkedik és gyönyörrel élvezi a percek nagyszerűségét, és ily szellemi érzelmek által is tökéletesíti magát.

A jót illetőleg. Átaljában szólva: Jó mind az, mi egyesek, községek, vagy nemzeteknek legkisebb sérelme nélkül, saját jólétünk előmozdítására szolgál. Mit a nazaréni világböles a világ boldogulása alapköveül ezen szavaival tett le: „Ne tedd azt másnak, mit nem kívánsz hogy néked tétessék!“ Jézus egész theológiája ezen egy szóban foglaltatott: „Szeress!“ Ha majd idővel odáig emelkedend az emberiség, hogy a jónak kultusza hitágazattá, dogmává emelkedend, s egyik testvér a másik boldogításának törekvésében érzendi s élvezendi saját boldogsága öregbedését. Akkor megszelídülnek a törvények, és az emberiség elérendeli célját, a közös boldogságot.

Igaz, hogy ezen aranykor még az örök idő feneketlen

keblének mélyében szendereg, és még sok századokig szunnyadozhat, de végképen el nem maradhat, mert a tökéletesedés, a természet törvénye, melyek szakadatlan revellatiójai folytán, csendes lassúsággal bár, de biztosan elérkezend az emberiség kiábrándulásával azon idő, melyben az emberrel született jogok, minden képzelhető önkény ellenében diadalmaskodandanak. Ez nem érzélgés, nem ábránd, de az összes mindenség keblében örök időtől fogamzott, s születésünkkel belénk lövellt, és csakis a fortély és erőszak által eddig elzsibbaszthatott tökéletesedési törvénye az anyaszenttermészetnek.

Az igazra vonatkozólag: Az igaznak érzete csak azon kebelben othonosítható meg, melyben „a jog és kötelesség érzelme már festvéresült.”

Képzeljünk csak egy embert, ki minden képzelhető jogokkal bír, de minden legkisebb kötelesség nélkül él, és előttünk áll a zsarnok, képzeljünk ellenben egy csupa kötelességek terhe alatt roskadozó, legkisebb jog nélküli embert, és előttünk áll a rabszolga. Ezen két nagyhorderejű szónak öszhangzásba hozatala főfeladata az emberiségnek. Ezen két szónak egyensúlyban hozhatása utáni törekvés okozza azon több évezredes véres küzdelmeket, melyek leírása a világtörténelem, mert az igaznak érzete vérbe nem fullasztható. És a történelem mindaddig vérben mártott tollal fog íratni, még az előítéletek és előjogok mocsárában fetrengő civilizáltaknak nevezett nemzetek, törvényeiket, a majd tárgyalandó természet törvényeivel öszhangzásba nem hozandják, vagyis még a közös erkölcsiséget izmosító szépnek, jónak és igaznak varázsmelege át nem hatandja a nagyrészben még önérdékeket hajhászó törvényhozók többségének kebelét.

De hogy a tökéletesedés útján az irányadó nemzetek eddig emelkedhessenek, mindenek előtt át kell éreznők azon ősalapok veszélyességét, melyekre eddig építve, az emberiséget, egyesek és rendszerek uralom-

vágyi érdekében, évezredekken keresztül szédelgetve tév-
útazzatják, és a tökéletesedést tömjénfüstbe s vérpa-
takokba fullasztgatják.

A Mojzes genesisének első fejezete, midőn az isten-
kézzel teremtetett első emberpárnak fiait, Ábelt és Káint
oly borzasztón mutatja be az utókornak, hogy Káinnal
irigy boszúból megöleti Ábelt, valójában ezen testvér-
gyilkossággal évezredekét mételyezett meg, s megho-
nosította a gyilkosságot, mert Káint büntetlen hagyta,
sőt még ki is tüntettette. Mennyire szelídült volna az em-
ber jelleme, ha testvérgyilkosság helyett testvéri szere-
tettel ölelkezve ábrázolja e két testvért! Ha ezt teszi,
valójában hamarabb megszelídül az emberiség.

Midőn Solon, a halhatatlannak nevezett világböles
törvényhozó, Krözusnak kimondá, hogy: „Halál előtt
nincs boldogság!” mihamar siralomvölgyének hirdettetett
e világ, és ezen mondatra keletkeztek a másvilággal
kecsgető minden theologiák.

Midőn Noe, mint isten kegyeltje, az ötet kinevető
Khán fiát oly iszonyatosan megátkozta, hogy minden
nemzedékei mint mások rabszolgái örök időkg átók alatt
legyenek, évezredekre terjeszté a rabszolgaságot.

E.s.:t.: Mindezen alapok ellentétben vannak a
humanismussal, a józan felfogással s a természet törvényei-
vel, és így felette nehezítik a haladhatást. A feladat tehát,
szép csendes fokozatos felvilágosodással, a haladás útján
oly erkölesizmosító alapok letétele, melyekre építve, biztos
haladásnak indulhat az emberiség.

Ezek előrebocsájtása után, szorult kebellet s reszkető
tollal, tehát fájdalomtelten kérdeem, hogy: „Mi most
az emberiség?”

II.

A z e m b e r i s é g .

Vagyis, ezen földtekén élő ezer négyszáz millió em-
berek összeségének nyolctizedrésze még nem egyéb,

mint egyes zsarnokok intésére, saját verítékek árán szerzett fegyverekkel, istent segítségül hívva, egymást halomra ölni rohanó, test, vér és csontból álló oly mozgatható gépezet, mely gondolkodni képtelenné tétetve, a terhek súlya alatt görnyedezve egész életén át nyomorog, és vagy saját kezefaragta bálványtól, fehér elefánttól, arany kutyától, vagy Ormuzd, Brahma, Allah stb. istenségektől várja a másvilág boldogságát. És így egész élete rettelem, anyagi és szellemi nyomor s tespedés!

Ezen szomorító hű leirat után, az eszmélkedve olvasó méltán kérdezheti, hogy: „Mi az ily szomorító helyzet oka, midőn a felebaráti szeretet szinte kétezer évek óta isteni ihletéssel tanítatik s templomokban hirdettetik?”

Igenis, hirdettetik, himni rendeltetik, isten nevében szeretni parancsoltatik, de az, mi hirdettetik, meggyőződéssé érlelődni nem engedtetik. Már pedig miről az ember meggyőződve nincsen, ha vallja is, mert hitvallásának kell lenni, azt nem érzi, és így az át nem hathatja egész valóját. A meggyőződés pedig csak a tapasztalatok által érlelt észnek s így csak a tudományoknak lehet gyümölcse. De a hierarchikus és zsarnoki érdekek miatt a tudományok csak korlátozva taníttatnak, mert vannak még Európában is trónok, melyek az alkotmánytól is iszonyodnak, s ezek a népek bizalmas szereteténél még jobban bíznak a hierarchia setétítő támogatásában, és így mind azon tudományokat, melyeket ellentétben hisznek hathatni hatalmuk elveivel, elátkozzák és a syllabusba a megátkozottak közé sorolják, s azok olvasását lelki kárhozat súlya alatt tiltják. És így a valódi szeretet érzetét öregbedni, annak varázsmélegét élvezni gátolják.

Rettegnek ezen hatalmasságok a valódi tudományoktól, mert ezek nem a vakhit, de az őszhangzó rokonszenves szeretethez meggyőződés által vezetnek, a szeretet pedig

a testvéries józan egyetértést szülné. Szent Therézia mondá már: „Hogy ha a sátán szeretni tudna, azonnal megszűnne gonosz lenni.“ De ördög nélkül pokol se lehetne, pokol nélkül pedig a másvilágtóli rettelmek mihamar elszibbadoznának és az ember megszűnne e rövid életben a lelki szegénységben boldogságot keresni, s a siralom völgyének zarándoskodója lenni. És minthogy jól tudják a mindenféle felkentek azt, hogy ha Cerberus elnémul s Káronnak kiesik kezéből az evező, akkor sok ajtatostnak nevezett hagyomány e földön már boldogítóbb célokra fog fordíttatni, azért nekik csak meggyőződés nélküli hit kell, akár írva legyen az, akár nem.

De vizsgálódjunk tovább e téren, mert a gyógyszer beadása előtt ismerni kell a betegség okait, melyek ily szomorú helyzetbe sodrák az emberiséget.

Folytattatni fog ezen helyzet, még uralkodó vallások létezni fognak, még Daili-Lámak, nagymuftik s a meny és pokol kulcsával bíró csalhatatlanságok mint uralkodók létezendenek, vagyis még az uralkodók vallásainak felkentjei előjogokat birandanak, még a bevallott bűnök, rablás, gyilkosság, gyujtogatás Isten nevében minden e földön s másvilági büntetéstől feloldozhatnak, még a harcok hősei, vagyis a támadó harcok országokat pusztító rablóvezérek dicsőíttetnek s a vérontások előtt azok Isten nevében megáldatni fognak.

Így fog az maradni, még a népek fejedelmei katonaruhában járnak s bölcsőjükben már ezredeseik, ifjú korukban már tábornokok leendenek, mert már gyermekkorukban nyerendő csatákról s hadi dicsőségekről ábrándoznak és éltük céljává a történelmi halhatatlanság válik, melyet elérni csak a csatatérekön hiszik, azért kell a népek legmunkatehetősb fiait a zászlóhozi kényszerített eskü, a becsület, a bátorság szentségének mámorába kábítani s a hadúr intésére egy nemzetet a másikkal pusztíttatni, és a haladást, a tökéletesedést embervér patakokba fullasztani.

És háború volt, s lesz is azonnal, mihelyt egy alkotmány nélküli nemzet a felvilágosodás fáklyafényénél tetteleg haladásnak indul s szellemileg és anyagilag izmosodni kezdend, ürügy azonnal találtatik, és egy néppel a másikon vágatnak eret, hogy gyengüljenek, és az így okozott terhek megtérítése jármába görnyítettessenek s így azután egy vagy két nemzedéken a reactió zászlója alatt háborgatlan uralkodhassanak.

Ha egy nemzetnek sikerül a nyers erőszak kezéből a fegyvert kiütni, azonnal siet egy másik uralkodó a legyőzött, vagy száműzött fejedelemnek segítségére és trónja visszaszerzésére, és elvérzik a győztes nép, mert eddig még majd mindig sikerült az udvarok politikájának a nemzeteket elszigetelt helyzetben tartani.

Így s ily szomorú helyzetben marad továbbá az emberiség, még az arany bornyúnak vagyis a pénz földi istenségének uralma nem mérsékelte; mert még a pénz, melynek eredete a cserék megkönnyítése volt, papir garmadokba, a hitel varázskáprázatába tőkesíthető, vagyis minden munka s fáradság nélkül bőven kamatozó marandand, addig a földteke valódilag gyümölcsözhető kertté nem emeltethetik, ennél fogva mely mértékben szálland a kamat, tízszeres oly mértékben emelkedend kerti művelődés alá a föld, mert a tőkék kénytelenítettnek fognak magokat a föld és az ipar által lehetőleg legjobban érvényesíthetni.

A régi szentnek nevezett könyvekben a legkisebb kamat is uzsorának nevezetik, az igaz valódi orthodox izraelita, bűnnek tartja hasonvallású társától a kamatvételt, egyedüli biztos kamat a munka, melynek meg nem ingadható tőkéje a föld, az ezerféle hitelkötvények minden nagyobb harci bonyodalmak idejében, a krachok és devalvációkkal karöltve szokván járni és így a Wertheimer kaszszák bálványimádói, egy-két fürgeteg után ki fognak ábrándulni és az ingó birtok, a valódi értékű

pénz, az ingatlannal a mindent nyújtó földdel érdekös-hangzásba jönni. Legnagyobb zsarnokság a tömegesített pénzuralkodás.

Az eddig mondottakat röviden összefoglalva: Még az isteni s felebaráti szeretetnek theologiák s az igazság kiszolgáltatásának juris prudentia kell, és még az emberek ezrenkénti megöletésére a strategia tudománynak tekintetik. addig a valódi felebaráti szeretet s vele a testvériség, az egyházak bölcsojében ringattatik, az igazság a codifikált gépezetek rozsdáiban szendereg, s az emberiség marad szomorú helyzetében, mert ily akadályok felette nehezítik a haladást.

A gőz, a villanyosság testvéresítő ereje, megkönnyítik ugyan némileg, úgy a szellemi, mint az anyagi haladást és szinte lehetetlennek látszik a további tespedés; de ne felejtsük a történelem tanúságát, mely szerint minden újabb felfedezések eleinte mindig a hatalmak izmosítására használtattak fel. Európában Schwarz egy századdal hamarább feltalálván a lőport, mint Guttenberg a betűket s így a nyomdát, nagyon megnehezítette ez által a betűk hatása, mely a legutóbbi időkig csakis a censura kegyelmének morzsáin tengődhetett, s hatások mégis igen érezhetővé vált a századok folytában, mert a Dominikánus és Jezsuiták máglyái évtizedről évtizedre nedvesebb fákból rakattak, nehezebben gyuladtak. Negyedfélszázadig tartott szellemi küzdelmek után a gyakran vérben úszott Európa alkotmányos országaiban a tollasodni kezdő kor szelleme kiragadta az irgalmatlan eszmegyilkos, veres ceruzát a rabszolgalelkű censorok kezeiből s most már a sajtó hatalommá kezd emelkedni, melynek birodalma a jövő kor leend.

Világosabban szólva: ha a vasutak általi haderők rögtönözhető összpontosítása, ide s oda reppenthetése, ha a villany útjáni rendelmények képzelhetlen sebessége se leendnek többé képesek a fortélyos erőszak és a setétítő

hatalmak diadalait előmozdíthatni, igen, akkor a gőz és villány azon magvakat, melyeket a mostani sajtó az izmosodó értelmiség tárházából hinteget és a megkönynyített összejöhetések érlelnek, igenis, akkor gyümölcsözőkké válandanak, s ez által az emberi méltósághoz vezető fokozatos tökéletesedés útján egészen biztosított leend a haladás. Igaz, hogy nagyon nehéz, és így csendes az ezen úton haladás, de visszatartóztatlan, mert a tökéletesedés csíráját belénk sugározta a természet, vagyis mert kebleinkben érezzük a tökéletesedés vágyát, mit a kereszténység méltán istenhezi közeledésnek vall. Meggátolható s egy időre vissza is szorítható s így korlátozható a tökéletesedés, de le nem bilincselhető, mert a természet törvénye, az évezredek keble örök telekkönyvében van a teremtető erő által bekebelezve.

Hét század kellett ahhoz, hogy az ördögök s boszorkányok rettelme itt s ott megszüntessék, s hogy a Torquemada s Aquacremata-féle máglyák végképpen megszüntessenek. Hazánkban Mária Thérézia haláláig használtattak az igazság kiszolgáltatásában, de mindég egyházi assistentiák mellett, a kínzó eszközök, melyek most a múzeumokban borzalmak közt csudáltatnak, és így el fog jönni azon idő is, midőn az ágyúk és minden pusztító eszközök éppen úgy és ott fognak szemléltetni, s valamint boromeoi szentnek nevezett Károly a régiek mythológiája felett, úgy fognak késő utódaink korunk felett felsóhajtani, mondván: „Óh mily setét éjjelek fedék az ő napjaikat!“ Quanta subnocte jacebant dies eorum!

Krisztusnak, a világerköles bölcsének egész theológiája ezen egy szóból állott, hogy: „Szeress!“ Jurisprudenciája pedig, hogy: „Ne tedd másnak azt, mit nem kívánsz, hogy neked tétessék!“

De a szeretetet nem himni, de érezni kell, érezni pedig csak a tapasztalatok, műveltség és jóindulat tanítanak, azért ha Krisztus magasztos tanát a hatalomra

vezérlő önérdék el nem homályosítja, és a szeretet melege az emberiség rétegeit átmelegíthette volna, nem emelkednek az egyszerű halász apostolok utódai fejedelmi papokká, nem kellenének ügyvédek és bírák az igazság kiszolgáltatathatására, mert Maté V. 39. Lukács VI. 21. szerint szólva mondá a világböles, hogy: „ha valaki perrel követeli köntösödöt, dobd neki köpenyedet is, ki téged kővel, dobd azt vissza kenyérrel!”

Az erényre, mely a tökéletesedés fokozatával izmosodik, nem a pokol kínjaitóli félelem, se nem a menybéli jutalom, de egyedül a szeretet ösztönözhet. Krisztus előtt már megmondá Antigoniai Soco, hogy: „Nem ígéretekért kell rabszolgailag gyakorolni az erényt, de minden remény nélkül önmagáért.” A jutalom a kebel megnyugtató érzete. Jézust is megkísértette az írásként az Isten ellen fellázadt angyalokból lett ördögök egyike, melynek neve „az aljas önérdék,” mert ezen gonosz ösztön, az egyedüli forrása minden nyomorúságainknak, ez az a másnapig uralkodó ördög, mely kísértetbe hozza a minden napon elimádkozni szokott miatyánk dacára, még az erélyes felvilágosodott embereket is.

Az emberi ész bűvarkodása által ellesett, vagyis felfedezett természet titkai, u. m. a gőz, villanyosság, delejesség, spektrum, od, e.:s.:t.: mind megannyi revelációi, nyilatkozatai az összhangzásban működő, s összhangzást kényszerítő anyaszenttermészetnek, és így mindannyi iránytűi, kalauzai a boldogság felé vezető úton az emberiségnek. De hogy az emberiség az örökidő keblében még szendergő későbbi századokban, e földön már testvéri szeretettel egymást gyámolítva élhesse boldogságát, itt az ideje, hogy a hajdan mesevilág setét idejében letett társadalmi, s vallási téves ceremóniák helyett, a természet keblében kristályosodott alapok helyezzessenek. Mindezekről körülállásosan annak rendében többet.

III.

Bővebb széttekintés a múltnak s a jelennek mezején.

Az emberiség történelme ez ideig még nincsen megírva. A népek történelmének összesége, csak a hajdan zsarnokainak hódításaiból, s az ezideig uralkodók névjegyzékeihez függesztett örökös harcok leírásaiból s testvér vérpatakok kiontásai borzalmaiból áll, hiszen Herodot a millesisi Cadmussal kiszámította, hogy csak a mantiniai csatáig, mely Krisztus előtt negyedfélszázad előtte vívatott, Xenophon tanúsága szerint is kétszáz igen véres csatánál több vívatott, de e mai napig is a történelem csak vérben mártott tollal írathatik. Ha meggondoljuk, hogy mindezen vérpatakok legnagyobb része a zsarnoki trónok érdekében, és a trónok által rettegett szabadszellelem vérbe fullasztása céljából ontattak, méltán itt az ideje annak, hogy a felvilágosodottabb s már alkotmány-nyal bíró nemzetek hozzá fogjanak a véráztatta s fony-nyasztotta régi alapkövek csendes kiemelgetéséhez s újabbak lerakásához.

Az ember nemesedő átidomulásának ős jegyzékei legnagyobb részben, még a barlangok fenekein, földgyomrában, és a helyzeteket az évezredek folyamában változgató vizek, s tengerek alatti rétegekben szunyadoznak. A physika biztos törvényei által be van bizonyítva, hogy ezelőtt harmincezer évvel már éltek emberek, kiknek csiszolt kőeszközei, fegyverei, s megkövesedett hulladékaira, az évezredek sorozata nyomta s tudományilag korosztályozott rovadékos hálózatok tanuskodnak.

És így majd ha idővel, az emberiség őstörténelmét megírandó tollát, nem csak a gúlák, schwynxek hyeroglifjai, és Strabó által megírt ősuralkodó számos családok sorozata vezérlendi, de az alagutak ásásai, s föld átmet-
szések alkalmával előtünendő s kézzelfogható ember készí-

tette maradványok is biztosítandják. Akkor meg fog mindenki majd győződni, a természetnek szünet nélkül tökéletesedni kényszerítő törvényéről, mely az első őseredeti állatfaj embriójából, csendes fokozatossággal, már is ennyi ezerféle, érezve élő fajt varázsolt elő, s egész az emberig remekelt, mert Brehm-mel szólva: „Mentül alacsonyabb fajból eredtünk, annál dicsőbb a tökéletesedés eddigi vívmánya.“

A költészeti szépségű perzsa hithagyomány, az örök időben történeteket „Hazarokra“ vagyis sokezeredű korszakokra osztja, mondván: „A sok millió lefolyt évezredeknek mindig meg volt saját prófétája, és így mikor a hazárok milliószerű gyűrőzete, az örök időben végét erendi, el fog érkezni Ormuzd végtelen boldogságú országa, melyben egygyé olvadnak minden hitvallások, nyelvek és nemzetek, és testvéri szeretet boldogító érzelmek közt élvezendik az elmaradhatlan aranykort.“

Hány ily hazaronát küzd már az emberi faj hivatása pályáján? azt kitanulni sohasem leendő képes az emberiség, mert az összes mindenséget örök életben fenntartó, s szakadatlanul működő anyag, és erőnek átalakító processusa, a százezerévek előtt létezetteket már többszörösen is átalakíthatta, és a megkövesedett csontvázakat porrá omladoztathatta.

Az egész mindenség, az egyes létezők fokozatos átalakulásával tökéletesedik, de nem különválva, de egyetlegesen. Azért ha az ősidők méhében eddigi korlátolt tudatainkkal mélyebben búvárkodnánk, egész Cöelusig jutnánk, kinek fia Saturn, egy tagját vágott le, s azt a tengerbe dobta, mely körül a tenger habjai tajtékká sűrűsödtek, melyből Vénus született, s eljutnánk a mesék labirintjáiig.

Az ilyek felett eszmélkedő előtt igen világossá és bizonyossá válik az: „Hogy a Mójzesnek tulajdonított génesis első fejezete teremtette első emberpár, az év-

ezredeket pergető örök idő orsójának végetlen fonalán, igen fiatal unokái lehettek az őс emberfajnak.“

Ádámmal kaptuk az eredendő bűnt, ennek nyomán a megváltást, a feltámadás reményét, és így a míveltebb világ polgárosodásának alapját. Itt igen tág mezeje nyílik a minden előítéleten túl emelkedett gondolkozónak!

Évezredek folytában épült Tyrus, Ninive, Babilon e. s. t. de össze is omladoztak, mert tündöklésök idejében, egyes zsarnoki hatalmak alatt, az orakulumok által kábított népek által építtettek, s minthogy a természet törvényei ellen merénykedve ingadozó alapon emeltettek, halomra kellett dőlniök. El kellett enyészniök, mert birodalmaik határin túl, ellenség gyanánt bántak az emberiséggel, s csak házi isteneiknek és saját dicsőségek mámorában kábulva dobzottak s kegyetlenkedtek, így élve elszakíták magokat az emberiségtől, s elsüllyedtek, és süllyedezve elenyésztek s némileg nemesíték beolvadásukkal a szellemet.

Míg a történetíró csak némileg is biztos események feljegyezhetéséhez juthatott, több perzsa cyklus olvadhatott az örök időbe, mert minden történelmi csecsemő a mesék által dajkáltatott, s az ábrándok bölesőjében ringattatott. Így ringatta s emelte ki Homér Ilyadja nagyszerű ábrándjait, ki, hogy a romjaiban is nagy Trójának életet adhasson, tíz esztendeig ostromoltatta azt az atheniaiakkal és pedig Helena végett, ki Homér szerint is, az Eurotas folyóban fürdő Lédának a hattyúvá változott Jupiterből kapott, vagyis fogamzott egyik hattyútojásából született, ikertestvérével Klitemnestrával, kik testvérei valának Castor és Polluxnak, a hattyú második két tojásából születteknek. Így teremté Homér Eneast, Anchisesnek Venustól született fiát.

Igaz, hogy volt Trója, volt Babilon, de a Trója falova csak mende-monda, és éppen oly ábrándja Homérnek, mint az, hogy Eolus a szelek istene Ulyssesnek

kölesön adta azon bőröndöt, melyben a szeleket összeszorítva szokta tartani, s mely tömlőt kíváncsi társai kinyitottak, minek következtében borzalmas szelek támadtak s hajótörést szenvedtek, s hogy Ulysses csak azon kevés társaival érkezhett Afrika partjaira, kiket Circének, Ulysses kedvesének nem sikerült vadállatokká átvarázsolhatni. Romulus és Rhemus, Marsnak fiai, farkas által szoptattattak, mert a világhatalmú Rómának nagy-szerűségéhez mért csodálatos eredetének kellett lennie, és ezt így vélte megadhatni a meséből csendesen bontakozható történelem.

Az ilyős ábrándok nevezetesebbjei meghonosultak s örökítették. Így maradt földtekénknek általunk lakó része Európa, mert azős ábránd szerint a bika alakját magára vett Jupiter e föld részére úszott az elragadott Európával.

Így maradt a Helespont örökítve, mert Helena leszédült az arany gyapjas kosról, s ezen tengerbe fulladt. Így maradt az Egeusi tenger nevezet Egeusról, a Theseus atyjáról, mert Krétában a Minothaurust legyőző, hazatérő örömeiben elfelejtette a hajón kitűzni az esetre tenni ígért fehér zászlót, melyet a várakozó atya nem látván a megérkező hajón, azon hitben, hogy fia elveszett, beleugrott a tengerbe.

Így emlegetik mai napig is, amit csak megfogott aranynyá változtató Midas atyjának, a két ökörrel bíró egyszerű emberből Phrigia királyává vált Gordiusnak azon csomóját, melylyel ökrei jármát a rúdhoz kötötte, mely csomó kioldójának Ázsia birodalma ígértetett s melyet Nagy Sándor karddal vágott szét. Igenis bele-vágott a világ történelmébe, a nagy csomóba.

Nagy figyelemre méltó az, hogy valamint ezek az ábrándok, melyeket a még mesés sötét történelem szárnyaira vett, meghonosultak s e napig örökítették; úgy éppen azon tévesős alapelvek is, melyek a sötétős

századokban tétettek le, melyeken már sok ős birodalmak összeomladoztak s melyek felett mythologiák enyésztek el, mégis nagyobb részt az újabb vallásokban is átszívárogtak s mai napig is a zsarnokságnak és a vakon hinni rendelő vallásosságoknak szolgálnak alapul.

Azon történelem tehát, mely bennünket kitanít arra, hogy miképpen tisztultak a fogalmak s mely eredmények vezettek a haladás pályáján előre, és mely előadja annak alapos okait, hogy miért és mint emésztette fel Sparta Athent, Theba Spartát, Macedon Thebát? ezt is, amazt is Róma? s Róma meg önmagát? nevezhető csak az események történelmének. Az ily tanúságos történelem útmutatásai után indulva, ha a történelem összes tömegének szellemét felfogni képesítettünk, vagyis, ha a történelem phylosophiájának reppenését eszmélni képesek leendünk, igenis akkor elérkezett a tettek ideje és a társadalmi alapok megváltoztatásának szüksége, közeledjünk tehát célunk felé.

A történelem két népfajt, két törzsöt emel ki az ős ó századokból, melyek a civilisatiót vagy emberesítést csírájában ápolgatták; az indó-európai fajt, és a semita fajnak Beni-izrael törzsét. Az indó-európai faj gyengéd, s kegyeletes vallásossága, a természetnek erkölcsös tiszta imádása által tündöklött, átölelte az egész mindenséget, mert embertársai annak kebelén élnek, s egész lényöket a melancholicus ábránd költészete lengé át.

A Beni-izrael tribussáé marad a dicsőség, hogy az emberiség valódi polgárosodással járó vallásosságát Európában megérlelni segítette. A legősibb törvényeknek teremtetője, a frigyládnak, a tízparancsolatnak éltetője, megőrzője, és így a polgári törvény codexének alapítója ezen törzs ihletségteljes felkentjei valának, mert az őstörvény, vagyis a Thora e mai napig lelke maradt a polgárosodott nemzetek törvényeinek.

Ezen törzsnek köszönhetjük a „történelem phy-

losophiáját“, mely kisugárzott a Nero ideje előtt harmadfél-száz esztendővel kegyetlenkedő Antiochus Epifanus alatt világot látott Dánielnak tudatott könyvéből, melyben a legnagyobb üldözések közepette is ki van mondva, hogy: „Minden világi mozgalom, -fejedelmi hatalmas kodások, s minden változások egyedül csak az egy igaz Istent ismerő s így Isten által kiválasztott Izrael népének végső érdekében tétetnek, és hogy mind ezek csak az Izrael népe nagy jövőjének érdekében történt alárendelt események.“

Mind ezen mondottaknak világosabb értelme az, hogy a mely mértékben művelődik, s magasztosabb eszmékkel bír egy nép, oly mértékben közeledik az egy összes öszhangzó-mindenség érzetéhez, és éppen oly mértékben civilisálva üdvözítő annak a hite is, mert az érzelem nemesítésének fokozata szerint emeltetnek az oltárok is.

De minthogy a tökéletesedésnek nincsen határa, a csendes, szakadatlan tökéletesedés, mit istenhezi közeledésnek nevez Jézus is, hivattatásunk, ennél fogvást az időnek haladó kereke semmiféle non possumus megállapodást, s így tespedést meg nem tűrhet s keresztültör a tömjénfüst fellegekben, csillámló szuronyok védte gátokon is. Máté V. 20. szerint Jézus mondá, hogy: „Mit a régi bölcsek mondanak, és meghagyának, többet kell tennünk. V. 45. szerint: Oly tökéletesek legyetek, mint menybéli atyátok.“ És így mind a természet, mind Krisztus törvénye szerint, a tökéletesedés felé vezető végtelen úton haladni, hivattatása az emberiségnek. Ennél fogvást Isten, és természet elleni bűnrészesei azok, kik a tökéletesedéshez vezető felvilágosodást, Isten nevével önérdékből visszaélve gátolni, s így a sokat szenvedett emberiségét szellemi tespedésre továbbá is kárhoztatni vakmerősködnék.

IV.

Az anyaszenttermészet nyilatkozatai.

Az összes, és végtelen mindenség és így a benne minden létezők, a szakadatlanul folytatott csendes átváltozásokban tartja fel örök életét. A magcsíra gyökérré, törzsszé s fává tökéletesedik, a csendes átváltozással a fák elrevesednek s kidőlnek, de az erdő áll, az egyes ember átfutván rövid életét, vagy is átváltozásának idejét, vissza porlik az őtet dajkálta földbe, de az emberiség marad.

Az égitestek, a számtalan napok is így élik túl magokat az évek milliói láncolatában, mert a kisebbet magához vonja s magába gyúrja a nagyobb, s az átváltozottak helyét a mindig jobban sűrűsödő s gömbösödő üszökösökből alakulandó új tömörületek foglalják el, mert az erejét vesztette elkorháltak szétrepedeznek s a végtelen űrben szerte-széthullanak; miről tanuskodnak nem csak az itt-ott talált földünkre hullott égitestek kisebb s nagyobb darabjai, melyek többnyire összeolvadt fémekből állnak, de a nagy hírű Wöhler, göttingi tanár is szakavatott alaposzággal bebizonyította, hogy azokon a levényköveken valaha növények is virultak. Így olvadoznak, így málnak szét s így alakulnak át a napok is, a végtelenségben lebegő örökidőnek keblébe.

Gránit hegyeink boríték kérges lepleinek hajsza-
csőveeskéi, nyárban magokba szívják a nedvet, melyek
télben bennök megfagynak és a fagyás feszítése által
kitágítva csendesen elporlanak, lemosatnak, és az anya-
földbe puhulnak vissza, melyből a földrepedési cata-
stropháiba kiesucorosodtak. Hol hajdan tengerek voltak,
most ott száraz homoksivatag, vagy hegygerincek létez-
nek, ellenben, hol most tengerek zajlanak, ott hajdan
élet díszlett. Minezeknek így kell lennie, mert a természet
törvénye, vagyis működésének ereje, az anyag és erőnek

egyedüli kettős őselemének egymásközti örök tusájának szakadatlan átalakulás általi új teremtes a feladata.

A jelenben létező minden egyes tárgynak meg volt már az örök idő méhében előre határozva létezésének ideje, és elérhető fejlődésének határa, melynek elérte után a hanyatlás, vagyis az alakulási tusa kezdődik, az ily individualis milliárdnyi átalakulások, vagyis az örök élet erőbeni viasszaszivárgás által, csendesen tökéletesedni kell az egész összes mindenségnek is és pedig a végtelenségig.

Földtekénknek a mindig tökéletesítő catastrophalis cyklusa, minden huszonegyezer s egynehány század lefolytával bekövetkezett, s be is fog következni az özönvizek által, mi az által okoztatott, s okoztatni is fog, hogy földgolyónk saját nagy tengelyével is kénytelenítetik, ennyi idő alatt egyszer átfordulni, ez az oka annak, hogy most az egyenlítőnk felett hat nappal több tavaszi és nyári napunk van, még az egyenlítő alatt ez megfordítva tapasztallható, ezen több meleg napoknak következése az, hogy most a mi éjszakai sarkunk csendes olvadozásban, az ellentéti pedig oly fokú jegesedésben van, mit Burmeister physiologiájában Adhemarra hivatkozva a hypothesiseken felül emelt, mert physico-mathematikai számítással bebizonyítja azt. Valóban a Noe idejébeni vízözön éppen idejével tanuskodik ezen tan igaz volta mellett.

Az utolsó ily vízözön óta, hogy földtekénk kérge csendesen izmosodik, s így tökéletesedik, annak bizonyosága nem csak az, hogy a földkéreg izmosodása következtében nem történhetnek már oly belső tűzi erők feszítései, hogy egész földrészeket kitöréseikkel átalakíthatnának, mert a tűzokádó számos hegyeken elkészítette már a természet azon nyiladozásokat, melyeken magát a beltüzerő kidühöngheti, de az a méltán nagyszerű természeti szépnék nevezhető tünemény is, melyet

a föld gyomrában az éjszaki sark felé hullámozó villanyosság s delejesség okoz, mely erők öszpontosulása századról-századra mindinkább emelkedő sarkfényben nyilatkoznak s melyek földtekénket zodiachalis fénynyel kezdik már koszorúzni.

A földtekénk életében egy ily özönvízi vagy inkább jégkori korszak alig annyi, mint egy óranegyedi idő egy évtizedben. Az özönvizekben megmosódva, új életre frissül, újított erővel nevel, teremt s érlel, és mindég tökéletesedve közeleg a valaha még is elérkezendő hanyatlásának, s így újabb átalakulása korához.

A természet őserije a dajkáló földnek kebelén csüggő embereknek, a tökéletesedés ösztönét, vérünk keringésének melege által lövelli be az agyainkba, mely hogy a közös cél elérhetésére tisztán visszalövellhesse az érzékek által belevésett tapasztalatokat, kötelesség azt tükörként tisztán tartani, róla minden előítéletek foltjait letörölni és a homályosítva sötétítő minden önérdek gerjesztette füsttől megtisztítani és így a felvilágosodást terjeszteni.

A felvilágosodás fáklyafényének hathatását, a természet csak helyhez mérve csendes fokozatossággal engedi terjeszthetni, mert valamint földtekénknek a nap körüli évenkénti forgása, rézsutos helyzeténél fogvást, egy helyütt éppen azon időben dél van, midőn ellenlábás testvéreinknél éjfél, itt hideg, s más helyt egy időben meleg van, itt pálmák, cédrusok, fügek, kávé s fűszerek, szóval napmelege fűszerezte, és színezte növények díszlenek, amott pedig éghajlati fokozatos hanyatlással galagonya, vad bogyók, túskebokrok tengenek; — úgy ugyan ezen okoknál fogvást, az emberi család is alá van vetve a fokozatos különbözésnek, mely nem csak a fehértől fokozatosan egész a koromfeketéig színesedik, de a homlok s a fej is különbözik, a kaukázusi legnemesebb fajtól kezdve, fokozatosan az eskimó, vagy fierlandi szögletes homlokzatokig törpül, és így az agy-

velő tevékenysége is ily arányban nyilvánulhatván, egyszerrei, együtti haladása az emberiségnek lehetetlen.

De azért ezen szomorítónak látszó helyzet nem gátolhatja meg a csendes, a fokozatos haladással járó arányos tökéletesedést. Valamint egy vadoncfát, nemesebb gyümölcs beoltásával kertünknek hasznót hajtójává nevelhetünk, úgy a polgárosodás magvai, a mostoha klimaticus helyzetben tengődő testvéreink kebleikben is megfogamzanak és gyümölcsözendnek is, csak ne durva fegyver szántsa, s ne vér öntözze a talajt, ne Almagro s Pizarro módjára, s ne mint I. Napoleon Egyiptomban, de az szép esendesen, s felebaráti szeretettel eszközöltessék.

Éghajlati viszonyainknál fogvást az évszakok változatossága, a mérsékelt övű európaiakat ébreszti, s folytatólag sürgeti a haladásra. És így a mi hivattatásunk a polgárosodás fáklyáját előlobogtatni, melyet ezentúl se máglyák füstjei el nem fojthatnak, se az egyházi átkok, se a korlátlan uralkodók zsibbadozó kezei ki nem ragadhatnak.

Amerikának nagyszerű fejledezése, mely nem az anyagi jólétből, de a függetlenségért kiontott vérből, ily rövid idő alatt oly nagyszerűen halad elő, még egy negyed századig otthon a roppant területek közt, a rab-szolgaság felszabadulása után méltán igénybe vétetik egész tetteges működése, mert az ősfajokat polgárosítani, a földterületeket működés alá venni, s örködni feladata, hogy oly Bazain vezette és sajnálatra méltó Miksa-féle esászáriaskodni akarásnak, jöjjön az bármely részről is, ellentállhasson, természetesen értetődven, hogy első fegyveres beavatkozását akkorra tartja fel, midőn az európai hatalmasságok, a francia mindinkább izmosodó köztársaságban veszélyt látva, az általok megtámadtatna.

Ezen században, Európa népei még egy nagy megpróbáltatásnak lesznek kitéve. A kormányok a thronokat

mindaddig biztosítva nem érzik, még Franciaország, mint köztársasság, szellemi és anyagi előhaladását világszerte bemutatva izmosodik. Ez az oka annak, hogy Európa egy nagy kaszánya marad mindaddig, még a párisi belforradalomnak előidézésével, a keleti kérdés folytán, vagy bármely más ürgy alatt, közös egyesült erővel a francia thrón helyre nem állíttatik. Fájdalmasan tapasztaltuk, hogy még az amerikai köztársaság is veszélyt hozhatónak látszott előttök, s pápai áldással ellátva indult Bazain, francia császári seregekkel azt felforgatni, mely merényletet Szadovánál boszúlta meg a nemezis. Ez a valódi oka, a fegyveres erők, s hadi öldöklő gépezetek szakadatlan szaporításának, s ez által, a terhek elviselhetetlen súlya melletti, soha tényleg vissza nem fizethető adósságok csinálásának.

Ha az európai hatalmasságok ideje korán nem okulnak, s a népek szeretetét intézményekkel, adókönnyítésekkel megnyerni nem törekedendének, és ezen okvetetlen bekövetkezendő keleti, vagy inkább orosz-osztrák harcaiban, a nemzetek életképességeket, a haladó kor igényeinek megfelelőleg bemutatandják. Akkor a belügyek alapos elrendezése után az így megifjulandó európai népek, messze túl viendik a valódi felvilágosító fáklyát és rálépnek a haladás útjára, mely azon templomhoz vezetendi utódinkat, melynek oltárán, az erkölcsben vetélkedő szabadság, a szeretetbeni egyenlőség, és az egymást vonzalommal segítő testvériség zászlója lobogand.

De hogy mind ezekre érleltessenek a népek, nehogy a sprodaice már is mutatkozó reakció tért nyerjen, legyenek a következő fejezetekben elősorolva utódinkhoz sóhajtott irányeszményim.

MÁSODIK FEJEZET.

A haladás fokozatai.

I.

Az önismeret.

Hogy előhaladhassunk, mindenekelőtt szükséges, hogy kiki saját eszével gondolkozhasson, vagyis, hogy mások után vakon menni ne kényszeríttethessék. Első feladat tehát, megérteni azon mondatot, melyet Sokrat az Apolló templomán olvasott, a: „nosce te ipsum!” vagyis ösmerd meg önmagadat. Mely mondat felébresztette benne az emberi méltóság érzetét és magasztos hivattatását s ezen ihlettség az egy mindenható tökéletesség fénypontjából löveltetvén keblében, a scholastica philosophia elnémításával megállapítá az attikai bölesészetet és így a tökéletesedés felé való haladásnak kiindulási pontját, melyet kétezer esztendő után a Tylli táborában harcoló Descartes nevű hadnagy, ezen újabb bölesészetet alapító szavaival frissített fel, mondván: „Cogito ergo sum, vagyis gondolkozom, tehát vagyok!” Mely mondat, egész a Kant tanscendentalismusáig melegíté lelkesedésre az ember műveltebbjeit, és méltán, mert a ki nem gondolkozik, az a felette rendelkező érdekének csak mozgatható gépévé silányul és sorsát, legyen az bármily lealázó, elviselni kénytelen és meg is érdemlette.

A hatalmasságok minden időkben gondolkoztak arról, hogy emberfelfogásán felüli tekintélyeket teremtsenek, melyeknek ők is hódolának, hogy hódíthassanak. Az Augurok, Haruspexek, a Delfi, Pythi, Dodonai orakulumok, a történetileg dicsőített klasszikusnak nevezett világhatalmú birodalmakban, vak hittel hallgattattak s vak engedelmességgel támogatva izmosítottak. Midőn Hanibal sürgette Prussiást, hogy adna már parancsot,

megkezdhetni a rómaiak elleni harcot, feleletül kapá, hogy: „Nem lehet, mert az áldozatok mekegéseit azt megtiltják“, mire Hanibal neheztelve felelé: „így a juhok kínos mekegéseit fontosabbak előtted tábornagyod kérésénél.“

A próféták idejében, ha nem jelent is meg az Isten mint Ábrahámnak a lángoló bokorban, még is gyakran leszólt az égből, mit az izraeliták Bath-kolnak neveztek. Így mondja Dávid magáról, hogy Isten monda nekie: „te az én fiam vagy, kit ma teremtettem!“ Jeremiás pedig így beszélteti az Istent Izraelhez: „én Izrael atyja vagyok, és Eufraim az én első szülött fiam, ő az én gyermekem, kiben nékem megtetszett!“ Szórol szóra éppen ilyen Bath-kolt hallott János, midőn a nazareti bölcslet ősi szokás szerint megtisztulás végett a Jordán vizébe buktatta, ki is egyetembe, és egyedül azt is látá, hogy a szentlélek galamb képében a kinyitott égből reá szállott.

Figyelemre méltó, hogy a gondolkodni elszokottak, mai napig is keresztelő sz. Jánosnak nevezik ezen szerencsétlenül egy táncosné kedvéért lenyakaztatott zordon életű példás nagy embert, pedig midőn a Názáretben és így nem Betlehemben született Jézust a Jordánban megmosta, akkor a kereszt még bűn, szegyen jele, s akasztófa vala, és így a kereszt jelét rá nem teheté, és meg se keresztelhette. A kereszt csak a 4-ik században, kevés idővel a nagy Konstantin előtt lőn tisztelet tárgyává. A német nyelvben Taufernek neveztetik, mi a taucherből, víz alá bukóból ered, a Baptisma is csak megtisztulást jelent, e. s. t. de folytassuk a megkezdett irányt.

Ime idők folytával, a csendes haladás útján halomra omlottak az orakulumok szentélyei, a próféták ideje is lejárt, s hasztalanná vált minden csallhatatlansági kísérlet is, melynek naponta szűkebb a köre, mert a természet könyvtára előtt a csodák és minden ördögűzési szemfényvesztések félre sompolyodtak. Hogy a vatikán menykövei

már nem gyűjtanak, ez mind a gondolkodó észnek diadala, mert az illetén agyrémekre ráolvastak a természet könyvéből, és melyek még meg nem szüntek élni, azok is végvonaglásban rángatóznak.

Igen érdekes azt látni, hogy századról századra, mely ügyes kiszámítással s mely egymás utáni folytonos rendszerrel kezeltették s teremtték a csodákat, mert ha az adatok után búvárkodó, a csodákat párhuzamba veszi a koronként történt eseményekkel, kézzel foghatólag kitűnik, hogy a csodáknak, az akkori hatalmat kezelők szándékai könnyebb kivihetése végett kellett előre megtörténniök.

Az elősorolandó koronkénti egymást követő csodák forrását a jezsuiták által 1748. évben Nagyszombatban kiadott „*Rudimenta historica*“ hat kötetéből *Epithomen Hungarico, Ecclesiae s Helyd és Korvin világtörténelméből* szivárogtatom az olvasó elé.

Lássuk tehát, mint kényszerítettett a bölcsészet a theológiának mocsárában sülyedve elnémulni:

Minek utána a boldogságos szűz, a 3. században működött egyháziak szerint hetvenkét éves korában, tehát még az első században elevenen és így testestől s lelkestől a menyországba emeltetett, mely csoda napját e mai napig is évenként ünnepli az egyház, következni kellett a második és harmadik aecumeni zsinatban a Jézus istenségének, imádásának, és így az imádságok átalakítási korának. Imádkozzunk, oremus vala a nagy jelszó és megtörtént a nagy csoda, hogy szent Kelemen halála napján minden évben jobbra és balra elsímult a tenger, hogy a mennyei kézzel a tenger fenekére temettetett sírjához juthassanak az imádkozni akarók. Számosan keresték fel a barlangokat, hogy ott a magányban háborgatlánul imádkozhassanak, és így vált a remetéskeedés szellemi kórsággá s annyira elszaporodtak a vadállatok módjára mindent nélkülözve így élők, hogy később minden rengetegben hemzsegenek. Orate.

De még is, mert mindenki nem remetéskedhetett és az együtt élők által, a közös imák hathatósabbaknak tartattak, elérkezett a templom építésének ideje, azért szent Gergely egy nagy hegyet, mely egy épülendő templomnak útjában volt, buzgó imádságával messze, s így máshová tolt. Aedificate.

Ez időben a kolezi hegyen remetéskedő Pálnak, a rengetegek atyjának, csak hogy imádságában ne háborgattassék, a kenyeret mindég egy holló hozta meg, s midőn őtet Antal remete meglátogatta, a holló két adagot hozott, és a nép örök imái közt megállapíttatott a papi uralom, Ambrus, Ágoston és Athanaz terjeszték az ígét, elnémulni kezdett az ó Izrael a kereszténységben, és bár a sekrestyék tömjén füstje fellegein keresztül még is sok szép és jó sugárzott ki, de mindez csak a papi hatalom izmosítására szoríttatott. Transformate.

Az V. században, midőn Atilla Rómát elfoglalta, bátorságra volt szükség és szent Ágoston és Viktor utikai püspök saját szemeikkel látták, hogy. Dániel az oszlopon állva, magát kínzó (stilita) a felhőkbe emelkedve eltűnt, honnét igen biztató s öröndetes hírekkel tért ismét vissza az oszlopra és nagy lön a lelkesedés s Atillának meggyűlt a baja. Militate.

A VI. században, midőn az V. konstantinápolyi zsinatban Ariusra kimondatott a kárhozat, a népek kebleiben el kellett áttatni Arius tanait, s ehhez a szónoklat ereje kívántatott, és azonnal két püspök, kiknek nyelveiket a vandalok tövestől kiszakítottak, nyelv nélkül éppen úgy beszélt, mint nyelveik kihúzatása előtt. Demonstrate.

A képek harca véres korában, damaskusi szent Jánosnak levágott jobb karját a szent szűz visszaadta, hogy jobban harcolhasson, mert Mohamed emelkedni kezdett, és a Ramir király ellen harcoló szent Jakab egy fehér lovon magasan a levegőbe emelve hősieskedett. Ez vala a harcias negyedik Leó pápának kora,

ki kopasz Károly érdekében testvért testvér ellen, fiút atya ellen harcoltatott, és pedig azért, hogy a fejedelmek gyengítésével s a népek kimerülésével hatalmát minden trónok fölé emelhesse. Fundate.

A X. században a benediktunusok jogai megalapítására Dunsztán püspök imádságára a fészület élő szóval tanúskodott a jó lelkű szerzetesek mellett. István első magyar király asztaláról, szent Gunther püspök imádságára, egy sült páva elrepült és pedig éppen Csanád irányába, hol azután természetesen püspökség is emeltetett. Dotate.

Az úgynevezett egyházi holt, vagyis telhetetlen kezek, ezen században kezdtek gazdagodni, örökleni, s ajándékozgatni, de egy hagyomány kétségbe vonattatott, tehát csudának kellett történni, s meg is történt, mert Szaniszló krakói püspök feltámasztott egy három év előtt meghalt Péter nevezetű embert, de csak annyi időre, a meddig tanúvallomását megtehetette arról, hogy a kérdéses jószágot valójában az egyháznak ajándékozta. Péter tanúskodott, s megint sírjába jutott. Inclarescite.

Nagyon természetes ezeknél fogvást az, hogy ezen század uralkodói, minthogy vetélkedtek a püspökségek alapításában, majd mind szentek lettek, szent lett a mi Istvánunk, Imre fiával együtt, a szűz szent herceggel. Szent lett Kanut, a dán s angol király, Róbert a francia, második Konrád. Kunegunda a Henrik császár felesége.

E.:s.:t.: Ennyi csudák, és szent fejedelmek után bekövetkeztek az inquisitiók! Figyelemre méltó, hogy 1222-ik évben éppen az angol és magyar aranybullák évében, vagyis midőn itt s ott a nemzetek már jogokat követelni is merészlének, Honorius pápa megalapítja a szent Ferenc rendet, de hogy ezen elmesetétítők tenyészessenek, s szellemirtó legióvá szaporodhassanak, ismét csudáknak kellett történni, és történnek is, mert páduai

sz. Antal, Domonkos, Bonaventurái Ferenc, oly sok csudák csudáival boldogíták a gondolkodni bűnnek tartó vakon hívó emberiséget, hogy 1215-ben az azelőtt is hirdetett, és hitt szent igazság, a transsubstantiatio dogmává emeltetett.

A XV. században 23-ik János pápának, és Husz megégettetésének korában, mint hogy Kolumbus Krisztof nem egyházi egyén létére fel merte fedezni Amerikát, azonnal kellett, hogy paulai szent Ferenc köpenyén hajókázva művelje a sok csudákat, sz. Vince pedig a szárazon szaporítsa azokat, és ugyancsak szaporíták is. Compelle intrare.

És ennyi csudák közepette elérkezett a bűntől pénzért feloldozó Tecellel, a Borgiak botrányos korszaka, de ezzel egyetemben a reformatio kora is, mert a haladás egy időre elzsibbasztható ugyan, de ki nem irtható, mert az a természetnek kiirthatatlan törvénye, és a mindenségnek éltető ereje. De folytassuk s vizsgálódjunk tovább ezen kis kitérés után.

A természet nyilatkozatai, mint valódi örökhatalmú uralom revellatiói, már is elnémíták a csudákat, s idővel meg is törendik az önérdek kovácsolta mind azon szellemi láncokat, melyek az emberiséget a tespedéshez bilincselik. Ime, ha Kepler és Kopernik, vagy Galilei az ótestamentum idejében élnek, valójában József meg nem állította volna a bibliában a napot. Ha Franklin a mythologiák idejében él, Jupiternek nem kovácsoltak volna a Cyklopsok villámokat, mind ezt és számos ilyeket tanít a történelemnek a természettanali összehellegzése, mely két tudomány, a bölcselkedés rostája által, napról napra mind jobban kezdi kiirtani a fekete konkolyt, s az előítéletek lassanként elpárologni kényteleníttetnek.

II.

Az előítéletek legyőzése.

Az előítélek az emberi gyarlóságnak oly kísérő árnyékai, melyek a setét lelkűt ijesztő óriásként követik és csak az ész emelésével törpülnek s enyészhetnek el, és ezek száma legio.

Ezek nem egyebek, mint a dajkák ajkairól, és a vallásos iskoláztatásból magunkba szívott, setét korok szülte ferde irányú vallásosságok foszlányai, s mint ilyenek, az ember állatiaságában ébren levő félelemben s rettegésben izmosodnak és így mindaddig kiirthatatlanok, még az önismeret, önérzet, s így a szellemi erő, izmos akarattal az anyagon, a szenvedélyeken nem diadalmaskodik.

Érdekőkben volt, és van a zsarnoki hatalmasságoknak, érdekében a vallásokat kezelőknek, vagy itt a földön uralkodni kívánóknak, hogy a félelem, mint szellem sülyesztő vampir szünet nélkül nyugtalanítsa az emberiséget, hogy így szelleme szunnyadozva maradjon, s keblében az emberi méltóság érzete fel ne ébredjen, mert így hatalmuk, eddigi fonák felfogásaik szerint, könnyebben biztosíthatók. Veni sancte spiritus!

Solonnak, Kröezus által a máglyán ismételt világhírű, de világbódító mondása, hogy: „Halál előtt nincs boldogság!“ a polgárosodott görög nemzetnél mihamar megszülte a lélek halhatatlanságának nagyhorderéjű eszméjét. Innét átszivárgott az eszme az izraeliták farizeusi töredékébe. De minthogy ezen egyetlen alapelvben Jézus is egyetértett a farizeusokkal, pusztá maradt Ábrahám kebele, s a halhatatlanság a keresztény vallás egyik alapjává emeltetett. És így Solon idézett szavai, a keresztény ember életpályáját, e siralom völgyévé vált zarándoklásra vezették. De ezzel a theologiák alapkövét is letették.

Ha a názáreti világbölcsek, a szeretet által minden embert egy menyei atyában testvéresítő áldott taná, oly

kristály tisztaságban hagyatik, mint azt az ember fia Jézus hirdeté, és a theologikus észficamítások már a második században nem támasztanak: Montanistákat, Arianusokat, Manicheusokat, Syllesistákat, és így sorra egymásután mindenféle apostatákat, anababtistákat, antitrinitáriusokat, memnonistákat, osiandritákat, pietistákat, és számtalan több ily setétítő vallásos alchemistákat, melyek mindannyi vérfürdőket okoztak, s a népek és fejedelmek ily borzalmas gyengítésével, csak a pápák hatalmát nevelték, izmosították és biztosították, valójában, a szeretet terjedezve beszárnyalta volna a földteke nagyobb részét, és nem hozott volna Gabriel főangyal Mahomed számára az égből alkoránt! És az emberiség nagyobb része, a már ez életben boldogító keresztény vallásban, és így testvéri szeretetben egyesülten imádná Ábrahám, Sokrat és Jézus istenét, a testvéresítő közös atyát, mint az összes mindenség végtelen örök kútforrását. Sursum corda!

Az ily theologizálások idejében hintettek el vérázottan az újabb előítéletek maszlagmagvai, melyek bogyóin híztak az ördögök, és az exorcismust, vagyis ördögűzést gyakorló felkent egyháziak örömére, a boszorkányokkal járták villitáncaikat.

Ezek megemlítése után, mint a csudákat röviden érintettük, lássuk hasonló rövidséggel az előítéletek tarka fátyolképét is, mert színök még e mai napig is elevenek, és a vakon hinni megszoktatottak szemeit még mindig kápráztatják, és rettegéseket okoznak. Az előítéletek végképen csak akkor szünendének meg, ha a daililámak, nagymuftik és több ilyféle pénzért imádkozók által vezérlett fekete legiók kezeiből menekülend a népnevelés.

Vagyis ha a népnevelésre legalább annyi fordítatik, mint a katonai ruhákra, és mindenféle reverendákra.

Nem említem az egész emberiség szomorú helyzetét, mert siami, ausztráliai e. s. t. testvéreinknél, ami legdurvább előítéleteink még polgárisodási szikrát tanú-

sítanának, sok emberek léteznek még, kik egymásra vadásznak, és a leölteket meg is eszik! kik azonban mégis csudálkoznának azon, hogy létezhetnek oly emberek is, kik egy hatalmas ember parancsára, tíz- és húszezrenként leölik egymást, pedig az így leölteket meg sem eszik. Ezen elhanyagolt embertársaink alig hihetnék az ily szomorú helyzetet. Az ily kereszténytelenséget!

Csak igen röviden érintek, a klasszikusnak dícsérve nevezett ókornak előítéleteiből egy párt, pedig a mostaniaknál többet jegyzett fel Klio.

Augustus császár értesítettén, hogy katonái között forradalmi felkelés támadt, s ő azt természetesnek találta, mert azon napon, melyen a lázadás kitört, véletlenül jobb lábára húzta a bal lábára való sandálját. Flavius consulnak, a hadi főparancsnokságtól elmozdítottatását, és Fábíus diktátor lemondását egy egérnek véletlenül keresztül futása okozta. Mi mind igen megérthető, midőn Horac, Virgil, Tucid s az ifjabb Plinius a haruspexekről és orakulumokról mindig mély tisztelettel tesznek említést, midőn még Sokrat Kritóhoz intézett szavai a méregserleg kiürítése után is ezek valának: „Kritó, ne felejtsd, hogy Eskulapnak egy kakassal tartozom, áldozd fel nevemben azt!”

De szólok, az angol és más nemzetek hajósainak kebleikben megrögzött badarságokat nem is említve, a saját magyar népünk közt tapasztaltakról, ugyanis: a praedestinációban való hit még most is uralkodik sok mívelt ember keblében, mondván: „Ami a sors által meg van határozva, annak teljesedni kell!” és mégis, ha az ily praedestinációs embernek neje, vagy gyermeke beteg, orvost hívat, mit tenni következtelenség, mert ha meg van eleve határozva, hogy hálnia kell, úgy is meghal, ha orvos gyógyítja is, s ha el van határozva meggyógyulása, úgy orvos nélkül is megegyógyul. A lucaszéket gyermekkoromban még a protestáns temp-

lomokban is ülték, hogy a bejövő boszorkányokat megismerhessék, kik a teheneket úgy megrongálják, hogy tej helyett vért adnak, és a kis gyermekeket szemeikkel úgy megverik, hogy ha éppen pemetefű nincs a háznál, bele is halhatnak, de többnyire elcsenevésednek. Nagypénteken, Ursula vagy Valburga napjain, éjjélkor a keresztúton, kivált ha egy felakasztott embernek valamely csontjával birsz, és helyén van a szíved, megtudhatod, hol lobban fel az elásott kincs. Felette nagy szél fú, bizonyosan felakasztotta valaki magát. Nézd csak azt a forgó szelet, hej! de veri most az ördög a feleségét. Látod azt a lehulló csillagot, most annak embere halt meg. Pénteken semmihez se fogj, mert szerencsétlen nap. Tizenharmad magaddal asztalhoz ne ülj, mert ez esztendőben okvetetlen meghal egy közülök. Balfülem cseng, rossz hírt hallok. Jobb kezem viszket, pénzt kapok. Csak a hetedik gyerek a szerencse gyermeke, kivált ha még burokban született. A szarka csörög, vendég jön. A bagoly vagy kuvik huhog a házfedélen, itt meghal valaki. A fecske, vagy éppen a gólya elhagyta a házat, tűz fog támadni s biztosítani siet. Mentül több misét olvastatsz, annál hamarabb fog menekülni meghalt kedvesed lelke a purgatóriumból.

E. s. t. A katolikus ember még igen sok helyen papjához siet s kéri, hogy szent tömjénnel füstölné ki istállóját, mert a gonosz oda befúrta magát, tehát, hogy űzze ki onnét az ördögöt, sőt magában is érzi az ördögöt, mert nagyon elgyötri, és a papnak ezt megtenni kötelessége, mert ördögűzési exorcismusi hatalmat a négy kisebb rendben, egyházi szertartások között, még kistanuló papnövendék korában kapott püspökétől.

Mindezeknek oka a csalhatatlanság edzette non possumus, non possunt, vagyis nem képesek pedig azért, mert az ész lánczon kell tartani, melynek egyik végé a pokolig, a másik a menyországig ér, mert ha az ész

felszabadul, a pokol kapui is megrendülnek és e földön is elérhetik a közös jóléten épülendő menyország.

De mindezeket győzelmeskedni fognak azon újabb s mindig sűrűbb nagy horderejű revellatiók, melyeket a természet örök bibliájából a tudományosság még kiolvasni fog. Ezen bibliának lapjai a naprendszer, sorai a világrészek, betűi a teremtmények, s tartalma a mindenség és az abban működő erő és anyagnak mindent öszhangzásba hozó szakadatlan örök tusája.

Nero, Galba, Diokletian e. s. t. r. rettegett hatalmas zsarnokok voltak s mégis a testvéri szeretetet hirdető keresztényi szellem őket, birodalmaikkal együtt összemorzsolta, mert szeretni buzdít, és unszol öszhangzó törvényével az anyaszenttermészet!

Ha Jézus szent tana el nem homályosíttatik, már meg volna váltva az emberiség! *Adveniat regnum tuum!*

Az üldözések, s keresztény vértanúságok megszűntével, a IV. század kezdetével azonnal emelkedni kezdett a papság hatalma, mert Helena a n. Konstantin anyja feltalálta a keresztet, mely mihamar az égen e körirattal „*In hoc signo vinces*“ tündököltetett. Feltalálta azon három szöveget is, melyekkel Jézus a keresztre szögeztetett, egy szög a háborgó tengerbe dobattatott, mire a tenger lecsendesedett. A másiktól Konstantin lova számára zabla készíttetett, mi Konstantin sérthetetlenségét biztosította. A harmadik az olasz koronába illesztetett, innen a vaskoronának neveztetése.

Ezen hírre száz és ezrenként sompolyogtak elő a barlangokban remetészkedve bujdosók, fegyvert fogtak, és Konstantin a maurusok felett diadalmaskodott, mely győzelmet a római püspök, a papság hatalmának emelésére ügyesen érvényesítette.

Theodoz a IV-ik század másodfelében, uralkodása második évében, egy veszedelmes nagy betegségből fel-lábadván, megkeresztelkedett, s azonnal halálbüntetés

fenyegetéssel Konstantinápolyban minden embert erőszakkal megkereszteltetett. A manicheusokat, vagyis a jó és a gonosz principiumokat hirdetőket, mert ezen alapokat nem angyal és ördögnek nevezék, tűzzel, vassal pusztítottatta, és a papság hatalmát annyira emelte, hogy Theodozt Ágoston püspök a thessalonichi vérfürdő miatt a templomból kizáratta, és csak fél évig tartott penitencia vagyis bűnbánat után bocsátá ismét az isten házába.

Ezek így lévén, hogy a papság minden hatalom fölé emeltessék, sikerült Honorius császárt Ambrus majlandi püspöknek Ágostonnal egyetértve rábírní, hogy világszerte hirdesse, miképen a papok kövessenek bármely bűnt is el, egyedül csak a püspökök által ítéltetők el.

III-ik Valentinian alatt a szentté lett Hilarius arlesi püspök ellen, ki mind az öt patriarchát egyenlő hatalommal bírónak hirdette, feltámadt a hasonlóképen szentté lett Leo római püspök s minden püspökök feletti hatalmat követelt. Valentinian igazat adott, az Atillát is tekintélyével s bölcs felhívásával megrendítő Leonak, és meg lón alapítva a pápai hatalom.

Az így kivívott hatalommal mint szédültek le a pápák azon útról, melyet Jézus vérével szentesített? Erre a történelem így felel: Siricius pápa a megtért manicheusokra vonatkozólag megparancsolá, mondván: „Kik közölök megtérendenek, azok egész éltükön átkolostorokban elcsukatra őriztessenek, de az úrvacsorájának szentségében csak haldoklások előtt részesítessenek.” Hatalmok mámorában már ily korán megfelejtkeztek Jézusról, ki hirdette, hogy: „Nagyobb öröm okozó egy bűnös megtérése, mint száz igaz létele.” A pásztor ott hagyta a nyáját és az elveszettnek keresésére indult, s megtértével öröm uralkodott. Hol van csak szikrája is Jézus ezen helytartójának ily kegyetlen rendeletében a szeretetnek?!

Anyagilag napról napra gazdagodva, a római püspökök pápákká emelkedtek, s feltámadt bennök a világi uralomnak és később a világ uralmának vágya. Elkezdődtek a theologikus konkolyvetések, melyek az előítéletek izmosítására teremtetett csodákkal tetőzve, megteremték azon sötét századokat, melyek a szeretet kiirtásával vérben úsztatták a népeket és nemzeteket, s megalapították a fejedelmek feletti több századokig tartott uralkodásukat.

Minthogy pedig az ily természet elleni szellemzsarnoki uralom az észszel össze nem egyeztethető, főfeladatuk volt a nevelés gyepelőit görcsös erőlködéssel kezeikbe ragadni, s azt minden áron meg is tartani. A gyengéd gyermeki fogékony agyakban, a felfoghatatlanságoknak fészket megkészíteni, abban az agyrémeket kiköltetni, és így az igaznak, szépnek és jónak felfogására, a nemzedékeket képteleníteni.

Az anyaszentegyház hét fő bűnököt hirdet. 1-ször a büszkeség. Kérdezzük a történelmet, alázatosak voltak-e mind a pápák? 2-szor a fősვნység. 3-szor a fényűzés és bujaság, és így tovább a harag, írigység, torkosság és jóra való restség. Oh! ne kérdezzük, mert a reformációig, sőt még azon túl is több Hildebrandok és Borgiakkal találkozánk, kiket jobb örökké felejteni, mert voltak nagyérdemű pápák is, kik csak elődei által összesűritett sötét fellegek idejében megalapított fonák tanok miatt nem követhették lelkük jobb sugallatait, és így közös tiszteletben maradának. A sok többek közt ilyen volt a jezsuiták által megmérgezett XIII. Inocenc. Ilyen Ganganelli vagyis XIV. Kelemen, ki 1773-ik évi augusztus havi bullájával a jezsuitákat, a világ közös örömére, eltörölte, minek következtében Zachia Pál és Ampiceno orvosok bizonyítványa szerint méreg által végeztetett ki.

III.

A legmegrögzöttebb előítélet.

Fenelon ezelőtt már kétszáz esztendővel elősorolta a tökéletesedés fokozatait, mondván: „Ha a szépre, jóra és igazra fogékony ember vagy, át fogod érezni, hogy többel tartozol családodnak, mint önön magadnak!“ Mert a természet ösztöne, a legelszántabb harcra kényszeríti a legvadabb állatot is, ha nőstényét, vagy kölykeit veszély fenyegeti.

Mondá tovább: „Többel tartozol hazádnak, mint családodnak!“ mert családod a haza terebélyes fájának csak egy levélkéje, melynek törzsét külérőszak, vagy belsejében hemzsegő férgek ha összezúzzák, akkor a galyakkal a levélkék is elvesznek. A honszeretet szent religiója százezer honfiakat központosít, kik vetélkedve rohannak a megtámadott haza védelmében életüket föláldozni, a hon szerelme teremti a hőseket, és természetli a babért.

Mondá végre: „Többel tartozol az emberiségnek, mint hazádnak!“ Ezen utolsó állítás egész átérzéséhez, s így valódi felfogásához szükséges, hogy egy legmegrögzöttebb s majdnem világuralmú előítéletet leálarcozzunk, mert eszmélkedéseinkben sikeresen csak az után haladhatunk előre.

Ezen óriási előítélet uralma oly általános s mindennütt annyira otthonos, hogy mindennaposságánál fogvást már fel sem tűnik, és így kiirtása felette nehéz, mert a meggyőződés, a következetesség a jellem paizsával védelmeztetik.

Ezen szörnyeteg előítélet: „A saját meggyőződésünk csalhatatlanságának hite.“ Figyelmet kérek!

Vajjon ki az közülünk? ki nem hallott volna köz-tiszteletben álló erélyes s lelkesedett tevékenységű férfiakat így szólani: „Ez az én ingatlan, érett, tiszta meg-

győződése, melytől engem soha és senki el nem tántoríthat, melylyel élek s melyért ha kell, halok is.“ És az így szóló él és férfiasan küzd s harcol is nyilvánított meggyőződése mellett.

Es még is, idő folytával a tapasztalások és csalódások életiskolájában, tökéletesedési hivatkozás ösztöne folytán, a mindig jobban világosodó s így haladó kornak napjaiban, az előbbi ingadhatatlannak vallott meggyőződése csendesen és alig észrevehetőleg elmosódik, mert tisztább, célszerűbb, célhoz vezetőbb eszmék s meggyőzések honosulnak meg keblében. A régebbiek hantjaiból phönixként egy ifjabb erővel munkálkodó tevékenységi buzgalom lelkesíti egész lényét.

De még ezen üdvösebb szellemi változás meg nem történik s előbbeni csálthatatlannak vallott meggyőződése mellett erélyes férfiasággal küzdött, igen nagyon útjában állt a közös haladhatásnak, mert tehetsége szerint, tőle kitelhetőleg nehezítette azt.

Hogy az ily átmeneti szellemi processusok, melyeken nehezen vergődik keresztül a tisztább meggyőződés, teremtik a különböző véleményeket, pártokat és így nehezítik a hongyúlések működését, az igen természetes, mert az előhaladás csak csendes fokozatossággal melegítheti át a népek minden rétegeit és érlelheti a meggyőződést.

Az a kérdés tehát mindenekelőtt megfejtendő, minek utána a tekintélyek ideje hanyatlik s meggyőződés nélkül tesped a tevékenység, hogy kit? miben? és meddig kövessünk, hogy haladásunk küzdelmei megkönnyíttethessenek.

Éppen ennek megfejtése vezérli stylistikában ügyetlen tollamat, és agg koromnál fogvást ahogy úgy, rendszerezíti eszméimet, melyeket a történelem tanúsága ébresztett agyamban.

Ismételjük tehát: „Hogy többel tartozol az emberi-

ségnek, mint hazádnak.“ Ezen sarkalapú mondatnak izmosítására Madam de Stael „Consideration sur la revolution française“ munkájában ezeket mondja: „A görög és római nemzeteket az idő azért törölte ki az élők sorából, mert csak a hazai dicsőségnek éltek, és intézményeikben az emberiségnek természet adta jogaira semmit se tekintettek, s egyedül saját szabadságukkal kérkedve, az emberiségen zsarnokoskodtak.“

Valójában Spartanak, Athennak, Rómának minden intézményei s egész jelleme ellentétben is voltak az egész emberiség érdekeivel. S minthogy a honszeretet lépcsőzetén feljebb nem emelkedhettek, el is kellett enyészniök, mert a zsarnokoskodás, mint természet elleni merénylet, megboszultatlan nem maradhat. Midőn mint Paulus Aemilius Epirusban száz ötven ezer embert a közpiacon rabszolgácul pénzért eladhatott, mindenféle büntelen ölhettek s pusztíthattak, s csak házi isteneiknek áldozgatták a lemészároltakat, akkor ellenszegülve a természet törvényeinek, ásogatták meg saját sírjaikat, melyek hantjai felett senki se kesereg.

De hasztalan is díszlik egy művészileg ápolt virágzó s gyümölcsöző kies kertecske, ha körülötte parlag, futó homok sivatagok léteznek s felette porladozó sziklák meredeznek, mert egy zivataros forgó szél eltemeti, s egy leomló lavina összezúzza azt. Így díszlettek Athen, Sparta, Theba, Róma e. s. t. de a leigázva tartott néptenger felzajlott ellenük, s nemesítve bár, mint az a nemes érc, melyet a haranganyagba beleolvasztanak, mégis beleolvadtak a felzajlott emberiség tengerébe. Azért kell, hogy az egyenjogú polgáriasodás úgy terjesztessék, mint a síma patakba dobott kő okozta víz gyűrűzete egész a partokig, vagyis míg az egész földtekét körül nem fénysugározza. Csendes és századról századra lépcsőzetet tartva haladhatunk csak, de azért és épen csak azért érlelni kell az eszméket, hogy ne tespedezzünk.

IV.

A természet tespedést nem tűr.

A századok folyamával minden intézmények és törvények alapjai is átmódosíttatnak s megváltoznak, mert a mindig tökéletesedő szellem s az anyagi viszonyok emelkedései átidomítják azokat. Ha a régi századok számos törvényeit ma, annak betűi szerint vennénk, valójában mosolyogva örvidenénk, hogy felvilágosodottabb időben élünk és küzdhetünk még igen távoli célunk felé. Elmosolyog a gondolkodó, ha olvassa, mely jogokkal birtak még hajdanában az angol és német baronetteknek vadászó sólyom madarai is, melyeknek törvények adák azon jogot, hogy a vadászat előtt tartandó istenitisztelet ideje alatt, az oltár szegélyein ülhesenek. Vagy nem szorul-e el keblünk, ha olvassuk, hogy magyar őseink a lutheránusokat ott, a hol megkaphatók voltak, törvény értelmében meg is égettethették!

Vajjon ha az ősz vallások alapjai, melyeket az akkori népek sérthetlenségnek s legszentebbnek, dogmáknak tartottak, nem változtak volna, s az évezredek sora a bálványok sorozatát halomra nem dönti, ugyan hol állana még most is az emberiség? Valójában a bálványok torzképeinél, melyek engesztelésére embereket áldozni ajtatos buzgalomnak tartották. De a bálványok felkentjeinek hatalmas tekintélyét lefujta az idő haladó kerekének légvonal, és az általok teremtett bálványok halomra dőltek.

Fájdalom, még mai napig az emberiség nagy része bálványimádó maradt, kik saját kezei faragta rettegett isteneiket imádják, ennek egyedüli oka az illető papság hatalma, kik a népeket vakhitbe szédítve hatalmaik eszközeivé silányítják. És ez így maradand, még az észvilágosságát, az európai hivatott fáklyavivők át nem

rezegtetendik határaikon a sötét lelki börtönbe, hol a szellem ezredéveken át lebilineselve tartatik.

De ez csak akkor történhetik, ha az európai népekben annyira fel fog az öntudat méltóságos érzete ébredni, hogy egymást egyes uralkodók intésére százezrenként ölni s pusztítani képesek nem leendenek s fegyvereiket csak védelemre használandják.

A természetnek minden felfedezett úgynevezett titka, vagyis kitanult, felfedezett s birtokunkba vett, és így kiérdemlett ajándékai, mindig nagy változásokat tettek az emberiséggel. A vasnak használatba vétele kovácsolta az ekevasakat és így a szántást, s ős elődeink Nimrodtól elfordulva, elhagyogatták egyedüli megélhetési módjokat, a rengetegekbéli vadászatot és a polgárosodás útján az első lépést megtevé az emberiség, mely örvendetes új foglalkozás oly tiszteletet vívott ki, hogy még sok századok után is Cincinnatus az eke szarvától hívatott a kormányzóságra és Ceres a főistenek közé emeltetett, mert sarlót nyújtott Nimrod kezébe.

A pheniciaik által véletlenül felfedezett s bámulattal szemlélt üveg, közelebb hozott bennünket az égites-tekkel és a chemiai boncedényeken, mértani és physikai eszközökön kívül, ennek eredményei a Rosse-féle távcső, melynek láterejével már naprendszerekké oszlatva látszanak, a tejúton túli azon hópehely féle foltocskák is, melyek a Herschel óriás csővén még csak világos foltocskáknak látszanak. Az üvegnek köszönheti a tudományosság, a spektrális nagyszerű működéseket, melyek által már képesek vagyunk, a színek rovatos sorozata szerint azt is észlelni, hogy ez, vagy amaz égitest, mely részekből, micsoda anyagokból áll s hogy mily mértékben létezik benne ez, vagy amaz érc, kő, agyag, vagy savany. Ennek köszönhetjük a sok ezerszer nagyító üvegeket, melyek által egy csöpp nedvben, mint egy kis patakban sok, minden alakú számtalan élő állatocs-

kák hemzsegését s egymásközti harcaikat szemlélhetjük, minek teremtvő okát az erőnek az anyaggali elevenítési egybeműködésében kereshetjük.

A természet ily kincseihez jutván az emberiség, ismét jobban megkönnyítettett a még mindég csak ember-vérpatakokon átvergődhetett haladás, mert a keblek, a nagyszerűségek tapasztalatai által mindég nemesebb érzelmekkel gazdagodhattak

Az eddig említett felfedezések után a sajtó, a megtisztulni kezdő eszméket lehetőleg szárnyaira emelvén, mint a napnak sugarai utat törve a tömjénfüst fellegein, melegítőleg, nagy nehezen bár, de mégis szétterjedezett és száz meg százezer ember kiirtásával, városok és falvak ezrei elpusztulásával, a reformáció a mostani római hatalom halálos megsebzésével diadalmaskodott. Így megnyittatván a jezsuiták, dominikánus máglyarakók által őrzött kis kapucskája a szabadabban gondolkodhatásnak, már is annyira haladtunk, hogy a roskadozva is még setétítő hatalomnak s vele az előhaladás gátjának letűnése már nem hosszú idő kérdése. Az emberiség boldogítására, Ábrahám és Jakab hitének alapján, a nazareti bölcs a haladás ösztönével, a szeretet szárnyain szétlebegve, az emberiség érdekében letette a mostani hitvallások alapját s megparancsolá, hogy tovább tökéletesedjünk, de a magokat földi helyetteseinek nevezők, mindig és minden módon ellenszegültek a tökéletesedésnek, s így a természet parancsának.

Ezen, ez éppen említett kis kapucskán jutott Helvetius „Természet rendszere“, Lessingnek „Jézus és tanítványai“, Véber Károly Gyulának „A pápa és barátok“ e. s. t. könyvei az encyklopisták kezeibe, mely munkákhoz képest a száznegyven évek után megjelent Renán Ernst „Vie de Jesus“-sa csak evangelisták által írottnak látszik, mindezeket Newton, Buffont, Cuviert e. s. t. olvashatván, a gondolkodók egyhangúlag üd-

vözlék Kantot, ki transcendentalismusában világosan kimondá, hogy: „Mindaz, amit az ember eszével felfogni nem képes, nem is létezhet az emberiség számára.“

A felfoghatatlan létező csak ábránd maradván, állandónak alapja nem lehet. Az ábrándok hite egy ideig erőszakosan s fortélyosan rákényszeríttethetik ugyan az emberiségre, de a tespedést nem tűrő természet a történelem tanúsága szerint, az ily merényleteket boszúlatlan soha se hagyja. Ezen állítás bebizonyítására, legyen elég egy pár szomorító példát idézni: A lengyel nemzet, mely, hogy alkotmányát örök időre biztosíthassa, alaptörvényein változtatni csak úgy engedett, ha minden törvényhozó egyhangúlag beleegyezik és így ha csak egy ember is azt mondá: „Nye pozvolim!“ vagyis meg nem engedem, a többiek közakarátának el kellett némulni. És a lengyel nemzet a Nye pozvolimmal mindég meggátolta az előhaladást, és e mai napig tetszhalottként alszik, de még meg nem halt s ismét fel is fog ébredni, mert most már még az erdőket sem szabad végképpen kipusztítani, mert azok szükségesek a lég tisztítására, azért lehetetlen, hogy egy nemzet kiirtassék, melyre a polgárosodás előmozdítására parancsot kapott a természettől és melyre csak az erőszakoskodó fejedelmi egyetértés vetette az ideiglenes szemfödelet. Fel fog az ébresztetni s helyt állni.

Éppen ez időben döntötte halomra a francia lelkesedés, a „C'est notre plaissires“ zsarnoki akaratunkos királyok által építtetett Bastill óriási fogház erősségét, melyben a szabadon gondolkodók ezreinek sóhajai előkészíték a Convent boszúját, melynek január 21-én 1793-ban áldozata lett a papság érdekében vétőző, sajnálatra méltó, egyébként jó király, a gyászos emlékü XVI. Lajos. És így a múlt század végén a tetszhalott nemzet koporsójára egy királyi fő gördítettett. Mindezen

gondolkozást serkentő események legyenek tanúságosak s szolgáljanak úgy fel-, mint lefelé tanúságul.

V.

Az egyedüli ingadhatatlan alap.

Az emberiség e földön már boldogítható alapját eredeti kristály tisztaságában letette a názáreti böcs, és ezen két szavában: „Miatyánk Isten“ magasztos, nagy eszméjével minden embert testvéresített. Ezen valódiilag e földön már üdvözítő szeretet tanát halálával is megpecsételte. Midőn ezt tévé, az anyatermészet összes törvényeit szentesítette. Ennél fogvást ha sikerülend az egyházi visszaélésektől s a theologia észt zavaró fondorkodásaitól a kereszténységnek Krisztus valódi tanát eredeti egyszerű tisztaságában diadalmaskodva visszaállítani, akkor a jövő ezredekben élők, mindaddig tökéletesedhetnek, míg egy családdá nem olvadandanak. És el fog jönni az idő, és pedig hamarább, mint gondolnók, hogy meg fogja érteni az emberiség nagyobb része azon szavakat, melyeket Krisztus a Jakab kútjánál a Samaritanus asszonyhoz mondott, midőn ez kérdezé őtet, hogy hol hatalmasabb sikerű az imádkozás, a városban-e? vagy a hegyen? mert itt is, ott is imádkoznak?

Mire felelé Jézus: „bizony bizony mondom néked asszony, hogy el fog jönni az idő, midőn se a hegyen, se Jeruzsálemben, de mindenütt ott imádtatik az Atya, hol buzgón és igazán imádkoznak.“ Igen is meg fogja érteni az utókor, hogy minden szertartás, forma és szabályok nélkül szeretetben egyesülhetnek a testvérek és az egy atyában egygyé családosulásuk úgy parancsa a természetnek, mint életével s halálával biztosított akarata Jézus Krisztusnak.

Meg fog tisztulni ezen revellatio, mihént azon homályokat, melyeket a földi messiási uralom reményében csalatkozott apostolok s utódai tömkelegesenítének, elmúlnak

és ezeket szét fogja oszlatni az észnek szétsugárzó melege. Ily homályok, vagyis Krisztus tanaival ellentétes működések az apostoli történelem V. fejezetének 1. s utána következő pontjai szerint már Péter apostol következő működésével kezdődtek, u. m.

Megtudván Barjona Simon genezári halászból lett kephas, vagyis Péter apostol, hogy Ananias és neje Saphira földeiket eladták, hogy Jézust követhessék, Ananiast hivatá és a föld árát követelte, ki a pénzt, melynek egy részét feleségével egyet értve visszatartott, Péternek át is adta. Péter gyanítván, hogy egy része eltitkolta-tott, mondá: „Ha előtttem hazudsz, annyi mintha Isten előtt hazudnál!“ És Ananias azonnal halva rogyott össze s a helyről rögtön eltemettetni vitetett. Ezen gyászos hírre azonnal Péter eleibe sietett Saphira, kit Péter, a helyett, hogy mint férjét veszttette kesergőt szeretettel vigasztalt volna, tőle a pénz hátralékát követelte, de Saphira tagadta a többletet, és ezt téve, ő is rögtön meghalt, kinek hullája férjével együtt temettetett el.

Hol itt csak a csírája is a szeretetnek?

A szeretetet, mely egyedüli éltetője a kereszténységnek, nihamar vak fanatizmus követé, mely üdvözítő erénynek tartá, az emberek közüli menekülést, siettek a rengetegegbe, barlangokba, s mindenfelé hemzsegték a vadállatok közt tengődő remeték, kik közt sokan mint már éltőkben szentek tiszteltettek a nép által. Ilyek voltak Makár Pál és Antal, a kolci hegyek lakósai. Saját testöket marcanglani, s így örök sebekkel kínozni Isten előtt üdvösnek hirdettették. Ily önkínzó volt Simon az oszlopon álló, Bernárd, Jeromos és számtalanok. Ambrus. Jeromos, Ágoston és Bernárd jelleme szülte szellemtelenség elfelejteté az Oktavius Augustusi római erényeket. Jeruzsálem pusztulása után az evangéliumok, a római mythologiák megszűntével elnémíták a thalmudot, s kezdetét vette n. Konstantinnal a papi uralom, mely idő

folytával, mint anyagilag már nagyon meggazdagodott, hogy világ uralmú hatalommá emeltethessék, szembe szállt a természettel, mert hosszas századok folytonos vérengzésével, Hildebrand, -vagyis VII. Gergely pápa kegyetlenségeivel behozta, megalapította a mai napig tartó papi nőtlenséget, a pápai világi hatalmat izmosító, s csakis Rómától függő fekete sereget, így forrasztá magához a pápai önkény.

Nem házasodhatván a papok, családokat nem alapíthatva, a családi szeretet érzetétől megfosztatva, a szeretet ajkaikon csak hang maradt. A naponta szaporodó mindenféle színű és csuklyájú szerzetesek, mint a pápa világi uralmú szellemsetétítő jancsárjai, legiókká váltak, s mindenfelé hirdették, mi Rómából parancsoltatott. Így emelkedtek a pápák a fejedelmek fölé.

Igy készítettett el a minden haladást gátló sötét középkor, melyben egyedül a máglyák világíták azon trónokat körül, melyek koronázott fejei, kanozzai zarándokodástól rettegetve, mindig készek voltak a pápák intésére harcolni, békét kötni, s békét szegni, mert mint hazánkban Hunyady János szívfájdalmára Julianus bíbornok, úgy másüvé más Julianusok hozzák a fejedelmekhez a pápai parancsokat.

HARMADIK FEJEZET.

I.

A természet és törvényei.

Minthogy az emberi kívánságok csak a természet törvényeinek háborgatlan élvezhetésében lehetnek állandóan kielégíthetők, azért minden intézményeinket ezekkel összhangzásba hozni feladata az emberiségnek. Cicero, a köztársasághoz intézett III. könyvében mondja már: „Ki a természet törvényein erőszakoskodik, saját természetéről mond le, és kivetkőzik az emberiségből.”

De ki meri meghatározni, hogy mi a természet? És hogy melyek annak átérzett törvényei? Hiszen a természet végtelen, és így felfoghatatlan s egész összességében definiálhatatlan.

Mindenek előtt ezen alapos kérdések a megfélemlődők, mert ezen felelet megadása nélkül, a további eszmeláncolat összefüggése lehetetlen.

E szóban: „definitio“ egy magas metaphisika rejlik, mert meghatározottan körülírni csak azt lehet, mit ér-
zékeink által felfogva, agyunk magáévá tehet, és azt a mindenségtől elkülönözve körülvonalozni képes.

L'Aime Martin, a nagy jutalomra érdemesített: „Education des meres“ munkájában mondja: „A bölcsek sok századon át csudálkoztak, hogy az örök időt, a végtelent, az istenséget nem definiálhatták, s hogy kétségeknél tovább nem juthatnak. Én pedig, folytatá az idézett: csudálkozom az ő csudálkozásaikon, mert korlátozott agyunkban csak oly fáklya lobog, melynek feladata, csak a felfoghatás határaig világítani!“

Mindezt tudva, az emberi ész, a tökéletesedés ösztöne által serkentve, a természet nagy könyvében olvasgítani kényteleníttetik, az abban kiolvasottak közlésére unszolatik, s nem nyughat, még tudni vágyó szomszja eredmény által nem csillapíttatik. Ily szellemi szomj örvendeztette meg a gondolkozókat Humbold Cosmossával, melynek I. kötetében a természetet e rövid szavakban defineálja: „Die Natur ist: Einheit in der Mannigfaltigkeit“ vagyis: a mindenség, a számtalan létezősegeinek egysége, mely oly mértékben nyilatkozik, mint minő szellemi emelkedéssel észleltetik.

A természet végtelensége miatt definiálhatatlan, és így törvényei se codifikálhatók, mert szakadatlan átalakulásban lévén, mindég tökéletesedik, és így csak éltünk idejéhez, vagyis a korhoz szóló, elsajátított s felfogott nyilatkozatai érthetők és érezhetők. Így tehát mi, mind-

azon eddig észlelt és átérzett nyilatkozatait, nevezzük törvényeinek, melyek bennünket a szépre, jóra és igazra lelkesítenek, s a tökéletesedés útján vezérelnek. Halomra dültek, s összeröskadnak minden építmények és intézmények, melyek a természet törvényeivel ellenkező alapokon emeltettek, mert az ugrást nem tevő, s csak csendes fokozatossággal tökéletesedő természet, hátrálást, visszaesést öszhangzásában meg nem tűr.

A tudományosságnak már is sikerült a gőz, villanyosság, delejesség egyháromsága által a régi fizika bibliáját örökre elcsukni, a csillagászat oszlatja a fellegeket, s kebleink hálás érzettel sóhajtatják:

„Anyaszenttermészet! melyben vagyunk, mozgunk, és élünk, kebled mélyéből kisugárzott testvéresítő nyilatkozataid hatalmával, már most biztosított célunk felé a haladhatás, Fulton, Watt, Franklin, Mezmer, Öerstäd e. s. t. dicsőülteink, örökké áldott legyen nevetek, mert kezéinkbe adtátok azon ariadne fonalat, mely utódainkat végkép kivezetendi azon véráztatta labirintból, melyet a vakító hatalom fegyverrel keretezve börtönül készített az észnek, hogy egyesek érdekében raboskodjon az emberiség.“

Halljuk tehát a természet szívhez és észhez anyagilag szóló szavát, melyet az észlelővel hallattat, melyet érkeink agyainkba lövellnek, s így átrezgik valót kereső kebleinket.

A

Minden kiváltságok s emberadta címek feletti magasztos névvel már születésseddel megtisztelt egyéniség, „ember“, kinek az élet minden örömei oly mértékben sajátjai, mint a minővel öntudatos méltósága bír.

Ember! nézd a fészkeiket oly remekül készítő madárkákat, mint zengedeznek örömeikben. Nézd a fáradhatlan méhecskék munkásságát s a természet ösztöne remeklését, a sonkoly rendes hatszögű sipolykait, melyek

egész matematikai szabályszerű mesterművek. Nézd a pók mesterséges hálózatát, melynek alapszámai pontos kiszámítása s ezek egymáshoz irányja csodálatra ragad, és gondolkozz, de mélyen és komolyan gondolkozz és hallgass, és szíved dobbanása kíséretében hallani fogod reád vonatkozó első törvényét, melyet így érzendesz.

Ember! a te mindenek előtti hivattatásod, magadat szellemileg művelni, anyagi jólétedet munka által biztosítani, s így függetlenségedet megalapítva emberi önérzetes méltóságodat erkölcsessel izmosítani s hogy ezt elérhessed, beléd ihletém: „Az anyagi és szellemi munkálkodhatás korlátlan szabadságát.“

Ki ebben téged gátol, az ellenséged s merényletet követ a természet törvénye ellen, mert e jog velünk született.

És így minden vallási kényszer, felekezeti iskoláztatás erőltetése s minden munkakorlátozás természet elleni merénylet, és csak addig akadályozhatók, míg a nemzetközi frigyesülések működesei célt nem érendenek, mi minden ellenrendszabályok s üldözések közepette bár, mégis már csak idő kérdése.

B

Ha a napnak mindenféle világosító s melegével érlelő sugarait látod és érzed. Ha a sötétben is világító Jánosbogárkának a zöld füvek. közt csillámló fényecskéjét tündökölni látod. Ha a fülemile bájos hangjai gyönyörrel lágyítják kebled érzeteit. Ha a magát emésztve, néked lobogó gyertya világosságát gondolkodva szemléled. Ha virágok illata s a szírről lerohanó víz zúgása elbájol és gondolkodva hallgatod, mit parancsol mindezek által a természet? és hallani fogod:

„Szellemi kincseidet, kebled melege kíséretében fáradhatatlanul embertársaiddal közleni kötelességed!“

Ki ezen törvényt egészséges testtel nem követi és

semmi közös érdekű ügyekben részt nem vesz, az lehet egy elzárkózott tudós, sőt önmagának más kára nélküli legjobb barátja, de mégis mint ember, mint világpolgár, elveszett tagja marad az emberiségnek.

C

Az emberiségnek egymáshoz való csatlakozási vonzalma létesítette az ős korban a sátorozást, a községgé és országgá alakulást. Minthogy pedig a tökélesbüléssel a folytonos haladás természetünk lelke, el kell érkeznie az időnek, mit Jézus Krisztus az egy atyában testvéresítő hitalapjával is biztosított, melyben az egész emberiség szellemi egygyéolvadása mosolygand utódaink elé, és egy családdá emelkedik minden faja az emberiségnek, évezredek után bár, de meg lesz.

D

Minden megtámadott állat tehetsége szerint védelmezi magát, mert az önfentartási ösztön, a természet erélyességének nyilatkozata, és bátorítva megnyugtató ajándéka, s így törvénye. Ezt a velünk született jogot nevezi a tudományos világ „Moderamen inculpatae tutalae”-nek. Mit a német tudakosság így fejez ki: „Die Selbsterhaltung ist die erste Pflicht.”

És így az engem megtámadót, ha tőle másképen nem menekedhetem s éltem veszedelemben forog, saját éltem védelmének érdekében megölnöm is szabad. Egyesekből állván a nemzetek, ennek következése az, hogy csak a védelmi harc jogos, és így bármely ürügy alatt támadó harc jogtalan.

Valójában, ha az anyatermészetnek csak ezen egy törvénye válhatna az emberiség közös vallásos dogmájává és átmelegíthetné az emberiség minden éghajlatú rétegeit, azonnal mentve lenne a háborúk pusztító iszonyaitól, s a világbékének alapja s ez által a boldogulhatóság sarkköve le lenne téve, miről azonnal bővebben.

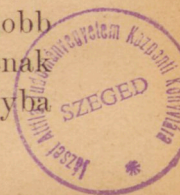
II.

Az önfentartási jog, a világbékének alapja.

Az ember önhízelgőleg magát Isten képére teremtetten lelkes állatnak szereti vallani. De kérдем, miben hasonlít egy gyilkos, vagy annak kezét vezető az Istenhez? Hol van a lélek a felebarátját szaktudományilag gyilkoltató fenevadban? Alábbvaló az ily szörnyeteg a dühöngő állatnál, mert az állatok saját fajabelieket csak véletlenül ölik meg, s ha összevesznek is, mihamar kibékülnek s nem folytatják boszújokat s egy vidék vad állatai sohasem sereglenek össze, hogy egy más vidék fajbelieket megrohanják. De hogy is tehetnék ezt, hiszen ők csak lelketlen, vad állatok!

De hát a lélek, melyre oly büszke az ember, arra való-e, hogy az embert az állatnál vadabbá, vérengzőbbé s egymást jobban pusztítóvá súlyessze? Hogy és mely módon silányítottatott emnyire az ember? Ezen világcsapásnak előmozdító eszközei hajdan a világi és egyházi hatalmasságok voltak, kik saját uralkodhatásuk érdekében, előbb elsötíték az ember agyát; hogy az emberen mozgógépként érdekeikben uralkodhatva, a természet törvényeit elnémíthassák és mindaddig lábbal is tapodandják azokat, még a felvilágosodás szellemének feltartóztatlan kereke rajtok túl nem zakkan, s a meggátolt haladás természetkitűzte pályáján valahára fölöttök az idő folyamán napirendre nem tér.

Hogy a trónok, trónkövetelők érdekeiben folytatott harcokon kívül, hol itt, hol amott népek forradalmi harcai is támadnak, az annak bizonyossága, hogy a népek a velük született tökéletesedési vonzalmaiknál fogvást, a viselt terhek és kötelességek irányában jogokért, s jobb létért sóvárognak, mit mi tévesen szabadságharcnak nevezünk. Mert még a jog a kötelességgel egyensúlyba

nem hozatik, addig az emberi méltóság szunnyadozik, melynek felébredése után virulhat csak azon borostyán, melyet testvéri szeretettel koszorúba fonva emelhetnek utódaink a természet templomának tavasszal virágokkal, nyárrban kalászokkal, őszkor gyümölcsökkel, télben pedig gazdasági s ipareszközökkel díszesítendő oltárára.

Szellemi rabláncon s vallásos megfoghatatlanságokkal kábítják a jogokkal született embert, és a nép veritékével táplált, vakon engedelmeskedő saját fiaink fegyveres kezeivel őriztetik jogaink felett emelt hatalmaikat. A fegyver, a nyers erő eddig az alap, melyen legnagyobb-részt még trónjuk hatalma gyökerezik: Ez az oka annak, hogy a fejedelmek legtöbbnyire, s kevés kivétellel majd mindenütt katoná ruhában járnak, s a főhercegek szintén mind katonák, és már a bölcsőben hadnagyok, ezredesek, tábornokok, s mind katonák, mind azok, mert a polgári hivataloskodásban megalázást látnak. Így válik szellemévé s vérévé a harci dicsőség mámore, dicső, nyert csatákról álmodoznak, s mint történelmi tényezők akaryán említetni, csak a jól rendezett hadseregekért dobog szívök, s a népek terhei, a nyomor sóhaja fel nem hathat hozzájuk, mert a fegyverek csörgése elnémítják azokat. De az ily ábrándok, ily reménylett babérok, csak ember-vér patakokban teremhetnek.

Ezen ezer évek óta tartó szerencsétlenség, egy felette nagy előítéletnek büntető következése, melytől még a műveltebb szellemű emberek nagyrésze se menekedhetett meg. Meggyőződésből állítják még a gondolkodó emberek is, hogy még ember, ember marad, a gyilkosságok, és így a háborúk se szüntethetnek meg, mert ember vérében van a vérengzés viszketege, a harag, a boszú, és az erősebbnek dicsőségi vágya, hiszen még az angyalok is fellázadtak s úgy dobattak mint legyőzöttek a poklokra, s így váltak ördögökké, mondják a bibliások, és velök a legnagyobb része a közönségnek.

És így folytatják a vallást tanítók: hiszen az Isten keze teremtette első ember két fia közül, az egyik azonnal már gyilkos lett. A mindenható Atyaegyisten édes fiát emberesítette meg, hogy az eredendő bűnünk megváltozásáért kínos, erőszakos módon öletlessék meg, s mint ember felfeszítve, meg is öletett, ezt vallja az egész kereszténység, mely a szent kereszt varázserejével Péter remete után indulva, több fejedelmekkel ajtatosán mindenfelé gyilkolva, a szent földre rohant, és vérpatakokon átúszva, a szent sírig hatolt e. s. t. s így végzik okoskodásaikat, hogy háború volt, van s lesz is mindig e földön, mert a vérengzés vérében van az emberiségnek.

Az ily okoskodások a vallásokban és intézményekben letett alapkövek következtében történhetvén, mint a nevelés által öröklöttek, csak szeretetet ihletve kegyelettel érinthetők, de mindörökké helyt nem állhatnak, hogy eltávolíttathassanak, túléltségöket bebizonyítani kötelesség.

Mielőtt kitűzött céloom felé közelednék, lehetetlen meg nem említenem e tárgyra még vonatkozólag egy beszédet, melyet Moltke, az európai embervágóhidak legremekelőbb porosz céhmestere 1880-ban a háborúk elkerülhetetlen szükségessége mellett vezércikkezve mondott, — mondván: „Fel kell frísíteni néha a tespedést, felfrísül pedig az, ha az elpusztított falvak s romba dült városok megifjodott erélyességgel újra felépíttetnek, mert a felfrísített szorgalom a harcok után kettőztetett szokott lenni, s remekebbeket teremt.“ Így szólt egy világhírűvé vált ember, ki azonban éppen csak oly végrehajtója a hatalomnak, mint a törvényesen hozott még mindig fennálló halálos ítéleteknek, az azt végrehajtó mester. Azért még az ily emberek tette is találhat mentséget.

De örökké megbocsájthatatlan, és soha eléggé nem kárhoztatható, a felebaráti szeretetet az Úrnak nevében hirdető felkent hatalmasságnak, a szelídség és jámbor-

ság hirhedt képviselőinek, hogy Julius bíbornokként Várnákat, Mohácsokat, s nem csak hazánkban, de mindenfelé gyásztemetőket okoztattak. Meg nem bocsájtható, hogy a viláгурalmat magának lelkisetítésben biztosítani vakmerősködve akaró, egyszerre néha két, sőt három pápák, nem csak magok közt civakodva vért ontatának, de testvért testvér ellen, fiút atya ellen bujtogatva, a nemzeteket vérbe fullasztva csak azért ölettették, és egymás által pusztították, hogy az így meggyengített népeket, uralkodóikkal egyetemben vakon engedelmeskedő gépekké aljasíthassák.

Meg nem engedhető, hogy 1481-től 1495-ig a spanyol V. Ferdinánd alatt, és így az ő hozzájárulásával Torquemada nyolcezer nyolcszáz embert égettetett meg.

Ha meggondoljuk, hogy: Nagy Károly idejétől, vagyis 788. évtől kezdve, midőn még Nagy Károly a frankfurti zsinaton két pápai küldött és 300 püspök előtt, a spanyolországi vallási zavargások következtében ezeket mondá és írta Spanyolországba, hogy: „Kívánságtokra ítélek, és Isten kegyelméből nyert hatalmamnál fogvást el is határoztam, mit kell hinnetek.“ A XI-ik századon át, melyben már VII. Gergely a híres Hildebrand így vakmerősködött szólani: „Én mint Jézus Krisztus helytartója e földön, mely föld minden áldásával az Istené, fölötte állok minden fejedelmeknek, kik csak vazallusaim, s így kegyelmemből uralkodók, kiket trónjuktól épen úgy megfoszthatok, mint trónokat Isten kegyelméből adhatok, azért I. Fülöp francia királyt bírói székem eleibe rendelem, hogy a megérdemlett büntetését vehesse, s míg ezt nem teendi, egyházi átkommal sujtom mindazon alattvalóit, kik nekie engedelmeskedni vakmerősködnének.“ Mennyi vér ontatott? megborxad az ember!

Igen, ha meggondoljuk a IV. Henrik kanossai megaláztatása után történeteket, s mindazon istentelensége-

ket, véres harcokat, s a papi nőtlenség kivívása céljából történt embermészárlásokat, s e célból eredt Herlembald pusztításait, melyek a reformációig egész vakmerő elbizottsággal és így a Borgiak idejéig folytattattak! Valójában nem csudálkozhatunk azon általános elvadultságon, melyet elevenen taglalni borzalom miatt csak reszkető kézzel lehetne.

A felebaráti szeretetet hirdetni és öregbíteni hivatott ily szörnyetegek működése elvadított, elember-telenített több fejedelmeket is, és csak így válhatott hienává XI. Lajos francia király, a Nerónál kegyetlenebb iszonyatos kínzója Nemours hercegnek. Ezen szörnyeteg a krónikák szerint négyezer embert akasztatott fel, a Trisztán kínzó mestere által kigondolt kínzások után, kinek kastélya mindig felakasztott emberekkel vala körül övedzve. A várak urai mindenfelé, mint hazánkban is Bebek, Trencsényi Máté, Palóczy és mások másutt is, zsarnokoskodának a népeken, úgy hogy ez, vagy azon kényúr védelme alá seregelve, még a rabszolgaságban is enyhülést találtak.

De nem szomorítom tovább illetén adatokkal olvasóimat, mert Európában legnagyobbbrészt az ily ember-telenségeket már lehetetlenné tette a csendes, de biztosan haladó felvilágosodás, és amint az újabb felfedezések bennünket még közelebb hozandanak egymáshoz, úgy fogja az európai előhaladás nemcsak az itt élők csatlakozásra, egyetértésre, s így szeretetre buzdítani, de az ész fáklyafényét földtekénk minden vidékeire is szétsugároztatni, s egymáshoz közeledésre birni, mihez természetesen nemzedékek buzgalma igényeltetik.

Ha a jövő század folyama alatt, törvényhozóilag Európa minden államiban megtörténend az, mi már az emberiség öröme Angliában Richard parlamenti tag indítványára a világbéke érdekében 1873-ban a parlament által egyhangúlag elfogadtatott, mondván: „Anglia táma-

dólag harcot kezdeni sohasem fog, és csak védelmi harcot fogad el.“ Akkor érkezett az idő, melyben az önvédelmi jog, mint az álladalmak egyik főbb alapköve, polgár vallásilag le is fog tétetni, és ez leend a világ második thórája.

Ki fog akkor merni harcot kezdeni? midőn mindenki meg lészen arról győződve, hogy a harcot kezdő legyen az fejedelem, vagy polgári kormány, midőn egy nemzetet megtámad, nem csak a megtámadt nemzetet támadta meg, de az egész emberiség felsége elleni merénylet részesévé vált, és így a támadni vakmerősködő ellen az egész emberiség rohanand, s vakmerőségéért azonnal megsemmisül.

A világbéke felé való törekvés, a gondolkodók programmjává vált. Ezelőtt 64 évekkel Kopden vezérlete alatt már Angliában megalakított a „békeliga.“ 1849. év augusztus hó 21-ik napján Párisban Viktor Húgó világhírű szónok elnöklete alatt már 216 fióktársulatok küldötteivel meg is tartatott az európai világbéke congressusa, mely megérlelte az éppen fentebb üdvözlött angol határozatot. Azóta mindenfelé szaporodnak a béke apostolok, és hogy működésük biztos, már ezentúl is érzendi azon hatalom, mely a háborút megkezdeni merendi. Így kellett III. Napoleonnak, kinek egy újévi beszédére megrémült az európai diplomatia s egy betegségének hírére zajlásba jöttek a pénzpiacok elveszni. A francia trón összerogyott és a szabaddá lett nemzet mesés összegeket, öt ezer millió sarcot rövid idő alatt kifizetve, most a népek örömére s reményeire naponta izmosodva emelkedik, szellemesedik, gazdagszik és Guise nagy fiával Godinnal büszkélkedik.

Itt a helye és ideje, hogy a világbékének lehetetlenségét hirdetőknak röviden egy-két példát említsek meg, melyek tanúságot tesznek a felől, hogy az idő haladó kereke vágányaiban elhintett szellemi magok

gyökeret vernek, és csendesen bimbózva bár, de még is kivirítanak, s érlelődnek az eszmék.

Ezelőtt négyszáz esztendőkkal Franciaországban Lorain Pickardival, Normandie Bretagneval, L'Auvergne Ala Provencceel szakadatlanul folytatták az egymást gyengítő harcokat. Vajjon ha ezen Montechi Capuletti-féle egymás ellen harcoló francia területeknek akkor valaki azt mondotta volna, hogy: „Dugjátok hüvelyeibe kardjaitokat, mert nem egymást pusztítani s gyengíteni, de külellenség ellen egymást támogatni, kötelessége minden franciának, és el fog jönni az idő, midőn egész lelkesedéssel egygyé olvadva egy zászló alatt fogtok a haza védelmére harcolni, mert a közös védelmi harc a természet törvénye.“ Az így szóló szavainak akkor éppen úgy nem hittek volna, mint ma nem hinnék a világbéke lehetőségét tagadóknak, ha azt mondjuk nekik, hogy eleget harcolt már Lorain Pickardként az angol a franciával, osztrák a poroszszal, muszka a törökkel, a magyar evvel is, avval is, azért angol, porosz, osztrák, muszka e. s. t. le a fegyverrel, mert közeleg az észnek és józan belátásnak ideje, melyet a népeket összeroskadásig terhelt adók s adósságok özöne tettekre ébreszt s melyben a népek egyesek intésére nem fogják többé egymást pusztítani s több millió munkás kezeket nem fognak a mi nyájunkat tápláló föld művelésétől és mesterségektől elvonatni engedni, mert egy európai areopág, vagyis nemzetközi folytonos parlament majd fel fogja a világbékét tartani, mert a netalán támadólag fellépni, dühöngni s harcot kezdeni vakmerősködő nép ellenében, az egész emberiséget fogja az ellentállásra felhívni, és csírájában elfojtatik a természet törvénye elleni merénylet. *Adveniat regnum tuum!*

És hogy ez mind így teljeshessék, mi kell, mi kívántatik ehhez? Valójában semmi egyéb, mint a felvilágosodás által megérlelendő, és így nem csak

szájjal valló, de egészen érzendő szeretet. Mert a ki az így értelmezett szeretet mindenhatóságában bízni nem képes, az szeretni sohase lesz képes. A valódi szeretetre, s ez által a harcok végképeni megszüntetésére ösztönöz bennünket, a mindenség öszhangzásának törvénye, mert ez annak éltető ereje. In harmonia Redemptio!

III.

Az öszhangzás mindenhatósága.

Deukalion vízözönétől a Nőé éjig csak azt az ábrándos mesét tudjuk, hogy egy oly kígyó támadt, mely az egész földtekét körülövezte, mely szörnyeteget Apollónak sikerült megölhetni, melynek bőrével (mi kortinának neveztetett) fedetett be azon három lábú serpenyő féle ülőhely, melyen ülve hirdeték az orakulumokat az Apolló világesaló főpapjai és arra hivatottjai. A Nőé előtti időből említetik még egy ércben dolgozó Tubalkain és Nimród vadász.

Mózes után szólva: A Nőé előtt élők a számok sorozatát már ismerték, mert a száz esztendeig épült Nőé bárkájának úgy hossza, mint szélessége már rőf számra adatik elő.

Bármikor s bárki által ajándékoztatott meg az emberiség az egy, kettő, három, négy számsorozatával, az adta a kétszer kettő négy által, és ennek egyedüli csatlakozhatatlanságával az emberiség kezébe a minden néven nevezhető tudományosság generaliskulcsát. A $2 \times 2 = 4$ előidézte a számtant, ez a geometriát és az emberek elkezdék a földet méregetni s midőn méregethetés céljából földbe szúrták az első cölöpöt, ezzel letevék a geographiának első alapját. Ez az alapja a csillagászatnak, igen is a $2 \times 2 = 4$ alapja az erőtannak, a chemiának, egész physikának, szóval az észttévtutaztató theologiákon kívül minden szaktudományosságnak.

A szakértelmiség azonnal szárnyra kezdett kelni és Krisztus születése előtt már kétezer esztendővel az építészet és az erőművek a szinte hihetetlen tökéletességet mutatták. Nem szólok a róduzi koloszról, nem a Semiramis kerti palotájáról, se a romban heverő Athen, vagy Thirus építési remekeiről, melyek maradványait látva, mély csodálkozással sóhajt fel az eszmélkedő. De szólok azon tizenkétezer mázsát nyomó obeliskről, mely az ős Rómát pusztító barbárok által is megkímélve, kétezer év óta Rómában földre borultan hevert, mert a folytonosan uralgó papi hatalom szakadatlan setétítése folytán elfelejtetett mindazon tudomány, mely azt fekvőhelyéből felemelni, s mostani helyére, a szent Péter templom elejébe hozni, s ott felállítani képes lett volna.

V. Sixtus pápáé a dicsőség, ki 1586-ban Európa legügyesebb gépészeivel s mérnökeivel tanácskozáván, noha ezek által, kik összesen ötszázan valának, a sikeréről nem biztosíttathatott, még se csüggedt el, hogy a kétszáz évek alatt sok pápa által tervben volt, de hozzáfogni nem mert dicsőségét elszalaszcsa, hanem Fontana terve szerint, a százezer aranyokba kerülendő munkát három hónapig tartó előkészület után, egész Olaszország bámulatára megkezdette és a fentebb említett év szeptember 27-ik napján az obeliszket a Péter temploma előtti tért díszesítette.

Ha ezeket tudva, meggondoljuk (mely eseménynek a világtörténelem foliánsokat szentelt), hogy mennyi ügyességgel birtak háromezer évek előtt már azon emberek, kik egy ily obeliszket egy kősziklából egy darabban kivésni, azt Egyiptomból Rómába hozni, s ott felállítani annak legkisebb megsértése nélkül képesek voltak! Valójában azon meggyőződésre jutunk, hogy a pápák korlátlan uralkodásai alatt csak azon szépművészeteknek engedtetett az előhaladás, melyek az egyházi szertartások kábító fényét előmozdíták. Ilyenek voltak

a festészet, mert a képek sok vérbe került kultusza azt kívánta, ilyen volt a zene, mert az egyházi énekek és zenék varázsereje szívrehatók s hogy az ének syrennék erejével bírjon, annak természetentúli emelésének érdekében fiúk férfiatlanítottak meg, s kasztrátokká alacsonyítottak, kik közül még ezelőtt midőn ezeket írom, öt esztendővel két ily kasztrát működött. De a valódi tudományosság, a szabad gondolkodás, s így a bölcselkedés, mely az Aquinási, vagy Tempisi Tamásokéval öszhangzásba nem hozathatott, a máglyák füstjeibe fullasztattak.

A természet illetén nyilatkozatait, vagyis felfedezett titkait meg nem történtekeké nem teheték a Galilei kínokkal kierőszakolt visszahívásai, revokatiói, mert azok „és mégis mozog“ utónyilatkozat nélkül is elnémították volna a napnak József általi megállításának bibliai hitelességét, és éppen ezért morpheuskodtak a szellemet mákonyosító minden positiv vallások felkentjei, hogy a sikert lehetőleg gátolhassák.

Sikerült is kívínni az ókorbelieknél kezdve azt, hogy: Sokrat ellenében, a csudákban hívő, s azokat elevenen hirdető Apollóniust követte s félistenként tisztelte az akkor élt műveltebb emberiség. Ez okozta azt, hogy a régibb bölcselkedés, de az egész későbbi összes bölcselkedés, a názárethi világbölcse eredeti tiszta tanával egyetemben, a theologiáknak lőn martaléka.

De mióta a gondolkozó műveltség átlátta azt, hogy a $2 \times 2 = 4$ csalhatatlanságának erejével életre ébresztett erélyességnek sikerült a tudományosság által az anyagi érdekeket diadalra juttathatni, mely a haszonvágy, önérdek és így az aranyborjú, vagyis a pénz földi istenségének zsámolyára borultatá az emberiséget, a felfedezések fegyverével a minden siralmas helyzetünk okozóját, az önérdeket korlátok közé szorítani akaró buzgalommal, bebúvárkodva a végtelenségbe s a piciségekben is végtelenséget észlelhetve, feltalálta a második szellemi

$2 \times 2 = 4$ -et a mindenséget éltetve fentartó öszhangzási revellatióba, melynek feladata az eredeti, valódi kereszténység általános s végdiadalára, az így felfogott természet vallásának ingadhatatlan alapköveül szolgálhatni!

Mióta ezen, minden élő szeretetre serkentő mindenható öszhangzás lemosolyog az emberiségre, azóta örömerzet élteti a hazájáért élni s halni kész világpolgár kebelét, mert közeleg a szeretet országa, melynek „Messiása“ a kornak mindég nemesülendőbb szelleme.

Öszhangzás! szólalj meg, hogy érezhesselek, érthesselek és hirdethesselek!

És megszólal egy fűszálacska, mondván: Én csak egy fűszálacska, egy kis gyenge növényecske vagyok, de azért minden az én kedvemre, és így érdekemben van teremtvé. A föld azért van, hogy gyökereimet táplálja s így dajkálja, a nap azért melegít és világít, hogy engem érleljen és színezzon s maga felé vonzva növeszzen, a szélnek feladata, engem himbázása által izmosítani, az esőnek hivattatása, engem épségben s erőben tartani. De én ezt mind meg is érdemlem, mert nálam nélkül atyámfiak s testvéreim, szóval az én családom nélkül, kik nem csak illatukkal s mézeikkel kedveskednek, magvaival táplálnak, de átalakulásunk perceiben egyedüli táplálói vagyunk minden házi állataitoknak s így nálam nélkül se teheneitek, se juhaitok, lovaitok nem létezhetnének, melyek nélkül nem lenne gyapjú s így ruhátok, nem lenne tejetek, enni való húsoatok, lábbelitek és semmi ennivalótok, se búzátok, se gyümölcsötök, mert a zsíriját vesztette földet hulladékinkkal nem dajkálhatnátok s így nektek embereknek is el kellene cse-nevészedni, elpusztulni. Harmonia universalis!

És így én vagyok minden mindenben, egy, az egy mindenségben, és ez másképpen nem lehet, ennék így kell lenni, mert én a nappal, széllel, esővel s földdel szeretetteljes öszhangzó vonzalomban állok, és ezen szere-

lem tartja fel a mindenség közös egyéletét, mert mi minden létezők egymásért teremtetünk, és így egymást éltetve éljük rövid átalakulásbani örök tevékeny életünket. Tuba mirum spargens sonum.

A természet öszhangzó koncertjében, ily melódiában zsolozsmázná el egy csöpp vizecske, vagy porszemecske az egész mindenséggeli egységes atyafiságát, és egymástóli elválhatatlanságát, és így egységét. Sursum corda!

De emelkedjünk gondolatinkban az alig képzelhető nagyságú napoknak nevezett milliárdnyi égitestekhez, gondolkozzunk csak az ezek körül forgó planétákról, s ezeknek a nagyságok és távolságokhoz mért vonzó erők egyensúlyban tartásáról, a mindezek milliomszor száz millió mértföldnyi körútairól, és azon úgyszólván egyetértő egymás előtti s körüli biztos elhaladásról, szóval azon öszhangzásról, melylyel az örök időben és végtelenségben egygyé ölelkeznek! És ájtatos sóhaj rep- pen ki keblünkéből, s mint imádság párolog szét a természet végtelen szentélyében. Harmonia gloriosa in excelsis. Orate fratres.

A természet semmit se teremtett hasztalan, s a legkisebb plánétának rögtöni megszűnésével halomra gyúratna az összes mindenség, mit már átérzett Archimedes, midőn mondá, hogy: „Adjatok az összes mindenségtől elkülönözhető talpalatnyi tért, és én azon állva, egy ujjammal felbillentem az egész mindenséget.” Lucifer az ember tragédiájában.

Ezen harmónia dicsőíti az örök őserőnek (mit én imádvá nevezek istenségnek) önmagában létező mindenhatóságát, melynek temploma az egymindenség, melyben a kis madár éneklése, a felhők zengedezése csak dicsőítő zsoltár, s minden csillag egy oltár. Így érzett 1804-ben élni megszűnt Csokonai vitézünk is, midőn eldalolá, hogy: „Van nékem egy templomom, az anyaszenttermészet, melynek kőfalai napkelet s enyészet.”

Így áthatottan, s túlemelkedve a föld göröngyein, mondá Jézus a Jakab kútjánál legszentebb szavait, mondván a samaritán nőnek: „Bizony bizony mondom néked asszony, hogy közeleg az idő, midőn se Jeruzsálemben, se a hegyen nem fog imádtatni az atya, hanem mindenütt ott, hol áthatott szívvel, és ájtatosan fognak imádkozni.“ Pater noster.

Én is, ki hetvennégy évet haladva irom ezeket, egész kegyelettel kérdem a magát Isten képére teremtet, s halhatatlan lélekkel megáldottnak valló embert, és ember által az egész emberiséget. Vajjon tehát egyedül csak az ember legyen az a természet elleni szörnyeteg, ki magához hasonlót, kivel egy léget szí, egy időben él, kit felebarátjának, tehát felemásának nevez, pusztítson, öljön, csáljon, üldözzön, ámitsa s vakeszközül használja? s magát használtassa? Oh kereszténység, jőjjön el a te országod! El fog jönni, de mikor?

És ezen fájdalmas kérdésnél aggastyán létem dacára fellázad keblem minden érzete, s tollam megnehezvedve reszketteti kezemet. és mély gondolatokba merülve, alig tudom elhatározni magamat, vajjon a régi bölcsek közül melyiknek kalamárisába mártsam ennek megfellelésére ügyetlen tollamat? Egy ideig Heraklit lebegett előttem, ki az emberek gyarlóságai miatt, valahányszor emberekkel találkozott, mindig keservesen sírt. Vagy Demokrittel tartsak-e? ki azokat kinevette, hiszen Cicero mondá már, hogy „Gyakran nevetek Kátóval, hogy nem nevet egy haruspex (jósló), midőn egy más haruspexet lát.“

Ellebegett előttem Seneka is, de tranquillitate animi C. 15-ben olvasható mondata, mely így szól: „Sokkal okosabb, az emberi tömegeknek tunyasága s egykedvűsége felett, melybe sülyesztetett, nevetni, mint azon sírátkozni, mert a kineveltetett gondolkozásra, s így tetekre ébresztetik, még a megsirattatott még jobban

elkedvetlenítették és kétségbeesésbe süllyesztetik.“ És valójában hajlandóságot érzék fájdalmasan nevetni azon, hogy nem nevet egy ördögűző, midőn más ördögűzőt lát? hogy nem nevet egy mufti, midőn más muftit lát? s hogy nem szomorodik el az egész emberiség, midőn magát egy halandó bármiben is csallhatatlannak dekretáltathatja?

Az ily gondolkozási áramlatok közepette Salamon világbölcsenek mondatában nyugodtam meg, mely így szól: „Mint a jutalmazásnak, úgy a büntetésnek, az útálatnak, úgy a szeretetnek meg van a maga oka és ideje, éppen úgy meg van a sírásnak és nevetésnek is a magáé, de meg van ám a cselekedeteknek, és így a számadásnak is saját ideje és módja. Azért úgy cselekedj, hogy számadásodat méltó boszú ne követhesse.“ Jézus mondá: „Matth. XIII. 24—31. Együtt érik a dudva a kalászszal, de elérkezik az aratás, és a dudva kiválasztatik és a tűzre dobatik.“ Liber scriptus proferetur!

Ime, a kérdések kérdéséig értünk, mely mind ezen hosszan elsoroltakból önmagától folyik s mely így szól:

Vajjon ezen önérdek hínárosította tévelygő labirinthusból, melyben az emberiség fetreng, kik és miképpen nyújtandják édes mindnyájunknak az ariadne fonálát, hogy a setétítő, szédítő s szégyenítve az emberi méltóságot, tipró minothaurosok körmei közül menekedve, az öszhangzás üdvösségeit, a valódi szeretet által e rövid életen át élvezhesse az emberiség? Ime, lássuk hát, mi a Theseusok teendője? Gyenge, de buzgó kezdeményezésem serkentsen ihletégteljesebb s izmosabb erőket a folytatásra! Nolite damnare!

NEGYEDIK FEJEZET.

A teendők.

Valamint Herschel testvéreknek óriási csőveikkel sikerült a kétezer esztendőig Juno keblének tejéből

származottnak hitt tejútat milliónyi napcsillagokban előtündököltethetni, úgy fog sikerülni az önérdék posványából, a minden áltekingélyeken felül emelkedett, mélyen gondolkodó, s az anyatermészet keblén híven csüggő bölcselkedő férfiaknak, az ész fegyverével, az eltörpített óriás emberiséget egyes öntudatos emberekké, testvérekké magasztosíthatni. Az így megváltandó embercsalád vallásának alapja a szeretet s boldogsága a szakadatlan tökéletesedés útján a világbéke leend.

De hogy a természet által előnkbe tűzött célt utódaink unokái elérhessék, nekünk most élőknek éppen úgy kell a jelenben működnünk, mint előlátólag működnünk a khinaiak a világhírű porcellán elkészítésénél, kik háromszáz esztendőig érlelik azon anyagot, melyből az készítettik, mert évenként annyit tesznek az összes anyaghoz, mennyit egy évben abból felhasználtak. Mit tehát a khinabéliek késő utódaik érdekében az anyagi téren tesznek, lehetetlen, hogy mi európaiak azt utódaink érdekében szellemi s ez által emberi méltóságunk diadalára tenni kötelességünknek ne tartanánk.

De minthogy az egyesek bölcsesége, az élet zajló s terjedelmes hullámozásai közepette, csak mint a tenger kikötőinek helyein emelt világító tornyok, itt s ott világíthatnak, s a tengerek határáig mindenfelé nem hathatnak, vagyis az emberiség minden rétegeit át nem hathatják; mindennek előtt szükséges, hogy a bölcsesség és minden tudományosság által megalapított sarkalap teendőik, lehetőleg legcélrányosabban szervezendők, mentől számosabb társulatok által, minden irányban fáradhatatlan erélyességgel hirdettessenek. *Di laboribus omnia vendunt.*

A közelmúlt történelem (mely a minden tekintetben első nemzetet egy rövid időre háttérbe szorítja), az elősorolandók szerint egy ily diadalát hirdeti a kivívott német egységnek. Tanuljunk tehát a történelemből, és

kövessük első Napoleon által lealáztattnak hitt, s a hadsereg tartásában általa korlátozott Poroszország igen tanulságos példáját.

Ugyanis: báró Stein, e század első tizedében poroszországi miniszter elé Knopp tanár egy tervet terjesztett, mely szerint országszerte kis, szellemi s erkölcsi számtalan társulatocskák szerveztessenek, melynek címe „Tugendbund“ légyen, feladata pedig a házi hazafias nevelés, szigorú gazdálkodás és a nemzetért, majd ha ideje elérkezik, semmi áldozattól vissza nem vonulás e. s. s. t. Stein elfogadta a magasztos eszmét, és a tugendbundok mindenfelé alakultak. De ez értésére esett Napoleonnak, és Steint Knoppal együtt, fenyegetések alatt hatalmába adatni követelte. A meggyengített Poroszország kénytelenítettett mind a kettőt fogolyként kiszolgáltatni, kik is bebörtönöztettek. Stein és Knopp megszűntek működni, de a tugendbundok még inkább szaporodtak s az ország szellemileg, de különösen anyagilag felvirágozni kezdett, jó s messzelátó ügyes politika mellett világhámulatú célját érte, s Steinnak hálaaoszlopot emeltetett s egységes német császárságot alapított.

Mint, hogy s mely alapokon szervezzük tehát mi magunkat, hogy a hatalmasságok által semmi ürügy alatt működéseinkben ne háborgattathassunk? Ezen kérdésekre egész nyíltan és részletesen lehet felelni.

Igenis, felelni lehet, mert nincs rendőrség, nincsen oly kémrendszer, mely oly működést gátolhatna, melynek nincsen semmi gyűllhelye, semmi szertartása, se elnöke, se bizottmánya, se pénztárnoka, mert nincsen se felvételi, se havi, vagy évi taksája; mégis mint a mindenségben a csillagok, úgy fognak az azonnal tárgyalandó szövetkezések napról-napra terjeszkedve kitündöklenni az emberiség közül, és célunkhoz egész biztonsággal vezérlni.

Unokáinkat már ezen a földön üdvözítendő, életbe-

léptetendő egész szervezethez, mely a Kolumbus tojása felállításához hasonló, mindenek előtt és felett csak akarat kell. Férfias, szilárd, kitartó akarat kívántatik és a szervezés legkisebb nehézség nélkül létesül, mert annak életbeléptetésére a természet unszolja a gondolkodó s így a közjóért működni igazán akaró embert.

A neve a szervezetnek: „Haladási frigyesülés.“

Alakítási módja: Egy tettek embere kezét szorít egy általa arra érdekesített másikkal és e szavakat mondja: „Üdv a haladásban.“ Ez alkalommal tudatja az így már felvett, hogy első kötelessége a felvettnek egy esztendő alatt, még két-három kiszemelt szellemteljes egyént ily módon a frigyesülésbe felvenni, azokkal társalogva kebleikben a szépet, jót s igazat öregbíteni, s az emberiség előmozdítandó boldogságáról értekezni. Erélyesen a mérsékletre, takarékosagra, szóval az erényre inteni, s lelkeiket vagyis szellemi erejüket edzeni. És minden felvettnek szoros kötelességévé tenni, hogy minden így felvett, egy év alatt hármat tisztelhessen meg ez üdvözléssel: „Üdv a haladásban.“

Az ily módon történendő szaporodás, vagyis terjeszkedés által a jövő nemzedék Európa értelmes lakóságának legnagyobb részét a tevékeny szervezet koszorújában fogja már tisztelhetni, és el fog érkezni ezen „kéz közbeni idő“ után a szív szívhezi idő, melyet mihamar követend a „vállat vállhoz“ működendők öröme, diadala, és meg fog nyílni az emberi méltóság temploma minden kebelben, melynek oltárán a valódi testvériség, a szeretet melegében szentesített zászlóját kitűzendi a szabaddá lett öntudatos emberiség.

De itt most azon kérdés merül fel, hogy az ily száz, meg sok ezerre szaporulandó társulatocskák, minthogy ugrást a természet nem tűr, s a haladás tehát csak fokozatosan tarthat egy nyomot, mert az éretlen gyümölcs lerázása károkat tevő oktalanság, tehát honnan

s kiktől, mely kútforrásokból merítsenek, hogy a kitűzött cél felé összehangzólag működhessenek?

Mindezen kérdésekre átalán véve, az idő, a helyzet, az oktatandók műveltségi fokozatai, s társadalmi helyzete komoly figyelembe vételével lehet csak határozni, mindazonáltal célhoz vezető irányeszmék, s ezek érlelési módjai közölhetők.

Ezen egész munkácskámnak minden betűjét ezen kérdésekre adandó feleletek átérezhetése céljából írtam, testvéri szeretet érzete vezérlé a mai irodalomnak már meg nem felelhető tollamat, s ily buzgalommal folytatom tehát aligha éltemben napvilágot látandó előadásomat.

Mint élteti, világosítja s melegíti a nap a körülötte forgó plánétákat, úgy világosítsa s melegítse minden általa felvett tagját a szövetségbe felvevő, hogy kebleikben felébresztethessék az öntudat méltósága, s hogy így lassan bár, de biztosan érlelődhessék a közszellem, a polgáriasodás, és az emberre, az öntudatos s minden előítéleteken győzedelmeskedő, testvéri szeretettel telt keblű emberre való emelkedhetés.

A tudományosság cristallizációja csak ily módon hathat sikerrel a nép minden rétegeibe.

Meg kell magyarázni a felkaroltaknak azon összehangzást, mely a hazafiság és világpolgárság közt, vagyis a patriotismus és kozmopolitismus között létezik, mert igen sok művelt keblűk vannak még azon téves véleményben, hogy a világpolgárság csak a hazafiság elzsibbasztásával érhető el. E tárgyra vonatkozólag mindenen előtt egy képletre hívom fel az olvasó figyelmét: Hasonlítsuk az emberiséget egy nagy szőlő kerthez, melynek minden tőkéje egy család, egy egész tőkesorozat egy nemzet, a sorok tehát oly számosak, mint a nemzetek, már most első kötelessége minden munkásnak, a tőkét, vagyis saját családját minden tekintetben tehetsége szerint

a legjobban ápolni, mert a családját elhanyagló egyén, az ember névre nem érdemes, köteles tehát a mesgyéket minden gyom, dudva s vadfolyondároktól megóvni, s tehetsége szerint mindent elkövetni, hogy azon szőlősor, melyhez a születés édes bájérzettel kapcsolta, minden kártékony rovaroktól megóvassék, s a legcélszerűben munkáltattassék.

Már most kérdem, hogy a sorát így megmunkálta nemzet, csak saját sorának tett-e eleget? — Igenis, ennek mindenek előtt, de ez által egyetemben előmozdítá az egész szőlőkertnek is díszét, hasznát, virágzó s gyümölcsözőségét, mert az egészért működött, midőn saját sorában tett kötelességének eleget. Csak jó családapa, vagy családtag lehet jó hazafi, s ki jó hazafi, már az világpolgárrá emelkedend, amint magasztos értelemben felfogni képes leend azt, hogy nemesak a magyarért, németért, olasz, francia, muszka s. a. többiért, de édes mindyájunkért pecsételte meg halálával Jézus a szeretet általi minden harcok s vérontásoktól tanával megváltásunkat. — Ki felfogni képes, hogy Persepolis, Babilon, Athen, Theba, Karthago e. s. t. romjai nem szomorítanak a most élőket, ha ha házi isteneiken vagyis egyedüli honszeretetökön kívül világpolgári érzet is nemesítette volna kebleiket. Itt a helye ismételnem Fenelonnak a tökéletesedésre vonatkozó elveit: „Többel tartozol családnak, mint magadnak, többel hazádnak, mint családnak, de legtöbbel az egész emberiségnek.“

Kedves hazánkra vonatkozólag, minthogy az európai lakosság nagy részénél az öntudatos akarát még szunnyadoz, s csakis az „Üdv a haladásban“ szervezet szétterjedése által lehet az felébreszhető, s mint-hogy ehhez nekünk is kötelességünk járulni, mit az által teszünk, hogy hazánkban a tevékenységet megindítjuk, szükséges tehát, hogy az itthoni teendőik sorozata

megalapítassék, mit e következőkben belátásom szerint elősorolni kötelességem.

Képzeljük, hogy hazánk minden városaiban s népesebb helységeiben találkoztak már ily kezdő szellem-bajnokok, és a nép közt élvén, minden alkalmat, úgy a nép örömeiben, mint keservei közt, úgy munka, mint pihenés alatt, szüreteken, lakodalmakban e. s. t. mind a hárman folytonos egyetértéssel, egy teendőt elkerülhetlen szükségesnek vallanak, és bizonyítanak, valójában figyelmet és hitelt fognak ébreszteni, s így meggyőződést izmosítani.

Példának okáért, ha a szövetségesek ily módon, és szívós kitartással, elevenen magyarázólag elő fogják adogatni, hogy: Minden nyomorúságainknak, minden erőnket kimerítő adósságok folytonos csinálása mellett is, az adóknak évenkénti már az elviselhetetlenségig való emelésének, újabb meg újabban kigondolt adóztatások fokozódásának mindenek előtti fő oka: „a béke idejébene roppant hadsereg tartás.” Mi így már az ausztriai ne-gyedfélezermillió adósság mellett tovább a nemzet élet-ereje tőkéjének elforgácsolása nélkül nem folytathatik. Az is megfoghatatlan, hogy eddig is folytattathatott, midőn Deák Ferenc a zalai beszámoló megyegyűlésen már 1842-ik évben, gróf Andrássy Gyula pedig az 1861-ik országgyűlésen kimondák, hogy: „Ausztria a mesének azon lovagjához hasonlít már is, ki megtámadhatási félelmében annyi fegyvert szedett magára, és halmozott lovára, hogy a fegyverek terhe alatt, a lovag lovastól rogyott össze.” Audi homo!

Ha az üdv a haladásban szövetkezés koszorújának virágescrocskái országszerte szellemi illatával ébresztőleg azóta eddig működhettek volna, valójában Deák, gróf Andrássy szavai nem hangzottak volna el minden eredmény nélkül, és hazánk egynehány száz millióval kevesebb adósságért fizetné a kamatokat. De folytassuk.

Ilyféle előadások közben, az önvédelmi természeti

jogra hivatkozva, kitaníttatna a nép, hogy csak a védelmi harc jogos, és így minden támadás jogtalan merénylet az egész emberiség ellen. Az ily népiesen fűszerezett előadások, átmelegítenék a népet minden rétegeit, és meggyőződne arról is, hogy ha egy nemzet a másik ügyeibe nem avatkozik, és megtámadtatás esetében, ha kell, egy millió fegyveresnél többel rendelkezhet, csak fegyver legyen elég készen, melyet megragadhatson, bizony az utolsó emberig, megtámadott hazájáért halni kész ily nemzetet, soha senki megtámadni nem fogja merni, mert a ház küszöbét védve, oroszán módja szerint vívna a természet törvénye ellen megtámadott minden nemzet.

Az ily értesítések által, a helyezetet felfogni képesítettett szavazati joggal bíró honpolgár, az országos képviselők választása alkalmával, öntudatosan, átértett kötelességérzetével élne egyedüli jogával, és csakis oly, nemcsak programmos, de szellemileg ismert egyént szerencsétetne bizalmával, kiről meg lenne győződve, hogy addig, míg a mostani hadiállománynak kétharmadrésze dolgozni haza nem bocsájtatik, s így az adó ez irányban a hadi költségvetésben le nem szállíttatik, nem csak hogy minden adósságcsinálás ellen minden erejéből küzdend, de a rendes adót se szavazandja meg. Fiat.

Az ily működésnek üdvös eredményeit azonnal érezni kezdené a nép, a tevékenység felébredne, s fiatal, új életerő lüktetne még az aggastyán ereiben is, mert a sajtó egyedül nem hathat a nép minden rétegeibe.

Folytassuk.

Az európai általános lefegyverkezés, a legkívánatosabb esetben is, legalább még egy negyedszázad lefolyását igényeli, mert azonnal ezen kérdés támad, hogy mely nemzet, mely fejedelem kezdje azt?

Hogy bármely európai nemzet önkényt a lefegy-

verzést tetteleg megkezdje s anélkül, hogy a többiek követnék, azt komolyan kívánni sem lehet, mert az európai általános lefegyverzés csak egyetemlegesen lehetséges, és így csak nemzetközi közös megegyezésnek lehet áldása. De hogy ezen második megváltási üdvösség sikerrel kezdeményezhessék, ahhoz mindenekelőtt egy nemzetközi bizottság, vagyis egy Areopág kívántatik, mi óhaja, kívánata és követelése minden józanul gondolkodó embernek, ha ezen nagy kaszárnnyában, melyet Európának nevezünk, a tönkrejutást, a terhek alatti összerogyást elhárítani akarjuk.

A fegyveres béke nem egyéb, mint egy olyan csendesen pusztító folytonos harc, mely a védelem ürügye alatt mindig ölni készülve, elviselhetetlenné teszi az életet. Európa a rombolva pusztító gépezetek és fegyverek újabb meg újabb feltalálásában vetélkedik, s ezen versengzés végtelensége felemészti a szorgalom gyümölcseit, mert az adóbehajtás irgalmat se ismer. Harcok nélkül is elpusztulnak ezen fegyveres béke molochja által a nemzetek, ha fel nem ébrednek, és ki nem kiáltják, hogy: „szép és dicső a megtámadott nemzetért vagyont, vért és életet áldozni; de szebb, dicsőbb, erkölcsösebb, és így keresztényiebb, soha más nemzetet meg nem támadni és élve a hazát gyarapítva éltetni.“ Eszmélkedve érleljük az ily meggyőződéseket, és célt érend az emberiség.

Ha már odáig emelkedett volna Európa, hogy Areopágnak örvendezhetne, az l'Alsace és Lorrain, Metz és Strassburg miatt nem függne Damokles kardja a nemzetek felett, a keleti kérdés is meg lenne oldva, mert Metz és Strassburg nemzetközileg függetleníttetnék, s a török Európából a női méltóság diadalára nemzetközileg kiűszöböltetnék.

De térjünk vissza szomorító jelenünk taglalatához. Biztosan feltehetjük, hogy a francia köztársaság és

a német császárság közt előbb-utóbb harcra kerül a dolog, mert a német császárság éppen úgy foglalta l'Alsacét és Lothringent fegyver erejével vissza Bismark alatt, mint azt harminc éves harc után a franciák 1648-ban Conde és Turenne által elfoglalták Mazarin alatt. És így kettős jogot tart hozzá. A francia köztársaság alatt országrészek, melyeket a monarchiák éppen és sértetlen megtartottak, el nem veszhetnek, s így a francia fegyver csorbája, a köztársaság által kiköszörületlen nem maradhat. Ezen háború tehát csak idő kérdése.

Ha ezen okvetetlen bekövetkezendő harc világháborúvá nem fajulva, lokalizált maradand is, lássuk, minő erők ütköznek össze, s mily rettenetesekek lesznek úgy a győztesre, mint a legyőzöttre következesei és az emberiség közös fájdalmai.

A francia összes haderő a tengerészeten kívül húsz sorozatból áll. Az öt sorozatból álló első keret, a mindég csatakész sereg áll 704,714 fegy. emb. A tartalék keret áll négy sorozatból 510,295 fegy. emb. A territorialis, de mindég behívható öt sorozatú keret áll 582,523 fegy. emb. A territorialis tartalék hat osztályú keret áll 625,633 fegy. emb. És így összesen 2.423,164 fegyveresből.

A német császárságot az 1874-ik március 2-ki törvény felhatalmazta, hogy háború esetén hat millió fegyveres emberrel rendelkezessen, melyek közül mozgósítható lehet 3.871,000 fegyveres ember

Két ily egyenlő óriási erőnek frenetikus összeapása megrendíti a földet, halomra dönti egy nemzedék jólétét, a pusztulás romjain tanyát üt a setétítő reakció s gyászt ölt a vérzett emberiség, s dühöng a döghalál. Libera nos Domine!

De ha ezen háború, vagy bármely más nemzetek közt fellobbanó harc helyhez kötött nem maradhatna, mi a fejedelmi frigyszövetkezések miatt fel se tehető,

azonnal európaivá válna. Ezen alig elkerülhető esetben Ausztria-Magyarországgal az 1868. december 5-iki törvény értelmében 1.265,000 fegyveres embert mozgósíthat. Olaszország az 1875—76. és 1882-iki parlament határozata szerint 2.570,000-et. Az orosz birodalma roppant területének dacára az 1874-ik évi január 1-én kelt rendelet kényszerűségével az 5.800,000 számig emelhető fegyveres erejéből 2.500,000 zsoldossal rendelkezhet. És így az angol, spanyol, portugál, török országokat s kisebb fejedelemségeket ide nem értve, 12.629,000 felfegyverzett ember készen állhat, és várandja az intést, egymás vérében úszhatni, egymás nemzeteit pusztítva, közösen sülyedhetni. *Dies irae, dies illa, solvet seculum infavilla.*

Európának ily eszeveszett s mégis lehetséges egymásra rohanása, emberveszteségben, a plevnai mészárláshoz mérve, három millió életbe s csonkítottakba kerülne. A vasutak szétrombolásai, pénzváltóságok, egész vidékek és városok pusztulásai, kétségbeesés, erkölcsfurdoklás, döghalál, árvák, özvegyek jajveszéylei hirdetnék a közös nyomort. Nem lehetetlen ez esetben, hogy Khina, Japan, Arab e. s. t. látván az európai pusztulást, a Mohamed kibontandó zászló alatt, mint a fellegek előtörnek, hogy számlát nyujtsanak Alexandriáért, Plevnáért, Khináért és megfenyegethetik az így dulakodva pusztító európai civilisációt. *Videant consules.*

A jó, méltányos és így becsületes politikának iránytúje a statistika. Életereje a status gazdászata. Lelke az igazság. Célja a közös boldogság.

A háború a statisztikát foszlányokra tépi. A status gazdászataknak gyökerét ássa alá. Az igazságot elnémítja. A közjólétet véres és üszkös nyomorba fullasztja.

Azon kormány tehát, melynek politikája támadó harcra vezet, bűnös, és rettenetes merényletet űz hatalmával, mert az öldöklő győztes angyal babéra, a józan

történelem előtt nem csak a koronák fényét homályosítja, de a nép több nemzedéke boldogságának sírját is ássa.

Figyelemre méltó, hogy midőn a kormányok a fegyverkezésben vetélkednek s ez által a nemzetekre új terheket rónak, mindnyájan hirdetik, hogy ezen elkerülhetlen intézkedés csak a béke fenntartásának érdekében történik, mert a támadó harc eszeágában sincs se ennek, se amannak a kormánynak. Ha ezen nyilatkozatok valók, és a hatalmasságok igazán békeszeretők, s köztük egy sincs, ki támadólag hódítani készül, akkor természetesebb s minden tekintetben üdvösebb, és így célszerűbb lenne, a közösen kívánt békét közös lefegyverzés által biztosítani, s így a megtámadást lehetetlenné tenni. Ez esetben, ha találkozna hatalmasság, mely a lefegyverzést ellenzené, ellenszegülésével bebizonyítaná hódítási vérengző szándékát, ki a békeszeretetet csak álnok csalfaságának álarcozására hirdette; az így leálarcozottak azonnal széttépetnék zászlója s nemzete számadásra vonná kormányát.

Minden józanul gondolkodó által óhajtott, érzett s kézzelfogható okok dacára a lefegyverzés a nép szellemének elhanyagolása miatt, rendes törvényes úton pár tized év előtt, ha csak a véletlenség villámai a fellegeket el nem hárítják, alig létesíthető, mert a minden hatalmat magokban gőcpontosító kormányok, a képviselő választásokat befolyásuk által korlátozzák. A miniszterek s államtitkárok, tehát a törvények őrei és felelős végrehajtói, egyetemben törvényhozók is, és így tagjai azon legfőbb testületnek, mely fölöttük bíraskodni is hivatott. Az alkotmányos szabadságnak pedig nem lehet nagyobb veszélye, mint azon önkény, mely kivívta azt, hogy az ellenőrzött egyszersmind ellenőr is lehessen.

Hogy ez más nemzeteknél is így van, az be nem bizonyítja annak helyességét, de tanúskodik arról, hogy a kormányok mindenhatóságát a népfelség még nem képes korlátozni. A törvények indítványozása a kor-

mányok által gyakoroltatik. És így mindaddig, míg a nép minden rétegei az „Üdv a haladásbani“ társulatoctskák által mind ezekről fel nem világosíttatik s a képviselő választásokhoz, hazafias ájtatos buzgalommal, mint egyedül e földön üdvözíthető egyetlen jogukhoz, lelki meggyőződéssel nem járuland, addig minden reformok az opportunitások mocsárában fognak vergődni, s a nemzetek az alkotmányt csak névszerint ismerendik, de terheit igen is érzendik.

Annak bebizonyítására, hogy mindaddig, míg a nép szellemileg nem emelkedik, a kormányoktól a valódi gyökeres reformok alig várhatók, ime szolgáljon egy példa.

Hazánkban az államtanács szükségét már az 1848. törvényhozás belátta s annak felállítását törvény által el is rendelte, mert felfogta azon nagy kor, hogy kielégítő törvényjavaslatokat államtanács nélkül se a kormánytól, se a parlamenttől nem lehet várni. A kormánytól nem, mert az a közigazgatás kellő vezetésével is eléggé el van foglalva, ha annak nem csak névszerint, de tetteleg is eleget akar tenni, s mert javaslatait igen gyakran nem a közérdekhez szabja, de hatalmának megtartására, sőt öregbítésére irányozza. Nem lehet várni a mostani, leg-többnyire törvénytudókból álló s nem minden szakok férfiaiából kiszemelt képviselő testülettől sem, mert már nagy számuk által is hátráltatják a tárgyalást s lehetetlenítik az egyöntetűséget.

És ime, e mai napig nincs államtanácsunk! Mindezek sajnos ígylétében térjünk vissza előadásom folytatására.

Most a fejedelmek gyakortai találkozások fontos idejét éljük. A fejedelmek a béke érdekében szövetkeznek. Az angol Egyiptomban, a francia Khina falainál. Távol ugyan, de menydörög az ágyú. Ily időkben, midőn a diplomatia, a béke szövőszékén fegyverkezve készíti a veresfonalú történelem szőnyegét. A lefegyverkezés esz-

méjét, hogy izmos törzsszé váljon, szóval hirdetni, saját útján terjeszteni kell, hogy az, amint a nemzetek fel-eszmélnek, hongyülésileg sikeresen követeltethessék.

Lássuk tehát, hogy jelenben e tárgyra vonatkozólag mint áll Európa? s mely nemzet kezdeményezhetné a lefegyverzést? mi az uralkodóktól alig várható.

A török nem teheti, mert európai életének végvonaglásai perceiben, elbágyadt izmainak ezen utolsó mossusch szerét nem dobhatja el, mert mint fegyverrel hatalmasodott, fegyverrel akar temetkezni is, mert európai székhelyét már, még a prófétának kibontandó zászlója se biztosíthatja többé, s így európai létezése már csak rövid időnek kérdése, s fájdalom, hogy ezen trón-temetkezés is még vérpatakok által fog kísértetni.

A francia mindinkább izmosodó népfelség, gerendává növekedő száлка lévén a monarchikus diplomatia szemeiben, vértzetlen nem hagyhatja keblét, s fegyvere csorbáit köszörülni kénytelen, mert hivattatásának öntudatával készül útját egyengetni az emberiség haladhatásának, és segítségére sietni minden népfajnak, mely a tökéletesedés útján haladva, nyers zsarnoki erővel megtámadtatna, csak Khina Mexikóvá ne váljon.

A nagygyá vált német császárságnak nagy feladata, megemészthetni az elnyelt nyers koncokat és a francia „fizess visszatól“ tartva, Elasz, Strassburgot őrizni, s így nyakig fegyverben állni kénytelen.

Ausztria-Magyarországot, de nem birodalmat, a minden jó alkalmat eloportunisált, mátol holnapig tartó ingatag politikája, a német császárságtól elválhatlanná szelídítette, s roppant adósságai közepette még csak mint nagy se-reggel bíró emelhetvén szavát, a panszláv, panrusz fenyegető fellegei alatt létét egyedül fegyvere hatalmával hiszi biztosíthatni, s így a lefegyverzést meg nem kezdheti.

A mások győzedelmei után, Cavour szelleme őrzötten, könnyen nagyhatalommá emelkedett fiatal, nagy Olasz-

ország, mint ilyen, még a dicsőnek hirdetni szokott vérkeresztségen se esett át, és szerencsecsillagzatában bizakodva, még csak most készül egy hatalmas frigyest keresni, melynek oldala mellett véli még csak a hadi dicsőség babérait arathatni s Trieszt-féle egyetmást magába olvaszthatni, és így a keleti kérdés megoldásába egy jó újabb koncert vetélkedhetni, de mindehez nagy, nagyobb s legnagyobb hadseregek kellenek. „Szegény népek!”

A Nagy Sándor szellemét öröklötte világalalom felé törekvő Nagy Péternek már régebben Almánál, Cetaténél s Kalafatnál gyengülni kezdő és Sebastopolnál megálázott országa, Osman basával szemben Plevnánál vérfürdőben úszva, győzedelmeskedett ugyan a törökön, mit annak köszönhet, hogy az ausztria-magyar politika fel nem használta az alkalmat, a jég lábú s fagyos hókeblű óriást megsemmisíthetni, de győzelmének sanstefánói biztosítékait szétzúzta a rivalizáló európai diplomatia, és a birodalom roppant területein a nihilismus és az orthodox slavismus aláaknázták a kényuralmat, és így mind bel-, mind külérdekei a zsarnokságnak egyedül a fegyverek hatalmán nyugszanak, s naponta kitörhet a fergeteg, s így a lefegyverzést ezen hatalmasság se kezdi meg.

Mindezek így lévén, vajjon hogy lehet mégis a lefegyverzés lehetőségében bízni? méltán kérdezheti az ezeket olvasó.

Ezen kérdésre önmagától folyik a felelet. Nem ezen bonyolódott viszonyok közt működő mostani fejedelmektől lehet a lefegyverzést várni, mert fájdalom, egy európai háború Konstantinápoly birtokáért, a szláv fajnak, a német elleni törekvésekért, a francia köztársaság örök megizmosodhatása miatti monarchikus aggodalmakért elkerülhetetlennek látszik, mert a nemzetek szava elnémittatik. Tehát mindezen vulkánoknak ki kell magukat

dühöngeni s a népfajok közt az egyensúlynak helyre kell állíttatnia, s majd ha a vérpatakok elpárolognak s ha a természet törvényei diadalmaskodni kezdenek s a francia lángszellem a német tudományossággal összetestvéresül, akkor érkezend el a lefegyverzés új megváltási epochája az emberiségnek. Redemptio!

Éppen mindezeket tudva és érezve, kezdeni mégis kell, kezdeni most a jelenben, a szebb jövő megkönnyítésére s az emberiség diadalának biztosítására. Az általam tervezett szellemi armádiának sikerülhet csak a parlamenteket, öntudatos tettek embereivel többséget nyerve, a valódi haladás útjára terelni s az intézményeket úgy átalakíthatni, hogy a világreform teréről azokat semmiféle reactió többé le ne szoríthassa s a lefegyverzést követelhesse.

Csendesen bár, de biztosan haladunk.

Ennyi elsorolt szomorúságok után, ennyi nehézségek hű ecsetelése mellett, halljuk hát már azt is, hogy mely vígasztaló reményeket nyújt a történelem a biztos jobb jövő üdvözölhetésére. Lássuk tehát mindenek előtt, hogy kezdődött a fegyveres zsarnokság, mely álnokságokkal izmosított, s tartatik az fel, hogy annak szűnedezése folyamán okulva, egész biztonsággal bebizonyíthassuk annak tarthatatlanságát, mert az emberi ész fortélyai a természet működését, amint az emberek gondolkozni kezdenek, többé fel nem tartóztathatják.

A Macedoniai Fülöp s fia Nagy Sándor, éppen így Xerxes és az ős Róma világhatalomról álmodoztak, s azt csak fegyver hatalmával, tehát a természetten erőszakoskodva hívék clérhetni, Nagy Péter és Napoleon már a fegyver hatalmát szellemileg is támogatva hasonlóképpen világuralomra törekedtek. Mi ezeknek nyílt sisakkal, egyedüli fegyveres erővel nem sikerülhetett, azt az új Róma Isten nevében mint helytartója a megváltónak

hitte elérhetni, de mind ezek csalódtak, mert a fortélyllyal egyesített erőszakon is diadalmaskodik az ész hatalma, s a vérpatakok, a máglyák füstjei kiszáradnak, elpárolognak, és az emberiség hivattatása felé, csendes, noha keserves, de biztos lépésekkel halad előre. A világuralom csak a szeretet által alapíttathatik meg, melyet az ész fáklyája kalauzol a testvériség egy szentélyéig.

Amint a VIII-ik században a római püspököknek sikerült hatalmas pápáká emelkedhetni, III-ik István s utódja I. Pál, I. Hadrian, de leginkább III. Leó már világi uralkodók is lettek. Mint ilyenek napról napra gazdagabbak, s így hatalmasabbaká váltak, és elérkezettnek hitték az időt, a Mahomedet özőnnel követők ellen fegyvert fogattatni, és így a menyből az arkan-gyal által küldött Alkoránban hívőket fegyveres erővel megaláztatva, az egyedül üdvözítő hitre téríttetni.

De ehhez fegyveres nagy erő kellett, minthogy a szentírás szavai szerint „az egyház vért nem szomjaz“ és így csak a máglyákat gyújtogathatta fekete felkent seregével. Számos rendezett seregekkel nem birhatván, az akkorában még mind római katolikusok lévén a fejedelmek, a pápák ezeket kénytelenítették az egyház érdekeit, de igazabban szólva világuralmi vágyaikat fegyveres seregeikkel fiúi kötelességszerűleg diadalra segíteni.

Pipin s fia Nagy Károly, a szelíd I. Lajos, Lothár e. s. t. s. seregeiket a pápák rendelkezésére harcokba vezették, hogy maguknak az örök üdvösségre embervér ontással érdemeket szerezhessenek. Hol ezt, hol am azt egymás ellen, fiút apa ellen (mint azt a Kopasz Károly ideje bizonyítja) fegyvereztették. A keresztes hadakat vezéreltették s a képek kérdése harcaiba bonyolították. És amely mértékben ily vérengzések által a népek és fejedelmek gyengítettetek, éppen oly mértékben izmosodott mindég a pápák hatalma.

De minthogy a pápák folytonosan harcoltatták a fejedelmeket s így folytonosan gyengítették, és ügyes, erélyes következéssel tömjénfüstölve setétítgettek, el is érték hatalmok szédítő magasságát és Kanotza Mathildával együtt, a világ szégyenére világhírűvé vált, Zsigmond magyar király, mint diaconus öltözve tartá a lóra ülő pápa kengyelét e.:s.:t.:

Minden természet elleni merényletnek meg van a maga határa, melyen túl menni lehetetlen, mert a szellem útát tör magának s ha csendesen is, de biztosan szétmorzsolja az akadályokat. Mondani szoktuk, hogy változnak az idők, s vele minden előjog, kiváltság, sorompó, szertartások és a seregek szelleme is.

Igenis Husz, Zvingli, Ziska, Luther, Kalvin, Barbarossa, a Hohenstaufok, II. Nagy Fridrik, II. József e.:s.:t.: szellemei a Guttenberg szárnyain emelkedve, egész a „Nonpossumus“ bágyadtságig alázá, a világhatalmától, vagyis földi vagyonától megválni kénytelenített mindenekfeletti hatalmasságot. Fogolynak vallja magát a polgárisodó világ szellemét másfél évezredig fogva tartott hatalom. Meg van ez által könnyítve a működhetés, azért könnyebben haladhatunk, de haladjunk is, mert üdv létezik a haladásban.

Meg van könnyítve haladhatásunk az által is, hogy a katonákat már nem fogják kötéllel s nem kábítják a verbungok, nem ürítettnek többé ki a börtönök az újoncozás alkalmával, mert mindenki katonaköteles, s ez által polgárosíttatnak a hadseregek és mindenki kiképeztetik a megtámadtatási esetekben a fegyver kezelésére, s ez által a védelmi harcokban, midőn minden így begyakorlott honfi fegyvert ragad, legyőzhetetlenné válik a nemzet

Amint az „Üdv a haladásban“ társulatocskák hazánkban, vagy bármely nemzetnél terjedezni fognak, azonnal szép csendesen közvéleménynyé fog válni, hogy

azon fejedelem fogta fel illetségteljesen legmagasabb helyzetét, a mely mint népeinek koronázott feje, polgári ruhában öltözve fogja maga előtt eldefiliroztatni a nemzet egyenruhás harcosait. A mely fejedelem ezt meg fogja tenni, az ezen csekélységnek látszó bölcse belátással magát nem csak kroniko-pragmaticus, de mint haladás embere, valódi történelmi emberre emelendi, mert ez által egy forradalom nélküli vívmány, s polgári jog pecsételtetnék meg, mely így szólna: „A fejedelem ura a nemzet hadának, de nem hadura a seregeknek.“ Ezen rövid szavak átváltoztatása oly kezdete lenne a haladásnak, mely a trónokat egy időre jobban biztosítaná, mint minden harcokon gondolkodó diplomátia, mint a Moltkék és Skobelevék szónoklatai, s mint az ideiglenes reakció. Igen is, e társulatocskák szellemi, s így erkölcsizmosító terjedezésének nyomdokaiban megfogamzik a szép, a jó és az igaz érzete. Az alkotmányosság terjedezni és izmosodni fog, és kebleinkben nemesebben dobogand az emberi méltóság öntudatos érzete, s nyitva előtte a boldogsághoz vezető út.

A fejedelmek meg fogják saját jól felfogott érdekekben hallgatni a történelem nyilatkozatát, mely így szól:

„A nemzetek érdekszövevényes életében mindig a felvilágosodásért lelkesedett, s előhaladás felé megdönt-hetetlen okokkal ostromló kisebbségek vívták ki a hideg, félénk s tekintélyeskedve gondolkodó többség ellenében az eszmék diadalát. Igaz, hogy Sokrat kiüríté a méregkelyhet, Jézus felfeszítettett tanáért, Jordano Brunot 1600. máglyán égettette meg Rómában a papi hatalom, mert a nap foltjait és más világok létezését merte hirdetni. Sokan máglyán, vérpadon s börtönökben dicsőültek. De az egyszer kimondott s felfogott tökéletesítő igaz, megfogamzott és kiirthatatlan maradt, mert a természet ösztönének nyilatkozatai többé soha el nem fojthatók.“

Kossuth szerette mondogatni: „Nincsen oly hatalom, mely az előhaladó eszmék kerekét feltartózkodhatná.“ A tudomány felfogta természeti működések nyilatkozatai naponta tisztázzák az eszméket s terjed a felvilágosodás. Luther Wartburgban még kalamárisát hajította az ördög fejéhez. Newton még éppen úgy hitt az Apokalypsis magyarázatában, mint saját világrendszerének alaposságában. I. Napoleon még lihetetlennek tartotta a villanyosság célszerű alkalmaztathatását. És ime, már csak a mai napig is mennyire változtak a fogalmak!

Így fognak a szellem terjedezésével a fejedelmek is meggyőződni arról, hogy a trónoknak csak egy ingadhatlan alapja van, melyet a jövő századok még edzettebbé teendik és ez az anyaszenttermészet lélekzete: „a szeretet“, a valódi átérzett értelmes szeretet. És így az igazi összes kereszténység. Keresztény pedig minden ember, járjon bármilyen templomba, csak szeresse az istent mindenek felett és felebarátját mint önmagát, mert ez vala Jézus egész theológiája, melyhez ceremóniákat s külső fényt nem rendelt, de alázatosságot, könyörületességet, békeszeretetet és szelídséget hirdetett.

Máthé XXII. 30. szerint mondá, s tehát ígére Jézus: „Új menyország fog e földön teremtetni, és az egész világ Isten angyalaival fog benépesíttetni.“ Mely földi helytartója, mely keresztény ember, mely felkent, hit-hirdető kételkedhetik Jézus szavai teljesedhetésében?

De hogy az emberek angyali magasztosságig nemesedhessenek, tökéletesedniük kell s így ki a tökéletesedést gátolni merészi, az a kereszténység alapelve ellen dühöng. Gátoltatik pedig a tökéletesedés, ha a valódi tudományok előmozdítói kárhoztatnak, ha a természet böles bűvárainak munkái a syllabusba tétetve egyházilag elátkoztatnak. Hallgatok Bakon Rogernek IV. Kelemen által még megtúrt, de már III-ik és IV-ik

Miklós pápák által elétkozott műveiről, Kopernik systemájáról; Roger börtönben dicsőült, Korpernik 1616. március 5-iki pápai index szerint, mert tana a szentírással hanyatthomlok ellenkezett, egyházilag üldöztetett e. s. t. t. De mit vétett a keresztény tan ellen Humboldt Kosmossa? és miért jutott mint kárhóztatott a syllabusba?

Azért, mert II-ik könyve 218-ik lapján ezeket írta: „Róma örökvárosnak összeomlásával a szelíd tanú (milde Lehre) kereszténység lett az állam vallása, de a dogmatizáló párt-villongások annak boldogító hatását azonnal háborgatták s felforgatták (zerstört) és elkezdődött a hitnek a tudat elleni harca, mely minden századokon át folytattatik (fortgesetzt wird).“

Minthogy már máglyákra nem hurcolhatják, tehát hat egymást követő pápák által csak megátkoztatnak, s a keresztény közönségből vajjon miért küszöböltetnek ki a szabadkőmivesek?

Azért, mert Jézus ezen szavai: „Úgy tökéletesítsétek magatokat, hogy az istenhez közeledhessetek!“ annyira áthatották a gondolkodni tisztán képeseket, hogy ők, a felvilágosodás, előhaladás és így az erkölcsöt izmosító tökéletesedés útján visszatartózkodhatlanul előhaladva, a testvéri szeretetet nem csak szájokkal hirdetik, de kegyelettel gyakorolják is, s egymást szellemileg s anyagilag szívből segítve, a szépet, a jót, az igazat kitündököltetni buzgólkodnak. A kor szellemének mindinkább nemesebb irányt adni törekszenek. Egy szóval minden titkaikat bevallva, a kereszténység alapítójának értelmében kereszténykednek.

Ha a haladást így gátló, s mindenhatóságában elbizakodó vatikáni hatalom a történelmi események felett gondolkodni merészlene, és az évezredek folyama alatti mythologiák elenyészésének okait tanulmányozná, meggyőződne arról, hogy a kereszténység eredeti kristály tisztaságú alapjának kivételével, koronként minden

intézményeknek feladata, és így kötelessége, magokat a mindinkább tökéletesedő közszellemhez alkalmazni. Mit ha a hatalom kezelői nem teljesítenek, keresztül kell rajtuk zakkanni a közös haladás kerekének.

Péter, vagyis Barjona Simon, Jézus helytartója, az apostolok nagyobb része mind házasság és családi életet éltek. Ezer egyszáz esztendőkön át, ha üldöztetve is, de házasságot kötöttek a papok. Hogy Hildebrand VII. Gergely kegyetlenkedése leszakíták a családi boldogság kebeléről a papokat, ezen természet törvény elleni merénylet egyedül a papi hierarchiai uralomvágy miatt követtetett el és folytattatik is.

Nagy sötétben sanyargatott az emberiség. De virrad már, miért hála a régdicsőült eszmebajnokok szellemének, hála a szabad szellemű vértanúknak, ezer hála kötelez bennünket jelenben élőket, a jövődeknek érdekében működni, haladni s rendíthetetlenül hirdetni a valót.

Végezzük.

A klasszikusnak nevezett hajdan aranykorban, sikerült Periandernek egy lakoma alkalmával, az egy időben élt világbölcseket saját házában egybegyűjteni. Társalgás közben ezen kérdés tűzetett megvitatásul: „Melyik kormány a legtökéletesebb kormány?”

Solon mondá: „Az, mely alatt egyik polgár fájdalmát minden polgár, mint saját fájdalmát érzi.” Bias mondá: „Melyben az uralkodókat a törvények képviselik.” Anacharsis: „Melyben az erény közösen tiszteltetik, és a bűn közösen megvettetetik.” Pitakus: „Melyben a hivatalokat erélyes és megvesztegethetlen férfiak viselik.” Kleobolus: „Melyben a polgárok jobban rettegnek a közvélemény megrovásától, mint a törvények büntetésétől.” Periander: „Hol a hatalom és törvényhozás a legérdemesebb férfiak kezeibe helyeztetik.”

Mind ezek tudomására jutván Aesopusnak, a visz-

szataszító külsejű s kikerült bölesnek, vállat vonítva mondá: „Ezek mind szép és kíváncsú dolgok, de mind addig elérhetetlenek, míg az orakulumok el nem némítatnak, és a legiók csend és rend felett itthon örökös kis testületekké nem olvasztatnak, s ennek megtörténte után csak oly kormányrendszer boldogíthat, mely alatt a se ide, se oda féle neutralisok megvettetnek, és a bebizonyított hamis tanúk megköveztetnek.“

Harmadik évezred szárnyain lebegnek már ezen dicsőült szellemek, s fájdalom, még a polgárosítottabb népek kebelét se melegíthették át.

Dicső Aesop! Szegény emberiség!

Az itt és amott alig felszabadult s legnagyobb részben már is tarka érdekeket hajhászó napisajtó, s csak kevesek által olvasott alapos szaktudományos iratok, nem képesek a Vedas-Zendavesta, Alkorán, Kathekizmus, Thalmud, Biblia, szóval a theológiák ellenében a felvilágosodást s ezzel járó közös polgári erkölcsiéget a népek minden rétegeibe sugározni. Mind ezen vallástanok egész ünnepélyességgel, hatalmas élőszóval mindenféle szakadatlanul hirdettetnek, és így egyedül a sajtó cé-lunkhoz felette nehezen vezethet.

A kereszténység, eredeti kristály tisztaságában, csak élő szóval hirdetve kezdte szívélyesen nemesítő hódításait, mondván Jézus tanítványainak: „Menjete, és az egész világnak hirdessétek az örömet, hogy közeled az isten országa.“ Ha az evangéliumok élőszóval szakadatlanul nem hirdettetnének, vajmi kevés ember tudná azok il-letségét érezni, valamint száz ember közül alig találkozik kettő, ki hazánk újabb korban hozott törvényeiről csak fogalommal is bírna, mert azok 1848-tól élő szóval nem hirdettetnek. Regnum advocatorum!

Erős meggyőződés, hogy: minden tekintetben előbbre haladtunk volna, ha az „Üdv a halálásbani“ ártatlan s meg nem gátolható társulatocskák egy emberöltő

előtt működni kezdtek volna, vagyis ha az ernyedetlen buzgalmú s jó akaratú tevékeny férfiak, a haza szerelme lángjával érthető élő szóval fokozatosan hozzáfogtak volna embertestvéreik felvilágosításához. Valójában ennek megtörténte után nem fognak milliókba kerülni az orsz. képviselői választások, mert az emberi méltóság érzete nemesítőleg honosuland meg a keblekben. Csak így ébredhet ismét fel az elmákonysított politikus morál. Az értelmes honfiak ily apostolkodása váltandja meg polgárilag az emberiséget.

A szellem felszabadulása, melynek hajnalpírja 1789. kezdett embervér bíborában hasadozni, közeleg. A nagy francia forradalom felszabadította a hűbér alól a földet. Új kor ragyogott fel. Bonaparte bitorlása, a restauráció, torzlegitimitás és a másod törpe császárság elenyésztek. A szellem felszabadulásának napja, naponta feljebb emelkedik a politikus láthatáron. A mostani külragyogás s belrohadás, melyet ármádiákkal üznek és okoznak e mai napig a kormányok, azonnal meg fog szűnni, mihelyt a nép minden rétegeit átmelegítendi azon politikus dogma, vagyis hitágazatú meggyőződés, hogy csak a védelmi harc jogos. A természet ezen egy törvényének diadala a gyarapodhatást, a szellemi s anyagi jólétnek alapját teendi le az emberiség boldogsága templomának.

Mindezeknél fogvást félre az egykedvűséggel, kiki tehetsége szerint működve lásson a közös cél előmozdításához és biztos a diadal, melyhez a gőz és villany szárnyaira kelt szellem unokáinkat hamarább vezérlendi, mint azt e mai korban élő kételkedők reményleni bátorkodnának.

Csöppekből áll a tenger, egyesek működése az összesbe olvadva, teremő erejűvé válik az együttes működés, hosszas borút állandó derű szokta követni, félre tehát minden halogatással, mert üdv rejlik a haladásban.

Ajkainkon csügg a nép, éltesük szóval is azt.

Kedves hazánkra vonatkozólag:

Halljuk a történelem nyöszörgő panaszát és követelményét!

Hont foglaló Árpádnak ezeréves, alkotmányos nemzete, melynek Nagy Lajos és Hunyady Mátyás királyai fején tündöklött koronánk dicsfénye Európában szétsűgárzott. Melynek fegyvere s kebele védbástya gyanánt a tatár és török rohamokat mindig vérezve és pusztítva az európai polgárosodhatás érdekében feltartóztatta. Dicső nemzet! melynek rettegett fegyvere 1278. július 20-án Marsfeld terén mint önálló aranybullás európai hatalom, a Habsburg dinastiának alakulóban lévő trónját ingadhatlanná erősíté, mert a magyar segélye s Ottokárt saját kezével levágó királyának vitézsége nélkül, a lováról már földre rogyott s életét a felette átrohanó lovak patkói ellen páncélával védelmező Rudolf nem csak csatát vesz, de az akkori szövevényes viszonyok közt dynastiát is alig alakít.

Nagylelkű nemzet! mely a mohácsi vérfürdőbeni elbágyadása után német, Zápolya, török, s így hármassuralom alatt csak csendesen lábbadozhatott, mégis a válásos véres iszonyaiba sodortatott, s mint szétszaggatott ország, gyakran testvérvérben fürösztetett. Törvényei folytonosan sértettek, s a ritkán tartott országgyűlésekben a számtalan sérelmek ellen mindig feljajdultak, de azok sohasem orvosoltattak. Mégis öröklött nagylelkűsége folytán 1741-ben Mária Teréziáért élni s halni kész, az ingadozó trónt megmentette. I. Napoleon „recrudescent vulnera“ proklamációjára a megteremteni segített, s ismét ingadozó trónt megmentő nemzet nagylelkűen hű maradt.

Árpádtól Mohácsig, s így hatszáz esztendőn át mint önálló nemzet az európai hatalmasságok közt, Lajos közel Konstantinápoly falaihoz, Mátyás Bécsujhelyben

oszták parancsaikat. Ily nemzetet egy vesztett csata, ha Tomory papi dicsszomja s Zápolya be nem várása okozta Mohács is, igen súlyos s eddig mellőzhetetlen okok nélkül negyedfél századokon keresztül alkotmányos pólyában idegen érdek zordon szalagán ringatni lehetetlen lett volna. Hogy tehát ezer éves nemzetünk illő helyét ismét elfoglalhassa az önálló nemzetek sorában, meg kell ismerkednünk a haladhatásunkat gátló okokkal.

Tehát ki vagy mi ezen hosszas mákonyozás következtébeni elszibbadásnak valódi s mindennek feletti oka?

Ezen fontos kérdésre nem felelhetnek egyedül a Montecukulik, Basták, Karaffák, Ampringenek borzalmas emlékei, se a Zrinyi, Nadaszaly, Frangepán, Rákóczy, Tökölyi s Martinovicsok dicső szellemei, mert erre a világtörténelem hívatott, halljuk tehát a történelem tanító szavát.

Hogy negyedfélszázados alárendeltségünk okai kimagoslandhassanak, ismerni kell azon történelmi viszonyokat, vagyis eseményeket, melyek a XVI-ik század jellemét bélyegzik.

A világuralom után vágyódó, nem csak kábítással tántorító, de tűzzel-vassal pusztító római pápák, a keresztes hadakkal, s annak minden iszonyaival nem gyengíthetvén még annyira Európa népeit, hogy fejedelmeik felett korlátlan uralkodhassanak, európaszerte fonták az egyenetlenség véres szárait és szőtték azon hálót, melyben mint a pók a legyet, világi fejedelmeket bonyolíthassanak. Ily törekvéssel jutott nem a Krisztus töviskoronájához, de a hármass világhatárához Karaffa bíbornok, kit borzalommal IV. Pál név alatt említ a történelem. Ezen dominikánusból lett pápa, élete fogytáig, vagy is 1559-ig Európának lángbaborításán működött, s rá is sütötte ezen századra embertelenségének bélyegét. Ezen pápa I. Ferdinándot, ki uralkodó családunkból, a

török kegyelméből évenkénti 30 ezer aranyért hazánkban egy részt kapott, soha el nem ismerte koronázott fejedelmeknek s száműzetéssel fenyegette, mert a koronát nem tőle esengte ki.

Ezen pápa vakmerősködött V Károly császár követét bebörtönöztetni. Ez írta az angol Erzsébetnek VIII. Henrik Anna Bolenától származott leányának trónra jutása után ezen szavakat: „Vajjon hogy merted te basztárd leány létedre, az úrnak egy országa koronáját elfogadni, melyet csak az úr helytartója ajándékozhat tetszése szerint az arra érdemesnek.“ És megparancsolá, hogy a koronát azonnal tegye le, s minden feltétel nélkül kegyelme alá vesse magát. Fülöpöt, mert saját unokaöcsésének javára Nápolyt átengedni vonakodott, excommunicálta. Ez a pápa kedvetlenítette el annyira V. Károlyt, hogy a világ leghíresebb s leghatalmasabb koronájáról lemondott. Az inquisitiót Olaszthonba is behozta. És a csírájában már nagyszerűleg fejledező protestantismus gyökeres kiirtására, egyházi legszigorúbb fenyegetések kíséretében a fejedelmekhez szétküldé menydörgő parancsait. *Roma locuta est. Belarmin.*

Utóda IV. Pius, császárnak elismerte Ferdinándot azon feltétellel, hogy a protestántizmus kiirtása céljából alapított jezsuitákat, mint az egyedül üdvözítő hit bajnokait, minden kitelhető pártfogásában részesítse

És ezen, magokat jezsuitáknak nevező setétség jancsárai, épen oly módon érdemesítették is magokat Jézus vallása izmosításában, mint magát Scipio érdemesíté az afrikánus elnevezésre, mert legyőzte azokat.

De folytassuk ezen s a következő század viszonyait Mária Teréziáig, hogy azután hanyatlásunk okait átérzve, az akadályokat ha ki nem emelhetjük is új életre vezető utunkból, azokat körülkerülhessük, s törvényes úton önállásunkhoz, ha csak lehet minden külrázkódtatás nélkül közeledhessünk.

A keresztes hadak csordái meggyengítvén Bizancot, a fegyveres erővel világuralomra törekvő mahomedán látván, mint veszteket szakadatlanul százezrenként a Krisztus koporsójáért harcolni hozzájuk rohanók, elérkezettnek hitték az időt, nemcsak Zsófia, de szent István tornyára is feltűzhetni Mahomed zászlóját, és Konstantinápoly elfoglalásával Európa meghódítása után látott. Minthogy a hitszegésre bíró Julianus bibornok okozta várnai szerencsétlen csata után hazánkban az egyenetlenség növekedőben volt, s kardunk a Hunyady kezéből a Tomori felkent kezeibe került s Mátyás király után mihamar Lajossal szomorítottatott nemzetünk, Mohácson keresztül Budáig jutva, elfoglalta nagy részét hazánknak.

A huszita cseh vérontások után, melyekben seregeink szerepeltek, a mihamar fellobogó Luther és Kalvin gyújtotta világosságot gerjesztő fáklyának fényére megrezzent a római hierarchia, s reményét a Habsburg dinastiába, vagyis II. Fülöp hatalmas spanyol királyba s Ferdinánd és ennek utódaiba, vagyis királyainkba helyezé.

II. Fülöp, a legkegyetlenebb fejedelmek egyike, midőn hallá, hogy egy napon húsz reformátust égettett meg az inquisitio, sajnálatát fejezte ki, hogy azt nem láthatta, mert az lelki nyugalomára szolgált volna. És jezsuita gyóntatója azonnal intézkedett, s pár nap múlva Fülöp szeme láttára negyvenen égettettek meg. Dicsekedve s lelki vigasztalást hirdetve vallá, hogy az eretnekek kiirtására élte folytán 564 millió aranyakat költött. Ez időben, 1572-ben Párisban, a Bertalan éjjele s a közelfidék fanatikus dühöngése százezer ártatlan ember életébe került, mely hírnek hallatára a legnagyobb örömek között tartattak Róma minden templomaiban a „Te Deum laudamusok“, mely napnak örök emlékére egy érem is veretett, melynek körirata „Pietas excitavit justitiam“, vagyis: Az ájtatosság igazságot ébresztett. „Borzasztó igazságot!“

A mi Ferdinándaink mint apostoli fejedelmek, s ezek utódai mint buzgó katolikusok, tehetségük szerint hozzájárultak a vallásszakadás gátlásához, mert Rómából a protestánsok minden ároni kipusztításának parancsa mindenfelé szétküldetett. És így alapíttatott meg a jezsuiták uralma, kik mint a főhercegek s hatalmas urak fiai nevelői, s fejedelmek gyóntató atyjai, oly láthatatlan titkos hatalommal bírtak, hogy ha a római elvek elleni működés gyanújában lévő fejedelmek valamelyikét saját népének forradalmával, vagy más hű fejedelem fegyverével le nem verhették, az oly istentagadónak orozva is meg kellett halni, mert a jezsuita felfogás szerint ezt az isten kívánta, mert a cél szentesíti az eszközöket. *Finis sanctificat media.*

Így kellett III. Henriknek, Klement Jakab fanatizált dominikánus gyilkos által kimúlni, mely királygyilkosságot midőn V. Sixtus pápa meghallotta, ezen szavakat mondá: „*Verbum caro factum est, resurrectio ejus erit gloriosa*“, vagyis: Az ige megtestesült, és az ő feltámadása dicsőséges lesz.

Így múlt ki a megtért, a penitentiát tartott, de Róma szemében még sem elégséges buzgalmú IV. Henrik, Rawailak jezsuita által.

Így kellett volna Erzsébet angol királynénak a fanatikussá egyházilag érlelt Babington gyilkosa által kivégeztetni, mi azonban felfedeztetett, és Stúárt Mária halálával boszultatott meg.

III. Pál által 1540-ben helybenhagyott jezsuita rendnek csak 60 főig engedtetett a szaporodhatás, mégis 1608-ban már 10,581 tagot számlált s 1710-ig 19,998-ig szaporodott. A fejedelmek gyóntató atyjai s minden főcsalád sarjadékának nevelése, és minden iskolák kezeikbe jutának. Így borítottak a népek, így borultak a fejedelmek örökös túlvilági lelki rettelmek, imádkozások és processiójárások folytán szakadatlan harcok közt a pápa trónjának zsámolyára.

A mi Ferdinándaink, s a nagynak nevezett Leopold alatti események, felejtethetlenségök miatt ismereteseek. A török alóli felmentésünk után, 1687-ben Leopold, a pozsonyi országgyűlésen előadá: Hogy nékie Buda, Eger, Eszék, Horvát- és Erdélyországok visszafoglalása többbe került, mint a visszafoglaltak érnek, azért kívánja, hogy kilenc éves József fia, mint törvényes trónörökös koronáztassék meg s kívánata teljesedett. Jus haereditatis.

A fehérhegyi jezsuita győzelem folytán, harmincezer család hagyta el Csehországot, s a csehek hon érezték magokat kedves hazánkban. Nyelvünket, a bécsi udvarhoz szító főnemesség itthon a diákkal, Bécsben a némettel cserélte fel, s még ezen század elején tíz fő- s gazdag úr közül alig értett kettő magyarul, biblia s katekizmuson kívül nem volt magyar könyv, ki írni tudott, már a kitűnők közé soroltatott. Törvény rendelte, hogy a megyei toll vitelére jegyzők ha itthon nem találatnának, idegenek közül béreltessenek. A törvény értelmébeni vállalatok alkalmával II-ik Józsefig borzasztón kínzó eszközök használtattak, a tűz- és vízpróbák egyházi áldásos szertartással folytattattak. A bösorkányok még ezelőtt száz esztendővel rendszeresen égettettek meg.

Ily szomorú máglya- és tömjénfüst setétítette kábult viszonyok közepette, hogy szokásait, nemzeti ruháját, zenéjét s táncát felejtette, csakis nemesekből álló nemzetünk, az alkotmányos pályából ezen század elején se emelkedhetett önállásra, az fájdalom, igen is érthető, de még fájdalmasabban érezhető, mert a hosszas tespedés jellemstilányító.

De mindezeket tudva, nincs legkisebb okunk se az elcsüggedésre, mert mióta a francia sasok végig reppen-tek Európán, és a tudományosság hajnalhasadása vilá- gánál a természet nagy könyvéből olvasgatva, már a testvéresítő gőzzel, villanyossággal, és a sajtó hatalmával

rendelkezhetünk, azóta haladásunk útjában az akadályok önmagoktól porlanak össze. De hogy az apróbb akadályok porladozásának processusa megkönnyíttethessék, szükség, hogy a családtyúk magok közt azt megvitassák, hogy vajjon mely okok miatt ragaszkodik a papi hierarchia oly görcsös kézzel az iskolákban neveléshez? Hogy taníthat szeretettel, szeretetre, gyengéd gyermekeket, ki leszakítva a családi boldogság kebeléről, soha atyai érzés által nem magasztosodhatott, s így ki atyailag érezni s gyengéden szeretni képtelen?

És be fogják látni, hogy a lefolyt századok setétítői, s Róma érdekében vak engedelmességgel működni kénytelenített emberek által neveltetni engedni annyit tesz, mint szeretett kisdedinket, ifjú-sarjadékainkat saját érdekeink ellen szellemileg felfegyverezni engedni. Míg a nép nevelésére, a kathekization kívül, melyre korlátlan a szabadságuk, több befolyás engedtetik az egyháziaknak, addig igen megnehezítetik a haladás, de végképpen meg nem gátoltathatik, mert fölöttük ha csendesen is, szép törvényes lépésről lépésre haladva, diadalmaszkodni fog a mindig nemesedő kor szelleme.

Tudom, hogy ezen munkácsiámmal, az előítéletek oly több ezer év izmosította fájába vágtam fejszemet, melyből rendes törvényes úton, csak egy forgács kifesztésére is egy nemzedék életideje kívántatik. Tudom a nyelvünkre is átfordított „Girondin“ munkából, hogy még egy század előtt Robespierre és Danton is meghökkentek, midőn a papság minden fizetésének megtagadása indítványoztatott. Tudom, hogy még a mult év július első hetében, a versailli köztársaság kongresszusában is, Freppel püspök bátran hivatkozhatott az egész orléansi párt nevében a királyságra, mint a papi hierarchia véd-bástyájára. Tudom, hogy kedves hazánkban még a szélső-bali képviselők közt is többen léteznek, kik az antisemitismus gyarapodásának érdekében, napisajtójokban nagy

hajlamot tanúsítanak a klérushozi sompolyodásra. Timeo Danaos et donaferentes.

De mindezen tudatok csak erélyt edzők, mert közeledik az idő, melyben a harcban dicső nemzetünk, a békés, törvényes úton, a polgárisodás zászlóját lobogtatva, a reform téren is fog új életet alkotni tudni, s politikus érettségéhez mérten önállását s függetlenségét biztosítani.

Ezen reményre jogosít a naponta szabadabban bátorító korszellem. Ime ennek bizonyítására egy esemény.

XIII-ik Leó pápának villám nélküli legutóbbi encyklikájára, melyben az emberiség közös jólétének előmozdítása érdekében működő testvéresítő szabadkőműveseket trón- és oltár-felforgatóknak nevezve, elátkozza, e f. év június 24-ikén Emsben, a 88 éves Vilmos császár, a nála tisztelgőknek szólva, szóról szóra ily feleletet adott:

„Kedves testvérek! önök tudják, hogy a szabadkőművességet szívből szeretem, s ha már munkáin mint 88 éves ember tényleg részt nem vehetek, amég élek, meleg rokonszenvvel és szeretettel fogok ez ügyre gondolni. A kőművesség jövőre is fel fog állani, s ha kívülről kísérleteket tesznek, hogy azt megingassák, ezeknek ellent kell állanunk. Ragaszkodni kell azon alapokhoz, melyekre szövetségünket helyeztük. Kell, hogy titkainkat az ily elemek előtt megőrizzük, és maradjunk a régi nyomon, s munkáink áldásosak lesznek. Közöljék ezt az összes testvérekkel.“

Vilmos császár, a trónizmosító, ezen nagy horderejű nyilatkozat által, a belgák közt ismét mutatkozó, római setétítő áramlatából mint a nap hajnalbíborosan emelkedik ki, és történelmi alakját a haladás hervadhatlan babérával koszorúzta meg.

A kor szellemének nem feladata az oltárfelforgatás se, de az oltár körüli, s a vallás palástjába burkolt uralomvágyi visszaélések eltávolítása a célja.

Ily esemény mutatja, hogy: a trónok már nem a

pápai hatalomba, de a csendes, fokozatos, józan törvényes haladás által érlelendő népek szeretetébe fogják bizalmokat helyezni, s családi boldogságban együtt örövendezni az élet örömeinek, melyeket élvezhetni jogosít s unszol az összes mindenség öszhangzásának dicsősége. Soli Deo gloria.

Fáradt tollam letevése előtt még egy sóhaj!

Pusztaszertől Világosig fegyverben dicső, s hazájáért élni, halni mindég kész nemzetünk, mint a csatában vitézséggel, úgy a békében, a törvényes alkotás útján is be fogja bizonyítani, hogy századunk adta hazánk három legnagyobb fiai jellemének méltó örököse; — mert a halhatatlan Széchenytől anyagi jóléten alapuló teremést, Kossuthtól alkotás általi megváltást, Deáktól rendítlén jellemű haladásbani kitartást tanultunk.

Ezen politikai egyháromság polgári dogmájával ismét elérendjük azon önállóságot, melyet hajdan véren szerettek honfoglaló őseink, melyet a kereszténység szelídítette fegyverrel hatszáz évig megvédni tudtunk, mely nélkül a létel csak gyámság alatti zsibbasztó sóvárgás és nyomorgás.

Ha kedves hazánk a delegációkban nem kényteleníttetne a devalutációk, vagyis devalvációk és így az okvetetlen bekövetkezendő krachok előkészítésére és Európa mostani mozgalmait közepette mint önálló független nemzet élvezhetné az alkotmányos élet örömeit. Valójában akkor országunk gyűlése roppant többsége által az európai hatalmasságoknak odakiáltatná azon okokat, melyek következései, hogy:

A római szentatya, pápa ő szentsége fogolynak vallja magát, mert a felvilágosodás e siralomvölgyének láncait le kezdi rázogatni magáról a gondolkodni képes ember. Hogy népeinek polgári életét fojtogató orosz korlátlan uralkodó, már ármádiájában sem bizakodva, sok száz titkos kémek és sok ezer dúsan fizetett testőrök

közepette, mint saját lelke bilincseinek leláncoltja, éjjel és nappal remegni kénytelen. Hogy most, midőn Londonban az angol nemzet kiváltságosait a minden munkát árszabályzó tőkepénzhalmazokat, s nagy gyárakat, a dynamit és nytroglicerines dühöngő hyenák remegtetik. Midőn Amerikában az anarchistáknak nevezett elégtelenek seregeket toborzanak s azokat fegyverben gyakoroltatják.

Igen is, oda kiáltaná a gyökeres reformoktól magokat, a napról-naprai opportunitás örvénye által ragadtatni engedő kormányoknak, és pedig oly hangon, hogy azt a szelíd socialistától kezdve, minden elégedetlen és így a gyáva orgyilkos emberféle szörnyetegek is hallhatnák, értenék és érezhetnék, hogy: Az ily mételyként terjedező világnyavalya ellen nem elégségesek az egyedül alkalmazandó legszigorúbb megtorlások, melyek sajnos, gyakori alkalmazása célhoz nem csak hogy nem vezet, de boszút táplál. Szibériai ólombányák, súlyos börtön, kínpad, pelengér a nihilismus ellen nem bizonyultak sikereseknek. Reactióval a reactió okozta bajok nem orvosolhatók.

Oda kiáltaná nemzetünk, hogy a kormányok a társadalmi (associonalis) üdvös eszméknek népszerű irányt adni tartsák kötelességüknek, és törvényhozás útján arra törekedjenek, hogy a mindent előteremtő vérverítékes kézimunkának bece emeltessék, s az a pénzhatalom zsarnoksága alól participatio, vagyis a részvét, nyeremény osztalék útján felmentessék, mert a koronák legbecsesebb gyöngyei a kapa, kasza, ekeszarv s az ipar munka eszközei által durvítva nemesített bütykök göröngyei. Ezen kezek védik meg hazánkat megtámadtatásunk esetében, s így kitüntető tisztelet a munka emberének. Hogy minden reactionarius hajlamok ellenében bátran a valódi reformok érlelésében s törvényesítésében fáradozzanak. Hogy a jog és kötelesség egyensúlyba hozatalát lehetségesítsék. Hogy a fokozatos adó behozatala által a szegényebb honpolgárok sorsa enyhíttessék e.:s.:t.:.

Igenis, ha önálló nemzet lennénk, hongyülésünk Európa kormányinak oda kiáltaná azon statistikailag bebizonyított valót, hogy sehol se üzetik egészségesen életető statusgazdászati politika. Ime, Angliában a mult évben igen nagy területű földek maradtak műveletlenül, mert 150,000 földművelő és 24,000 bérlő kénytelenítette felhagyni a műveléssel, mert a 8000 egynehány száz birtokos, egy fillért sem enged, a napszámot nem javítja, a részesítés (participatio) nem fér agyába. Vá-mokkal akarják emelni a földművelést! — S a gyári nép??

Waldek-Rousseau népszerűbb francia miniszter e napokban mondá a tőkepénzesek és nagygyárosok ré-mülésére: „A munka, napról-napra növekedő erővel köve-teli méltóbb jutalmazását.“ Le travail arrivera progressi-vement à demander e.:s.:t.: szónoklatában. Báró Walters-kirchen f. évi január 19-ki meetingben a socialis pártról tartott megtapsolt szónoklatában, melyben kimutatta, hogy a liberalizmus, vagyis szabadelvűség mért nem lehet pártzászló? Waldek-Rousseauval ezen ügyben egyetértő-leg nyilatkozott, mondván: „A petroleum és dynamit ellen, legbiztosabb ellenszer a gazdasági és sociális viszo-nyok javítása alapján keletkezendő párt hatalma, mely a tömeg által pártoltatva, célhoz vezetend.“

Ily szónoklatok tartatnak mindenfelé, hol a veszélyt gyökeresen elhárítani elég értelmiség találtaik.

Csak az ily gyógymódok lehetnek a társadalmat komolyan fenyegető vész ellen sikeresek, és így félre a csak a vérszopó vampyroknak és pöffeszkedő tekinté-lyeskedőknek opportunus tespedéssel, s ennek torzszülött-jével, a reaktioval.

O! Democratia Patriarchalis!

Jöjjön el a te országod!

B 84616

